

SÉD

44.

VESZPRÉMI KRITIKAI LAP

IX. évfolyam, 2023. 3. szám

séd

Veszprémi kritikai lap

2023. 3. szám

Megjelenik évente hatszor

Szerkesztik:

Demel Eszter, Géczy János, Grászli Bernadett,

Vondervisztné Kapor Ágnes

A szerkesztésben közreműködött: Perlaki Claudia

E szám szerkesztője:

Géczy János

Szerkesztőségi titkár:

Horváth Brigitta

Olvasószerkesztő:

Sövényházi János

Lapterv: Somody Péter

Tördelés: Dénes Tamás

Felelős kiadó:

Gelencsér András rektor

Kiadja a Pannon Egyetem

E-mail:

seed.veszpreem@gmail.com

Nyomda: OOK-Press Kft., Veszprém

ISSN 2416-0628

Megjelenik Veszprém Megyei Jogú

Város Önkormányzata

és a Veszprém-Balaton 2023

Európa Kulturális Fővárosa program támogatásából

VESZPRÉM
A KIRÁLYNEK VÁROSA

 Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa

Folyóiratunk elektronikus formában elérhető az alábbi címen:

https://epa.oszk.hu/03500/03506

SZÁMUNK SZERZŐI

Asztalos István *középiskolai tanár*

Ádám Eszter *gyűjteményszervező könyvtáros*

Bartuc Gabriella *újságíró*

Bodó Gergely *szociális munkás*

Csányi Vilmos *etológus, író*

Dallos Zsuzsa *újságíró*

Demel Eszter *karnagy*

Éltető Erzsébet *kulturális szervező*

Fekete Richard *költő, egyetemi adjunktus*

Fürj Katalin *drámapedagógus, középiskolai tanár*

Haász János *író, újságíró*

Hamvai Kinga *művészettörténész*

Hegyeshalmi László *képzőművész*

Herth Viktória *művészettörténész*

Huber Lilla Mária *művészettörténész*

Ircsik Vilmos *író, műfordító, esszéista, publicista*

Kanyár Erika *középiskolai tanár, köztíró*

Kilián László *író, szerkesztő*

Kovács Attila *zeneszerző, zongorista*

Ladányi István *irodalmár, egyetemi docens*

Lovizer Lilla *latin–magyar–történelem szakos*

középiskolai tanár

Molnár Dávid *művelődéstörténész, egyetemi adjunktus*

Molnár Erzsébet *előadóművész*

M. Tóth Antal *ny. egyetemi tanár, orvos, zenetörténeti kutató*

Mucsi Emese *fotóesztéta, kurátor*

Nyakas-Fehér Fatime *műfordító*

Nyakas Krisztián *zenész*

Palkóné Jády Melitta *segédkönyvtáros*

Perémi Ágota *főmuzeológus, régész*

Praznovszky Mihály *irodalomtörténész*

RácZ Attila *olvasószerkesztő*

Rostetterné Nagy Rita *karvezető, zenetanár*

Som Balázs *PhD-hallgató*

Stenszky Cecília *irodalmár, szövegíró, mesemondó, tanár*

Szabó Eszter *művészettörténész, muzeológus*

Tevesz Mária *művészettörténész, muzeológus*

Vonderviszt Lajos *központvezető*

Vondervisztné Kapor Ágnes *középiskolai*

magyartanár, művészettörténész

2 Haász János

Veszprém krónikásai: a nagy hírű Cholnoky család

A veszprémi Cholnokyak 1–4. Könyvsorozat. *Cholnoky Jenő ön-életrajza*, Cholnoky Viktor: *A sekrestyés*, Cholnoky László: *Fekete szárnyak*, Cholnoky Jenő: *Balaton – Veszprém*. Pesti Kalligram – Művészetek Háza, Budapest, Veszprém. 2022–2023.

3 Ladányi István

Vér- és színpad az egész világ

Márton László: *Caraffa*. Felolvasószínház. Pannon Várszínház, Hangvilla, 2023. március 25.

5 Csányi Vilmos

Ki a rosseb ez a Caraffa?

Márton László: *Caraffa*. Felolvasószínház. Pannon Várszínház, Hangvilla, 2023. március 25.

6 M. Tóth Antal

Egymásra hangolva

A Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar húsvéti hangversenye. Megyeháza, Szent István-terem, 2023. április 5.

7 Rostetterné Nagy Rita

Virtuóz vendégek

Mendelsssohn Kamarazenekar – *IV. bérleti hangverseny*. Hangvilla, 2023. március 30–31.

7 Lovizer Lilla

Színházi „Csacsikacsaláb”

A Mészga család. Mesejáték. Veszprémi Petőfi Színház. Bemutató: 2023. március 19.

8 Fürj Katalin

Elég messze van Mexikó?

Egy százalék indián. Írta és rendezte: Hajdu Szabolcs. A Látókép Ensemble előadása. Pannon Várszínház, Rendhagyó Terek. Hangvilla, 2023. április 1.

10 Asztalos István

A széthullás elégiája

Florian Zeller: *Az apa*. Rendező: Kálloy-Molnár Péter. Veszprémi Petőfi Színház, 2023. április 14.

11 Lovizer Lilla

Hétköznapi királylányok

Fabacsovics Lili – Süle Zsolt – Kovács Gábor: *Királynék városa*. Rendező: Vándorfi László. Pannon Várszínház, 2023. május 10.

14 Hegyeshalmi László

Dekollázs a színpadon

15 Mucsi Emese

Fedetlen testek

No/body/nem/test – fototaxis 2 – női testképek.

A kiállító művészek: Bede Kincsó, Bilák Krisztina, Kis-Kéry Anna, Szombat Éva, Simon Zsuzsi, Lázár Eszter, Nagy Iza. Kurátor: Gerhes Gábor, társkurátor: Áfrány Gábor. Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria, 2023. április 15. – május 7.

16 Hamvai Kinga

Generációk párbeszéde

Folyékony időszeltek – Női művészek az MNB kortárs gyűjteményből. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. április 16. – június 11.

18 Bartuc Gabriella

Női alkotók Veszprémben:

„Guerrilla Girls” és nagyasszonyok

Folyékony időszeltek – Női művészek az MNB kortárs gyűjteményből. Kurátor: Hamvai Kinga. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. április 16. – június 11.

48 Nyakas Krisztián

Akár az utcazene-fesztiválon

A godfater., a Rubber Puppet és a Hollywoodoo koncertje a *Gizella-napokon*. 2023. május 7–14.

49 Ircsik Vilmos

Irodalom az utcán

Az irodalom utcája – az utca irodalma. Irodalmi séták a *Gizella-napokon*. 2023. május 9. és 13.

49 Praznovszky Mihály

Kalandtúra

Az irodalom utcája – az utca irodalma. Irodalmi séták Stéphanie Aten és Marie-Pierre Duquoc írók (Franciaország), Mikolaj Łoziński író és Robert Król költő (Lengyelország, Tarnów, Jasło), illetve Heiki Vilep és Mart Kivastik írók (Észtország, Tartu), valamint Tamás Dénes író és Szonda Szabolcs műfordító (Erdély, Sepsiszentgyörgy) társaságában. *Gizella- napok*, 2023. május 9. és 13.

50 Nyakas Krisztián

Gyárkert, a FesztivÁlom

Gyárkert KultúrPark és a nyitó hétféje. 2023. május 5–6.

51 Asztalos István

Csokolom, hol a...?

Csokolom, hol a víz? Kabóca Bábszínház, GyereKert. 2023. május 13.

52 Huber Lilla Mária

Nimfa az esőben

Csikász Imre: *Ülő leány*. Bronzszobor (1910)

54 Tevesz Mária

Megragadó hangulatképek

Sági Sándor (1917–2007) festményei a Laczkó Dezső Múzeumban

55 Perémi Ágota

Stílustű, korongos fibula az avar korban

56 Bartuc Gabriella

Antitradicionális tradíciók

Tánc 25. Nemzetközi Kortárs Fesztivál. Hangvilla, Csermák Antal Zeneiskola, Agóra, Pannon Egyetem. 2023. május 27. – június 1.

62 Demel Eszter

Beavatás

Horváth Balázs–Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa*. Forte Társulat. Zenei workshop Horváth Balázs zeneszerzővel és Horváth Csaba rendezővel. *A Tánc Fesztiválja* kísérő programja. Csermák Antal Zeneiskola, 2023. május 14.

63 Praznovszky Mihály

Ma az utca költője lenne

Prieger Zsolt (Anima Sound System) – Balázsovics Mihály (Slow Village) – Subicz Gábor (Subtones, MAO): *Mihály, avagy egy város kísértetei*. *A Tánc Fesztiválja*. Csermák Antal Alapfokú Művészeti Iskola, 2023. május 17.

63 Vondervisztné Kapor Ágnes

Trichotómia

Là – a Baro d’evol előadása. A 10. Színházi Olimpia keretében bemutatott produkció. *Tánc 25. Nemzetközi Kortárs Fesztivál*. Agóra, 2023. május 17.

64 Fürj Katalin

A sokszínűség fesztiválja

Tánc 25. Nemzetközi Kortárs Fesztivál. Hangvilla, Csermák Antal Zeneiskola, Agóra, Pannon Egyetem. 2023. május 27. – június 1.

Számunkat Gáspár Gábor fényképeivel illusztráltuk.

séd könyvek

- Csuhay István:

Szobornék városa. Tizennégy veszprémi szobor a múlt század második feléből

- Strenner József–Gáspár Gábor: *Veszprémi fák és bokrok*

- Gopcsa Katalin: *Veszprémből nézvést*

- Palágyi Sylvia: *A teljesség szimbóluma*

- Géczy János–Stirling János szerk.: *Régi magyar kertek*

a séd

az alábbi helyeken kapható:

- Egyetemi Könyvtár és Levéltár Veszprém, Wartha Vince utca 1.,
- Pannon Egyetem B épület, porta Veszprém, Egyetem utca 10.,
  - Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata Polgármesteri Hivatala Veszprém, Óváros tér 9.,
    - Hangvilla Veszprém, Brusznyai Árpád u. 2.,
- Eötvös Károly Megyei Könyvtár Veszprém, Komakút tér 3.,
  - Laczkó Dezső Múzeum Veszprém, Erzsébet sétány 1.
    - Művészetek Háza Veszprém, Vár utca 29.,
- Agóra Városi Művelődési Központ Veszprém, Táboraállás park 1.

Folyóiratunk minden páros hónap első hetében jelenik meg. Lapzárta: minden páratlan hónap 20-án.

Tartalom

- No/body/nem/test – fototaxis 2 – női testképek.* Kurátor: Gerhes Gábor, társkurátor: Áfrány Gábor. Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria, 2023. április 15. – május 7. *Strukturális harmóniák. Válogatás női alkotók műveiből a Vass-gyűjteményben.* Kurátor: Kígyós Fruzsina. Művészetek Háza Veszprém, 2023. január 20. – május 28.
- 23 Stenszky Cecília
Hogyan kelnek életre a mítoszok?
Mítoszok csatája. Skorpió ír pub, 2023. április 26.
- 23 Csányi Vilmos
A felelősségről
A 93. Ünnepi Könyvhét veszprémi megnyitója. 2023. június 8.
- 24 Dallos Zsuzsa
A saját útját, a saját kertjét járja
Csányi Vilmos: *Sétálgatok a kertemben.* Open Books, 2022.
Bemutató: Balatonalmádi, Skyrose bár, 2023. március 23.
- 25 Szabó Eszter
Valóban ábrándok bővületében élünk?
Ábrándok bővületében. Konferencia Gelencsér András könyvéről.
Pécs, Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskola és Pannon Egyetem Éghajlatváltozás Multidiszciplináris Nemzeti Laboratórium, 2023. május 5., illetve Gelencsér András: *Ábrándok bővületében – A fenntartható fejlődés korlátai.* Akadémiai Kiadó.
- 25 Lovizer Lilla
Habent sua fata libelli
Országos Katolikus Gyűjteményi Központ – PPKE BTK Klasszika Filológia Tanszék – ELKH BTK Moravcsik Gyula Intézet: *VI. Scriptorium-konferencia. Gizella- napok,* Veszprémi Érseki Főiskola, 2023. május 10–11.
- 26 Kanyár Erika
Női értékek a Gizella-napi „kínálatban”
A Venőke álmodozó barangolása gurbácska városunkban. *Gizella- napok.* Hangvilla, 2023. május 8.
- 26 Herth Viktória
Épített örökségünk
Brunner Attila–Sipos Anna: *Veszprém épített öröksége.* Artem/Books Kft. 2023.
- 27 Molnár Dávid
A digitális oktatástól a kiterjesztett valósáig
Az Iskolakultúra márciusi számáról
- 28 Som Balázs
Elmenni a margó széléig – Juhász Tibor Sziveri János-díja
Sziveri János-díjátadó. Budapest, Kis Présház kávézó, 2023. március 29.
- 28 Molnár Erzsébet
Féltés és félelem
Egy éjszakányi ember. Cs. Pataki Ferenc költői estje. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadása. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2023. április 26.
- 29 Rácz Attila
Amikor nem baj, hogy nincs visszaút
Elválaszt – egyszer és megismételhetetlenül. Vad Fruttik-koncert. Budapest, Művészetek Palotája. 2023. április 21.
- 29 Nyakas Krisztián
Odaszegezett a padlóhoz
Esti Kornél-koncert. Expresszó, 2023. március 17.
- 30 Kovács Attila
Bach tisztelete
In memoriam J. S. Bach. Hangverseny a zeneszerző születésnapján a Veszprémi Evangélikus Templomban. 2023. március 21.
- 30 Nyakas-Fehér Fatime
Blue Note Veszprém
Veszprém Blues Fesztivál, 2023. április 13–16.
- 31 Vonderviszt Lajos
Blues az éjszakában
Veszprém Blues Fesztivál. Hangvilla, Expresszó klub, Papírkutya Kultúrbisztró. 2023. április 13–16.
- 31 Kovács Attila
Intimitás mély emberi tartalommal
A túlélő dala. Udvaros Dorottya, Bereményi Géza és Hrutka Róbert lemezének koncertváltozata a Pannon Várszínház „koncertszínház” programjaként. Hangvilla, 2023. április 26.
- 32 Fürj Katalin
Azok a bizonyos csontvázak...
Matthieu Delaporte–Alexandre de La Patellière: *Hogyan nevezzelek?* Rendező: Schlinger András. Pannon Várszínház, a Veres 1 Színház vendégjátéka. Hangvilla, 2023. március 17.
- 33 Molnár Erzsébet
Valaki más
Mark St. Germain: *Táncórák.* Latinovits–Bujtor Játékszín, 2023. május 6.
- 33 Kilián László
Fények, ragyogás meg a halvérű potykák
Kulcsár Ágnes: *A kezdetektől...* Zámbo Múterem és Galéria. Csopak, 2023. április 30. – május 30.
- 35 Ádám Eszter – Palkóné Jády Melitta
Az ismeretek expanziója 3.
- 37 Bodó Gergely (GeriPoppers)
Emeleti underground
Géczi János: *immu Pets.* Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota. Kurátor: Bán András. 2023. április 12. – május 14.
- 40 Éltető Erzsébet
Újraírók szövegek között
Kortársak kortárs olvasatban. Beszélgetés Géczi Jánossal, Seres Lili Hannával és Áfra Jánossal. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. április 21.
- 40 Kovács Attila
Újjátépett gondolatok
Talpától a feje búbjáig... A Forte Társulat előadása Géczi János *immu Pets* című kiállításában. Rendező-koreográfus: Horváth Csaba. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. május 3.
- 42 Fürj Katalin
Nem fejezhető be. Csak múlik
Talpától a feje búbjáig... A Forte Társulat előadása Géczi János *immu Pets* című kiállításában. Rendező-koreográfus: Horváth Csaba. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. május 3.
- 43 Hegyeshalmi László
Startvonal
Startvonal. Albert Ádám (1975), Áfrány Gábor (1971), Csik Richard (1980), Csiszér Zsuzsi (1972), Deli Anett (1981), Farkas Imre (1974), Fuchs Tamás (1962), Hatala Péter (1983), Hegyeshalmi László (1953), Kelemen Marcel (1964), Környei Ágota (1965), Marton Tamás (1966), Péterfy Ábel (1976), Somody Péter (1963), Szabó Dezső (1967), Tarczy István (1971), Várszegi Kata (1976), Verebics Ágnes (1982) és Zachar István (1975) kiállítása. Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria, 2023. május 11. – június 18.
- 48 Fekete Richard
A hideg az tényleg hideg
A 30Y koncertje az Óváros színpadon. *Gizella- napok,* 2023. május 13.

A tartalom a hátsó belső borítón folytatódik >>

Vannak városok, amelyeken kitörölhetetlenül rajta hagyta a nyomát egy-egy jelentős értelmiségi, polgári vagy nemesi származású család. Veszprémnek ez a családja minden kétséget kizáróan a Cholnoky familia. Bár az eredetét a 13. századig visszavezető család nem veszprémi, hanem erdélyi származású – Hunyadi Jánosnak féltestvérei is kerültek ki a Cholnokyak közül –, a család az évszázadok alatt szétszóródott a Kárpát-medencében, így a Dunántúl több megyéjébe, Veszprém mellett Fejérbe és Tolnába is.

Veszprém krónikásai: a nagy hírű Cholnoky család

A veszprémi Cholnokyak 1–4. Könyvsorozat. Cholnoky Jenő önéletrajza, Cholnoky Viktor: A sekrestyés, Cholnoky László: Fekete szárnyak, Cholnoky Jenő: Balaton – Veszprém. Pesti Kalligram – Művészetek Háza, Budapest, Veszprém. 2022–2023.

A Cholnoky testvérekről – Várpalotán
Cholnoky Viktor: A sekrestyés; Cholnoky Jenő: Önéletrajz; Cholnoky László: Fekete szárnyak; Kalligram Könyvkiadó, Könyvteremtő, Várpalota, Király Gyula Városi Könyvtár, 2022. november 21.

Séd, 2022. 6. sz., 23. old.

A leghíresebb Cholnokyak minden kétséget kizáróan a család veszprémi ágának tagjai, az 1808-ban született csolnokosi Cholnoky Ferenc veszprémi tisztiorvos leszármazottai voltak. A fia, az 1835-ben született csolnokosi Cholnoky László polgári jogi, akkori megnevezéssel köz- és váltójogi ügyvéd volt, aki nemcsak a szó nemes értelmében vett polgári egzisztenciát teremtett meg népes családjának – nyolc gyerekük született, igaz, egyikük néhány hónapos, a másik hatéves korában elhunyt –, de „kitűnt nagy eszével és becsületes emberszeretével (...) sok-sok tréfát, szellemes ötletet meséltek róla a városban”, habár idősekkorára „elbetegesedett, az iroda lehanyaglott”. Ebből az otthonból, ebből az inspiráló

szellemi környezetből elindulva – aminek része volt az is, hogy ügyvéd létére álnéven első magyarra fordítója volt Dumas *Monte Christo grófja* című regényének – három gyermeke is különleges pályát futatott be.

A magyar természettudományos élet egyik meghatározó alakja lett a múlt századfordulótól Cholnoky Jenő (1870–1950) földrajztudós, író, az MTA levelező tagja, Ázsia-kutató, aki a geográfia mellett a hidrológiában, limnológiában és klimatológiában is jelentős életművet hagyott maga után, a Balaton tanulmányozásának úttörője volt. A magyar irodalomban pedig tragikus sorsú fivéréi, bátyja, Cholnoky Viktor (1868–1912) és öccse, Cholnoky László (1879–1929) alkotott maradandót; a testvérekre úgy emlékeznek, mint a modern magyar próza megteremtőire, más olvasatokban előfutáira.

A három Cholnoky nagyon gazdag életművet hagyott maga után. Csak

Jenő pontosan ötven kötetet publikált 1896 és 1943 között, tudományos és tudomány-népszerűsítő publikációinak száma több százra tehető. A nyughatatlan, önpusztító életet élő, ötvenévesen az életét eldobó László öccsének életében tizenkét kötete jelent meg – további hét könyvét posztumusz adták ki –, míg a 43 évesen tüdőgümőkórban elhunyt, Lászlóhoz hasonlóan komoly függőségi problémákkal küzdő Viktornak tizenhat kötetet látott napvilágot (igaz, ezek egy része szintén halála után).

Külön-külön is komoly, nagy jelentőségű életművek ezek, habár az elmúlt évtizedekben elhanyagolták őket, alkotók és munkáik egyaránt perifériára kerültek. Cholnoky Jenő például 1945 után szinte azonnal a tudományos élet egyik páriája lett, a hatalomra került új rendszer 1949-ben elvette akadémiai címét, az általa elnökkölt Magyar Földrajzi Társaságot pedig megszüntette, korábban megjelent köte-

Veszprém, a Toborzó utca 9. számú ház udvara. Balról Zelovich Kornél, Segesdy ref. pap, Cholnoky István, Berky Károly, Cholnoky László, Cholnoky Ferenc és Cholnoky Jenő. 1900 (Fortepan)

teiből egyet sem adtak ki. A(z el)hallgatás egészen 2004-ig tartott, amikor *A mindig szép Balaton* címmel egy válogatáskötet jelent meg az 1914–1944 közötti, mint a címadásból is látható, balatoni tárgyú írásaiból. Azóta, mostanáig, ismét semmi. Viktor könyveiből 1913 és 1993 között – két magvetős válogatáskötetet leszámítva – szintén semmi nem látott napvilágot, László műveiből 1929-es halálától 1998-ig szintén csak két válogatáskötet. Generációk nőttek fel úgy, hogy ezekből a hatalmas életművekből semmit nem ismerhettek meg. Talán még a veszprémiek sem tudják, kitől eredeztethető a Cholnoky-lakótelep (egy ideje már Cholnokováros) neve.

Ezért is különösen nagy jelentőségű a Pesti Kalligram és a Művészetek Háza Veszprém két éve kezdődött közös vállalkozása: egy Cholnoky-könyvsorozat kiadása. Az eddig négy kötetig jutó sorozat *A veszprémi Cholnokyak* című, a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa program részeként valósulhatott meg Géczi János szerkesztésében.

A sorozat 2021-ben Cholnoky Jenő 1945-ben született önéletírásával kezdődött, folytatódott tavaly a Cholnoky Viktor válogatott írásaiból összeállított *A sekrestyés* című kötettel, benne tizenöt novella, néhány tárca, egy nagyobb lélegzetű elbeszélés, az akár kisregényként is olvasható *A dióherceg*, majd a László kisregényeit és novelláit, összesen tizennégy írását közlő *Fekete szárnyak* című könyvvel (mindkettőben van néhány, a szerzőket kontextusba helyező írás, többek között a sorozatszerkesztő Géczi Jánostól, illetve a kortárs magyar irodalom egyik meghatározó alkotójától, Egressy Zoltántól). Végül, vagyis reméljük, csak idáig végül, idén megjelent

egy újabb Cholnoky Jenő-kötet, *Balaton – Veszprém* címmel, e két hely föld- és vízrajzáról.

Az eddigi köteteket fellapozva-elolvasva azt mondhatjuk, hiánypótló ez a sorozat. Nemcsak azért, mert az új megjelenések lehetőséget teremtenek László és Viktor szépírói munkásságának beható megismerésére, hanem főleg az első kötet miatt. Cholnoky Jenő 1945-ben írta meg visszaemlékezéseit, egy háború poklában, a nemzet sorsa miatti aggodalmában.

Kíméletlenül őszinte és hallatlanul sokrétű könyv ez, részletes, a bajokat sem elkenődöz kép a családról (a korábbi, az apját jellemző idézetek is a kötetből származnak), tudományos igényű leírás Veszprémről, a város föld- és vízrajzáról, utcáiról, a városi társadalom legfontosabb szereplőiről, jegyzetek Cholnoky tudományos pályájáról, a Balaton-kutatásról, a kínai utazásáról, kolozsvári éveiről. Hallatlan értéke a könyvnek a korábban már említett, és nem véletlen a jelző választása: a kíméletlen őszinteség. Legyen szó saját pénzügyeinek alakulásáról – mely téma máig valami érthetetlen intim témának tűnik, mintha az ember szívesebben mutatná meg saját meztelen testét, mint bankszámláját –, saját családjáról (az apja „elbetegezésében a borivás volt a fő bűnös”, László öccsének „kellő tehetsége nem volt” az íráshoz, és bőven írt mindkét író fivére emberi gyarlóságairól, alkoholfüggőségükről), az őt befogadó kolozsvári közegről („mindezt sajnos erdélyi emberekkel megcsinálni nem lehetett, akik valamit tettek, alkottak, azok majdnem mindig dunántúliak, alföldiek vagy felvidékiek voltak”), de akár tudóstársairól is, nemcsak szakmai, hanem emberi gyengeségeikről. Nem cso-

da, hogy „lett is elég ellenségem”, ahogy egy helyen írja – és főleg lett 1945 után.

Cholnoky ugyanis erősen nemzeti érzelmű tudós volt, nem rejtette véka alá az „oláhokkal” és a trianoni békediktátummal kapcsolatos ellenérzéseit: „az oláh intelligenciában igen sok volt a lelkiismeretlen könnyelműség, ledérség, korrupció”, de írt a „bocskoros oláh hadsereg” kolozsvári bevonulásáról, a „szörnyűnek tetsző kémleltenségről és durvaságról”. Tagja lett, sőt, nagyvezére lett ráadásul a Turáni Szövetségnek is, és még akkor, 1945-ben is „lelkes, kitűnő irredentákról” ír egy helyen, amikor már nyilvánvaló volt, hogy ez az irány a magyar történelem zsákutcája. Kegyetlen szókimondással írt arról is, hogyan kegyetlenkedtek a Vörös Hadsereg katonái a felszabadított magyar városokban – vagyis az ő konkrét esetükben Balatonfüreden és környékén –, a rablásokról, a pusztításról, a nők meggyalázásáról (személyes tragédiát is át kellett élnie, második felesége is a szovjet katonák áldozatául esett). Megrázó, kemény szavak, de legalább ilyen pusztítóak az új rendszerről szóló feljegyzései, például az a pesti véc, hogy Rákosi szobrát a Vörösmarty-szobor helyére akarják állítani, mondván, csak egy betűt kell megváltoztatni, az aktuális feliratot átírni arra: „Hazudnak rendületlenül”.

A kötet számos erényét sorolhatnánk fel. Az, hogy olvasmányos, a szerző érdeme. Az, hogy alapos lábjegyzetelést kapunk hozzá, amiből komplett történelmi tablót ismerhetünk meg, a szerkesztőé. De a legfőbb erénye – ahogyan a két író válogatáskönyvei is – már maga a megjelenés. Hogy nagy jelentőségű, de sokáig elhallgatott alkotók ismét megismerhetővé váltak.

Haász János

Vér- és színpad az egész világ

Márton László: *Caraffa*. Felolvasószínház. Pannon Várszínház, Hangvilla, 2023. március 25.

Karaffa
Karaffa, Dráma. Darvasi László–Darvasi Áron, Dézsi Fruzsina, Fabacsovics Lili, Háy János, Kovács Dominik–Kovács Viktor, Márton László, O. Horváth Sári, Szálinger Balázs, Terék Anna, Zalán Tibor. Szerk.: Géczi János. Pannon Várszínház és Pesti Kalligram Könyvtársa, 2022.

Séd, 2023. 1. sz., 22. old.

Márton Lászlónak a történelemről alkotott véleményét jól ismerhetjük a történelmi regényeiből, kezdve az 1997-es *Jakob Wunschwitz igaz történetétől*, amelyből kiderül, hogy igaz történet voltaképpen nincs is, sok-sok véletlenszerűen ütköző szándék, elképzelés, akarat alakítja az eseményeket, amelyek már menet közben különböző narratívákba rendeződnek, és amelyekbe belehalunk ugyan, de az egésznek az észszerűtlensége, értelmetlensége, az egyes szereplők ügyködése, reményei, bizodalma a dolgok jóra fordulásában annyira nevetséges, hogy a másik évfordulós szerzővel szólva nézhetjük „legott / komédiának, s mulattatni fog”.

De most az egyik évfordulós szerzőről van szó, Petőfiről, akinek a *Karaffa* című 1849-es drámatörredékét a Pannon Várszínház drámapályázata keretében tizenkét szerző tíz változatban próbálta meg befejezni vagy újrajrni. (Darvasi László és Darvasi Áron, illetve Kovács Dominik és Kovács Viktor társszerzőkként nyúltak a témához. Rajtuk kívül Dézsi Fruzsina, Fabacsovics Lili, Háy János, Márton László, O. Horváth Sári, Szálinger Balázs, Terék Anna és Zalán Tibor nyújtott be pályamunkát. Olvashatók a Pesti Kalligram és a Pannon Várszínház közös kiadásában, Géczi János szerkesztésében megjelent *Karaffa* című kötetben.) A zsűri Szálinger Balázs és Márton László darabját jutalmazta megosztott első díjjal. Márton László munkáját most felolvasószínházi keretek között a szerző interpretálásában

láthattuk. Véleményemet előrebocsátva: elképesztően jó, kreatív és ihletett előadásban, amely magát a színjátékot, a színpadi előadás művészetét is *tetemre hívta*.

Többrétegű színház épült föl előttünk az egy szál Márton meg a kezében lévő kéziratköteg, egy nem túl stabil asztal meg egy szék, palack víz és vizespohár révén. A színpadon álló Márton László nemcsak felolvassa, hanem eljátssza a szerző Márton László darabját, pontosabban nem is a darabot játssza el, hanem a Márton-darab egy elképzelt színházi előadását. Már Petőfi is nyilvánvalóan azzal a műfajtudatossággal nyúlt a témához, hogy az maga is színjátékról szól, a Habsburg császári udvar szolgálatában ténykedő Antonio Caraffa tábornok, Felső-Magyarország katonai parancsnoka 1687-es véres színjátékáról, aki a Thököly-féle kuruc

mozgalom miatti bosszúból és a polgárok megfélemlítése érdekében koncepciópereket konstruál, és látszatra ugyan egy véstörvényszékkel mondatja ki az ítéletet, valójában azonban ő maga koholja a vádakokat, találja meg hozzá a vádlottakat, írja meg vagyonekobbzásukról és kéz-, majd fejlevágással és felnégyeléssel történő kivégzésükről szóló ítéletüket, és, ahogy a *Caraffa* című kötet előszavában Nánay István megfogalmazza, „szobája alá állíttatta fel a vérpádot, hogy minden kivégzést, vagy ahogy nevezte: »teátrumi előadást«, végignézhessen”. Így a megvádolt eperjesi polgároknak kell eljátszaniuk a Caraffa által megírt szerepüket, amely szerint összeesküvést szerveztek a király ellen. A Caraffa által írt színjáték rendezői a kínvallatásokat bonyolító hóhérok lesznek, munkájuk nyomán a polgárok mindent bevallanak, majd a vérpádon is eljátszák tragikus szerepüket. Márton már a darab elején figyelmeztet bennünket erre a „színház a színházban” szerkezetre, amikor egy nagyon egyszerű vásári komédiát is a színpadra idéz. Ennek előképe megvan Petőfi töredékének Komédiás-jelenetében, azzal, hogy míg Petőfinél a Komédiás a császár ellen lázadók kivégzéséről mond el a későbbi eseményeket előrevetítő, császárhű történetet, addig Mártonnál a komédiások sátrából előjövő Komédiásné foglalja össze vásári kikiáltóként a sátorban egy garasért megtekinthető előadás, a Magyar Nemzet Komédiája cselekményét. Eszerint Leopoldus császár egy tölgyfa alatt szundikál, színarany koronával a fején, jön Imre Thököly, és seggbe rúgja a császárt, aki elszalad, aranykoronája porba hull, Imre Thököly pedig felteszi a fejére. Meg is kapják ezért a beharangozóért a komédiások a huszonöt botütést még a bemutatójuk előtt a városi előjáróságtól, és kizavarják őket a városból. De ez még csak a Caraffa színre lépése előtti előjáték, ezután bontakozik ki a sokszereplős történet a lázadóknak minősített eperjesi polgárokkal, a Caraffával félelemből vagy

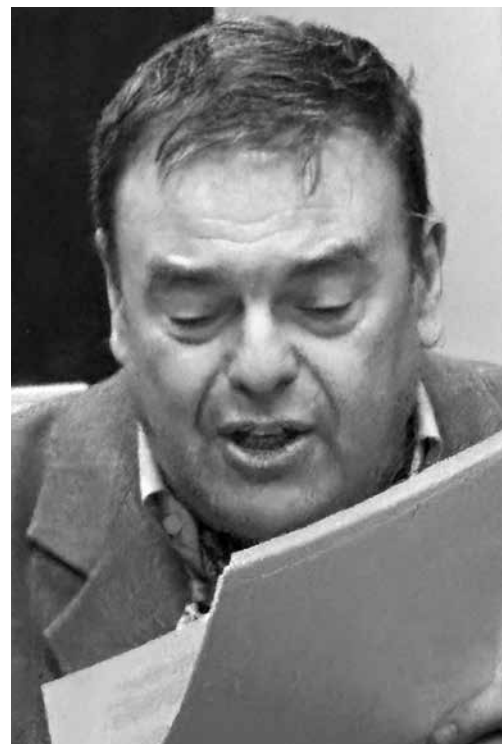
haszonszerzésből együttműködő törvényszéki tagokkal, az egykori markotányosnő Tábori Bözsivel, aki itt már besúgóvá avanszált, három hóhérséggel, három utcagyerekkel és a többi, hosszabb-rövidebb időre hangot kapó személlyel. És Márton először csak mérsékelten játszik – hangsúlyoz, imitál, elváltoztatja a hangját, egyik kezével tartja a kéziratot, a másikkal gesztikulál –, mígnem egyszer csak – valamelyik dühös szereplő nevében – az asztalra csap, az egymással párbeszédet folytatókat szóhoz juttatva változtatgatni kezdi a helyét a színpadon, a szerepből kiszólva elmondja a szerzői utasításokat, megmutatja a három hóhér helyét a színen, majd egyik helyről a másikra ugorva sorban beszélgeti őket, aztán még jó néhányszor (a nem túl stabil) asztalra csap, a (szintén kétes biztonságot adó) székre is felpattan, később feldönti a széket, leguggol, padlóra ül, a hátára billen, iszik (mert kiszáradt a torka), iszik (mert a szerepben is isznak), megmutatja három beszélgető polgár helyét a vesztőhelyet megjelenítő színpadon, a háttérben hollókkal és varjakkal, majd egyik polgár helyéről a másikra, a másodikról a harmadikra ugrálva színre viszi a párbeszédüket, közben-közben a tetemekre odaszokott varjúként belekárógva az eseményeket kommentáló polgárok beszélgetésébe. Ugyanez három utcagyerekkel, akik előbb csak beszélgetnek, utóbb már az utcán éktelenkedő, szétmárcangolt emberi testrészekkel játszanak, aztán Caraffa és a megbecstelenített és kismizmizett Czimmermáryné ablakból kikiabálós, térről felkiabálós párbeszéde, Caraffa és felesége, Catharina hideglelős játszadozásai – pereg, pereg a történelem, hullanak a fejek, de ebben a mértékben már túl vagyunk a tragédián, és az előadói játék tobzódása tulajdonképpen a történet – a Caraffa által rendezett előadás – mértéktelenségét, mondhatni ízléstelenségét játssza el. És hogy ne legyenek illúzióink, Márton történelmi játéka nem hagyja, hogy hamis interpretációkba ringassuk

magunkat a történelmi vagy bármilyen igazságszolgáltatásról: Caraffát ugyan épp mértéktelensége miatt leváltják Felső-Magyarország katonai parancsnoki pozíciójából, de magas pénzjutalom meg az aranygyapjas lovagrendbe történő felvétele mellett kinevezik Erdély teljhatalmú katonai kormányzójává, az *Epilógusban* pedig a megszemélyesített Duna és a Rajna Lipót dicsőségét zengi.

Borges, a nagy argentin elbeszélő, költő, polihisztor *Averroës nyomozása* című novellája jut eszembe (Hargitai György fordításában olvashatjuk magyarul), amelynek főhőse, Averroës középkori arab filozófus, polihisztor, miután egész nap Arisztotelész *Poétikájának* fordításán dolgozott, és igencsak elakadt, mert meggyűlt a baja két, számára kétes értelmű szóval, a *tragédiával* és a *komédiával*, este részt vesz egy vacsorán, amelyen egy világotudó mesél mindazokról a csodákról, amelyeket megtapasztalt a nagyvilágban. Többek között beszámol egy különös eseményről, amikor muzulmán kereskedők elvezetik „egy festett házba, amelyben sokan tanyáztak”, és a körülményes leírásból megtudjuk, tulajdonképpen egy színházi előadásról számol be annak az embernek a szemével, aki még soha nem látott színházi előadást – olyanoknak, akiknek a szó szoros értelmében fogalmuk sincs a színházról. Az utazó elmondja, hogy az egyik kereskedő szerint a résztvevők egy történetet akartak megjeleníteni mindazzal, amit csináltak. Az utazó és hallgatósága nem győznek csodálkozni azon, hogy ezek az emberek mozgással utánozták a cselekvéseket, ráadásul még beszéltek is, és így adták elő a történetet. Bolondságnak minősítik az egészet, és a vendéglátó megállapítja, hogy „nincs szükség húsz személyre. Egyetlen beszélő tudósíthat bármiről, bármily bonyolult is az”. És valóban. De ahhoz legalábbis olyan jó beszélőnek kell lennie, mint Márton László.

Ladányi István

Ki a rosseb ez a Caraffa?

Márton László: *Caraffa*. Felolvasószínház. Pannon Várszínház, Hangvilla, 2023. március 25.

A humánétológia irodalma sokat foglalkozik az ember történetmesélő szenvedélyével. Szeretünk mesélni. Ki, mit, mikor, hol csinált, és ez kiknek ártott vagy használt. Roppant fontos közösségi információk. Megkülönböztetik és összetartják a közösségeket. Elemi formája a történetmesélésnek a pletyka, amiben közelebbi ismerőseink viselt dolgait vitatjuk meg. A megszerzett információkból hiedelmeket konstruálunk, amelyek szociális tartalma idővel, a pletyka alakulása során felemelheti vagy letaglózhatja a szereplő személyeket, ez nagyon fontos folyamata a szociális életnek.

Ősidőkben a pletykán kívül csak a mesélők szórakoztatták a népeket. A mese nem a közösséghez tartozó személyek vi-

selt dolgairól szól, bár ezek is ismerősek; a három kismalac, a ravasz róka és emberi változataik: a három királyfi meg a gonosz varázsló fontos szereplői a meséknek. A jó mesélőket megbecsülték, meséiket továbbadták, a kultúra részévé váltak. Azután kialakult a színház, ahol néhány tehetséges mesélő összeállt, és a mese személyes formákat öltött, a jó királyt vagy a gonosz boszorkányt már nemcsak hallani, de látni is lehet, és modern időkben a színházi mesékben megjelennek a konkrét társadalmi szereplők, sőt a politika is. Szeretjük a színházat, mert életemünk a szociális térben való veszélytelen kalandozás.

Az egyik barátom hívott, hogy hallgassuk meg Márton László *Caraffa* színdarabját. Erre én a darabból vett mondattal, mint ez írás címében is idéztetett, kérdeztem. Az eperjesi hóhér, majd meglátod, válaszolta. Különösebben nem vagyok járatos a hóhérok viselkedésformáiban, meg nagyon nem is érdekelnek, de aztán megtudtam, hogy itt többről, valami különlegesről lesz szó, mert nem a színtársulat adja elő Caraffa viselt dolgait, hanem a darab szerzője, kedves barátom, Márton Laci maga olvassa azt fel.

Ez a sikeres, tiszteletreméltó író, akivel sok kellemes estét töltöttem el első novelláskötetem szerkesztésén, mármint hogy ő szerkesztett, én ellenálltam, ez a kicsit visszahúzó, nagyon okos férfiú felolvas egy szöveget? Majd meglátod, mondtam már, gyereünk – volt a válasz. Mentünk.

És tényleg, népes közönség előtt megjelent Márton Laci kicsit idegesen, kicsit elfogódva, volt ott egy szék meg egy asztal sok összehányt papírlappal, meghajolt, és kezdődött az előadás.

Egy-két perc múlva azon kapom magam, hogy az eperjesi piactéren vagyunk,

sokan beszélnek, és egy komédiásné női hangon természetesen invitál a sátrába, Thököly hajdútancát meg őfelsége Leopoldus császár seggbe rúgását megnézni. Roppant érdekes volt, sok a szereplő, mindegyik a saját hangján beszélt, és a dráma szépen lassan kibontakozott. Hova tűnt Laci?

A meghívó szerint ő írta a darabot, ami itt most megelevenedik, és tényleg hallom, látom a szereplőket. Olyannyira elevenek voltak, hogy abbahagytam a Lacin való töprengést, és a játékra figyeltem. Remek történet bonyolult eseményekkel, és a korhoz illő, de ma is fontos tanulságokkal.

A szünetben a Márton család tagjaival beszélgettünk, megpróbáltam a felkészülésről érdeklődni, de csak annyi hangzott el, hogy igen, apu otthon, a szobájában is szokott ordítózni. Feltehetőleg próbált.

A második rész is sokszereplős, kitűnően játszott dráma volt, és amikor a végén sok taps és a vastaps után a szerző utoljára hajolt meg és leült a székére, a nézők közül senki sem akart elmenni, én sem. Mesélj még!

Legalább egy órát beszélt a darabról, Caraffa koráról, és mindenről, amit a közönség kért. Igazi mesélő.

Nem hagyhatom ki, hogy megemlítssem: a mesélés tulajdonsága az emberi agy különleges adottságain alapszik. Képesek vagyunk memóriánkban tárolt múltbéli eseményeket beilleszteni a jelenről alkotott gondolataink közé, és az időben utazás képességével ezt az elképzelt jövő alkotásakor is megtehetjük. Így lesz eleven a tizenhatodik századbeli múlt vagy valamilyen kitalált jövő. Elvben erre mindenki képes. Laci nagyon.

Csányi Vilmos

A hazai ifjúsági zenekarok háromévente meghirdetett seregszemléjét az idén is szimfonikus zenekari, gyermek és ifjúsági vonószekari, illetve fúvószekari kategóriákban, valamint egyéb hangszeres együttesek részére hirdették meg. Április 15–16. között a Budafok-Tétényi Nádasdy Kálmán Alapfokú Művészeti Iskola adott otthont a X. Országos Zenekari Verseny döntőjének. A legjobbak közé válogatták a Demel Eszter által vezetett veszprémi Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekart is. Az együttes verseny-műsorát április 5-én a veszprémi Szent István-teremben tartott húsvéti hangversenyén mutatta be.

Egymásra hangolva

A Gárdonyi Zoltán Ifjúsági Kamarazenekar húsvéti hangversenye.
Megyeháza, Szent István-terem, 2023. április 5.

Uher Bertalan, a Csermák Antal Alapfokú Művészeti Iskola igazgatója köszöntése után a koncert nyitányaként az ifjú muzikusok Jean-Philippe Rameau (1683–1764) *Táncszvitje* Horusitzky Zoltán-féle feldolgozásának rövid részletét adták elő. Demel Eszter szokása szerint a zenekari versenyre való felkészülés nehézségeiről, örömeiről beszélt, megemlítve, hogy a főleg középiskolás diákokból álló együttestől több régi tag az idén egyetemi továbbtanulás miatt elbúcsúzik.

A budapesti zenei versenyre bejelentett műveket a karmester egyenként ismertette, és azokat a zenekar a próbákhoz hasonlóan mutatta be – időnként a különböző ritmuskombinációk tapsolásával, dobogásával a közönséget is bevonva. Elsőként Georg Friedrich Händel (1685–1759) 1749-ben írt nagyszabású *Tűzijáték-szvitje* I. és II. menüett tételének vonószekari átíratát adták elő, majd Edvard Grieg (1843–1907) népszerű kis zongoradarabjainak Zempléni László által készített vonószekari feldolgozásai közül a *Norvég táncot* szólaltatták meg stílusosan és nagyon szépen. A hangulatos, népi ihletésű mű után a zenekar régi sikerdarabja, Pietro Mascagni (1863–1945) *Parasztbecsület* című operájának népszerű intermezzója következett, Füke Ákos vonós kamarazenekari hangszerelésében. A túlnyomórészt a fiatal muzikusok családtagjaiból és barátaiból verbuvált közönség a lelkesen, felkészülten, jó zenekari technikával megszólaltatott művek előadását szeretettel fogadta.

Az ezt követő, Bartók Béla (1881–1945) műveiből álló blokk azt igazolta, hogy az együttes zeneileg bonyolultabb, technikailag igényesebb és nehezebb művek

előadására is felkészült. Elsőként Bartók *Mikrokozmosz* sorozatának 149. No. 2. *Táncbolgár ritmusban* című darabja hangzott el Soós András zenekari feldolgozásában, amely *A vonós kamarazene mikrokozmosza* című sorozat 4. kötetében (21. szám) jelent meg. A parádésan bemutatott, bonyolult ritmusú kompozíció előadása, a zenekar kiegyenlített hangzása, különösen a brácsa- és a csellósólamok érett, stílusos játéka megérdemelt sikert aratott. A műsor Bartók *Gyermekeknek, I. kötet* című sorozata 13. darabjának (*Megöltek egy legényt*) Maros Rudolf által készített vonós kamarazenekari átíratával folytatódott. A rövid mű egyetlen, a zenekar akkordkíséretével a csellósólam által előadott nagy ívű, bensőséges dallam. A zenekar csodálatosan szólott. A verseny-műsor utolsó száma *A vonós kamarazene mikrokozmosza* 4. kötetének 1. (eredetileg Bartók Béla *Mikrokozmosz*ának 68.) darabja, a *Magyar tánc* volt. Az ifjú művészek a műveket kiválóan adták elő.

A zenekar rövid időre levonult a pódiumról, és az együttes két muzikusa egy-egy szólószámot játszott. Először Balogh Krisztián brácsán adta elő Johann Sebastian Bach (1685–1750) *G-dúr csellószvitjének* 5. (*Menüett I–II.*) tételét. A hangszeres technikai követelményeinek, hangzási lehetőségeinek pontos ismerete mellett stílusbiztonságot és zenei érettséget is igénylő mű előadása nagyon jól sikerült. Számomra ez volt az egész hangverseny egyik csúcspontja. Simon Luca, a zenekar csellósólamának tagja Felix Mendelssohn Bartholdy (1809–1847) egyik *Dal szöveg nélkül* kompozícióját játszotta, a Csermák zeneiskola tanára, Bakayné Meh Okszana zongorakíséretével.

A hangverseny záró blokkja a zenekar mintegy negyedórás versenyprogramjának immár pódiumszerű előadása volt. A műveket a zenekari verseny szabályainak megfelelően szünet nélkül adták elő. A megérdemelt taps csak a teljes zenei műsor elhangzása után csattant fel.

A kissé szokatlan szerkezetű és dramaturgiájú hangverseny végén értettük meg igazán a húsvéti ajándéknak szánt koncert címét: *Egymásra hangolva*. Ismét beigazolódott, hogy nem csak a közös éneklés, de a hangszeres együtt zenélés is valódi örömet jelent. A kamarazenekar műfaja különösen alkalmas arra, hogy a szinte családias légkörben kiteljesedjenek az egyéni képességek. Tartalmas csoportteljesítmény pedig csak felkészült és egymásra figyelő, egymást kiegészítő egyéniségek közös muzsikálása eredményeként jöhet létre. Kodály Zoltán szép gondolatára emlékeztünk: „Nem sokat ér, ha magunknak dalolunk, szebb, ha ketten összedalolnak. Aztán mind többen, százan, ezren, míg megszólal a nagy Harmónia, amiben mind egyek lehetünk.”

Postludium

A X. Országos Zenekari Verseny másnapján, április 17-én reggel a Gárdonyi kamarazenekar Facebook-oldalán értesülhettünk a nagy zenei sikerről: a veszprémi együttes kategóriájában kiemelt I. díjat nyert, és a zsűri Demel Eszter zenekarnevelő, művészi munkáját a kategóriáktól független kiemelt karmesteri díjjal jutalmazta. Gratulálunk. Volt értelme a munkának, van értelme a folytatásnak.

M. Tóth Antal

Virtuóz vendégek

Mendelssohn Kamarazenekar – IV. bérleti hangverseny. Hangvilla, 2023. március 30–31.

Kelemen Barnabás és Kokas Katalin volt a vendége a Mendelssohn Kamarazenekar március végi hangversenyének. A hegedűművész házaspár lenyűgöző virtuozitással, meggyerő kommunikációval kápráztatta el a közönséget.

Séd, 2023. 1. sz., 22. old.

A koncert első felének programjában volt a két fiatal művész a szólista. Schubert *A-dúr rondó*-jával indult a hangverseny. Schubert életművében nem találunk versenyművet, de ez a rondó szólóhegedűre olyan, mint egy versenyműtétel. Lassú bevezetéssel indul, majd a többször visszatérő rondótéma és a köztük levő epizódok, melyek különböző karakterekkel ellentéppontozzák a témát, alkalmat adtak a szólista

virtuóz bemutatkozására. Kelemen Barnabás volt a szólista ebben a darabban. Hihetetlen magabiztossággal, alázattal és egyszerűen adta elő a szólószólamot, olyan sallangmentesen, magától értetődően, mintha hegedülni a világ legegyszerűbb dolga volna.

Ezután Kelemen Barnabás mellett felesége, Kokas Katalin is színpadra lépett, hogy Bach *d-moll kettősversenyét* adják elő a zenekarral. Bach versenyműve a kötheni évekből származik, az olasz versenyművek mintájára gyors-lassú-gyors tételek követik egymást, de a két hegedű párbeszéde jellegzetes bachi kontrapunkt, tökéletes, gyönyörű szólamvezetés. A többszörös versenygyőztes házaspár, mindkettőjük Liszt-díjas, Barnabás Kosuth-díjas, és sok egyéb elismerés birtokosai, a Fesztivál Akadémia Budapest kamarazenei fesztivál megálmodói és művészeti vezetői, a nemzetközi karriert befutó Kelemen kvartett tagjai. A tökéletes összhangban – egymással és a zenekarral is – előadott mű után ráadásokkal köszönték meg a közönség szünni nem akaró lelkesedését. Először meglepetésre Kelemen Barnabás brácsával a kezében tért vissza, míg felesége hegedűvel. Eddig ahhoz szokhattunk hozzá, hogy Katalin játszik a brácsán – pl. a vonós-négyesükben is –, most helyet cseréltek. Händel *g-moll csembaló-szvitjének* passacagliáját Johan Halvorsen norvég hegedűművész átíratában adták elő. Az átírat érdekessége, hogy kissé romantikussá alakítja a barokk művet. A hegedű-brácsa duóval előadott mű elbűvölte a közönséget, ezért ismét ráadások következtek,

Bartók-duókat hallhattunk: *Erdélyi tánc*, *Rutén nóta*, *Gyermekkengetéskor* és *Scherzo*. Kelemen Barnabás ismét hegedűvel érkezett a színpadra, a közönség derűje közepette kedvesen kiszólt, hogy igen, ez kicsit kisebb. Minden ráadás után közvetlenül elmondta, mit fognak játszani, látszott rajtuk, jól érzik magukat, szeretik, amit csinálnak, szívesen osztják meg velünk, amit a művekről közvetíteni akarnak. Igazán élmény volt ez a koncertféldő, mindkettőjük hihetetlen önátadása, természetes virtuozitása, egymásra figyelő kamarazenélésük.

Szünet után könnyedebb, valódi szórakoztató művel folytatódott a koncert, Dag Wirén vonós szerenádjával. Kedves, színgazdag, szerethető, könnyen emészthető mű, örültem, hogy megismerhettem.

Malek Miklós *Quo vadis – concerto vonósenekarra, szólóhegedűre és szólócellóra* című darabja következett. A szerző egyike azon zenészeknek, akik összekötik a könnyű- és komolyzenét. Életművében, hangszeres és karmesteri működésében, hangszereléseiben, színpadi zenéiben és szimfonikus zenekari alkotásaiban, versenyműveiben sajátos, egyéni hang bontakozik ki. Mesterségbeli tudása kiforrott, ismeri a hangszerek adottságait/lehetőségeit. A szólóhegedű (Kováts Péter) és a szólócelló (Kárász András Péter) először felváltva szólal meg, majd párbeszédet folytat, mesél. Minden hallgató a maga gondolatait hallhatja bele, válaszolhat a címbéli kérdésre: hová mész? A szerző jelen volt a teremben, Kováts Péter, a zenekar vezetője felszólította a színpadra, ahol fogadhatta a közönség tapsát.

A hangverseny záró darabja Tóth Péter *Divertimentója* volt. A szó eredeti jelentése szerint szórakozás, multság. A háromtételű mű számos ritmikai, dallami elemmel érte el ezt a hatást, anélkül, hogy elmélkedni kellett volna rajta, hogy melyik mit jelent. Jól szórakoztunk, mulattunk.

Köszönjük a változatos műsort, a remek szólistákat! Várjuk a következő hangversenyt!

Rostetterné Nagy Rita

Színházi „Csacsikacsaláb”

A Mézga család. Mesejáték. Veszprémi Petőfi Színház. Bemutató: 2023. március 19.

A Mézga család című rajzfilmsorozat a hazai mesefilmművészet olyan ikonikus darabja, mely 1970-es, első vetítésétől fogva három évtizeden át igazi, zajos sikert aratott a magyar háztartásokban. Akik akkor voltak tizenéves gyerekek, ma már mind 65-70 év feletti, és ahányat megkérdeztem közülük, mind azt mondták, hogy már ők is minimum a szüleikkel együtt szokták nézni: „Viccelsz velem? Akkor mindenki azt nézte, érted? MIN-DEN-KI! Másnap meg arról beszéltünk.”

Séd, 2023. 2. sz., 9. old.

Mindennek igazságához persze az is hozzátartozik, hogy *A Mézga család* műfaji szempontból valójában nem mese, sokkal inkább valamiféle sitcom–science fiction keverék. A gyerekeket ebből nyilván a sci-fi résszel fogták meg, miközben a kispolgári lét zseniálisan realiztikus karakterei eleve is az akkori felnőtt társadalom rekeszizmának lettek kitalálva. A gyenge idegzetű Mézga Gézané, született Rezovits Paula, aki otthon is magassarkút hord; a családfő: Mézga Géza, pocakos nyárspolgár, attribútuma a rózsaszín házipapucs; Kriszta: a trendit kultiváló leánygyermek; Aladár: a zárkózott tu-

dóspalánta szigorúan kertészadrágban, valamint a szomszéd panellakásban élő morózus értelmiségi: Máris Márton Ottokár, dr. – ugyanígy lehettek volna akár a mi lakótársaink is. A mese „Mézga-szférájában” tökéletesen otthon éreztük magunkat, MZ/X utópisztikus világát pedig kifejezetten ehhez képest láttuk idegennek. Ennek köszönhetően, még ha a felnőtteknek szánt helyzet- és jellemkomikum velejét csak később értettük is meg, az utópiateamatikus poénokat már 5-6 évesen tudtuk élvezni.

A mostani gyermek és kiskamasz korosztály azért van nehéz helyzetben, mert ők a közben eltelt fél évszázad távlatából mindkét világot szinte ugyanolyan kívülállónak szemlélik. A sorozat gyermekszínpadi adaptációja tehát amiatt lehet öröm, mert ez a műfaj

kifejezetten alkalmasnak tűnik arra, hogy hozzájuk is közel hozza ezt a fantasztikus mesei világot. Ehhez persze egy jól átgondolt és jól megírt gyerekdarabra lenne szükség – és felelősségünk teljes tudatában erről a feldolgozásról ezt sajnos nem állapíthatjuk meg.

Cselekménye valójában egy elég szerencsétlenül sikerült kompiláció, amit az 1968-as első évad első két részének és a talán kevésbé ismert, 2004-ben indult negyedik évad első két epizódjának történéseiből válogattak össze. Ennek eredményeként az előadás első fele még igazi bájos gyermekdarab, s a belőle áradó retro filing elárasztja a teljes színháztermet; a második ezzel szemben nemcsak jó 30 évet ugrik előre az időben, de a 12-es korhatárkarikát is feltétlenül igényelné. Egyrészt a hirtelen meginduló Winchester/Manchester-féle poénok záporozása okán, s még inkább *A Pál utcai fiúk* intradiegetikus narrációként való történeti beépülése miatt. A darabnak abban a viszonylag hosszú jelenetében ugyanis, amíg Aladár ezzel az 5. osztályban (!) kötelező olvasmánnyal foglalatalkodik – még ha mindezt nagyon kedvesen teszi is –, az 5-10 éves korosztályba tartozó gyerekek maximum értetlenül pislognak a színpad felé.

Mindemellett azzal, hogy a 2004-es Mészga-széria gyártásával végül is leálltak, feltehetőleg semmit sem veszítettünk. Már az első két epizódban is drámai színvonalbeli hanyatlás tapasztalható az eddigiekhez képest, a poénok zöme erőltetett és lapos. Ez a különbség itt is kiütözik a színpadon; a történet első és második felét nagyon erős határvonal választja el egymástól. Ami ahhoz képest viszont óriási bravúr, hogy a két történeti szál valójában teljesen inkompatibilis. Azzal ugyanis, hogy Aladár megépít magának egy *a kötelező olvasmányt nézhető virtuális térré* alakító csodamasinát, az a fantasztikum, ami eddig csak az utópisztikus szféra létezésével volt magyarázható, hirtelen a mi valóságunk ré-

szévé válik. És itt halt meg tulajdonképp az eredeti Mészga-sztori is, hiszen MZ/X létezése ettől fogva indokolatlan.

Ami miatt a színpadon mindez mégiscsak működőképes, az egyrészt épp annak köszönhető, hogy a gyerekkorú közönség tényleg igazi „tabula rasa”; s ők egyszerűen ezt a kombót kapják meg „eredetiként”. Másrészt viszont a felnőtt közönségnek olyan erős emlékei vannak az eredetiről, s annyira bennük van most is ugyanaz a gyermeki öröm, amivel hajdan a tévé előtt ültek, hogy komolyabb erőfeszítés nélkül tudnak elnézőek lenni az egyébként számukra is idegennek tűnő történeti szálhoz.

Arról nem beszélve, hogy még egy rosszul megírt darabot is lehet kifejezetten jól alkalmazni a színpadon. Egészen zseniális például a színpadkép; látszik, hogy az alkotók minden apró részletre odafigyeltek, ami a történet működéséhez szükséges. MZ/X külön dimenziójának ábrázolása, az ablak, a teljes enteriőr, a bejárati ajtó mögött megjelenő folyosórészlet és a jól látható „hüje Máris”, vagy Aladár laboratóriumként funkcionáló kisszobája – részenként és egészében is tökéletes. Igaz, a Mészga Géza-, Paula- és Kriszta-karakteren érezhető túlstilizáltság ebben a formában inkább csak zavaró távolságot teremt – és nem állítom ezzel, hogy a stilizálás útja egyébként járhatatlan lenne, de ha ezt választjuk, akkor teljeskörűen kell csinálni; Aladár szerepét ugyanúgy jellemző felnőtt színészre osztva, ahogy a többi. A darab zenés jellege szintén remekül érvényesül a színpadon, s már az előadás első perceitől ugyanaz a léha, hétköznapi életöröm költözik a közönség szívébe, ami miatt végső soron *A Mészga család*ot is a leginkább szeretjük, s aminek engedve, valljuk be, a tévéadással párhuzamosan mi is mindig fennhangon énekeltük a főcímdalt.

Lovizer Lilla

Elég messze van Mexikó?

Egy százalék indián. Írta és rendezte: Hajdu Szabolcs. A Látókép Ensemble előadása. Pannon Várszínház, Rendhagyó Terek. Hangvilla, 2023. április 1.

Nyújtsa fel a kezét, akinek van valahol az otthonában egy fonott kosárka, egy faládika, egy kerámia-, porcelán- vagy üvegtálka, benne régi jelvények, szalagok, pénzermék, sima kavics egy kirándulásról, szétvágott beléptető karszalag egy koncertről... – életünk kidobhatatlan kacatjai. Ez az ismerőség a Hajdu-trilógia: az *Ernelláék Farkaséknál*, a *Kálmán-nap* és az *Egy százalék indián* egyik fontos hatáseleme. A filmet és a két színházi előadást egy délután láthatta a veszprémi közönség.

Séd, 2023. 2. sz., 8. old.

Séd, 2023. 1. sz., 43. old.

Ülünk a Hangvilla stúdiójában a két oldalon elhelyezett nézőtéren, középen a játéktérben a *Kálmán-nap*ból is ismert minimalista alig-díszlet: piros bőrkanapé („még a tizenöt éve vásárolt első bútorokból”); egy asztal, rajta csészek és poharak (nincs két egyforma, rég eltörték a készletek); egy karton Sopianae cigaretta, egy kicsorbult bögre Jézus képével, meg a fonott kosár a kacatokkal – egyszerre hőttreál és stilizáltan többértelmű (Hajdu pólóján a kétféleképpen olvasható felirat: ForGETREALity – „Felejtse el a valóságot!” illetve: „Légy valódi, hiteles!” – akár az előadás[ok] drámapoétikai mottója is lehetne). Minden töredékes és megkopott, valaha volt teljesség őrzői, emlékek, történetek hordozói; az ismerőség otthonosságával hatnak, mert emlékeket, történeteket villantanak fel a saját életükből. A *déjà vu* effektust erősítik az archetipusok határáig sűrített karakterek és viszonyok; a banális hétköznapiak tűnő, ám pontosan kimért-megkomponált dialógusok; a naturalista gyökerű, a civil jelenlét látszatáig hétköznapi stilizált, eszköztelennek ható játéktípus természetessége, ami azért nem fedi el az egyenletesen magas színvonalú színészi teljesítményeket: a pontos karakterformálást, a helyzetek kidolgozott-ságát és a viszonyok plasztikus ábrázolását.

Az alaphelyzet: három régi barát (és feleségeik) összejön negyedik barátjuk temetése után. A beszélgetés közben megképző-

dik az elhunyt alakja (igazi magyar macsó volt; két napig szokott inni, ebbe is halt bele; felbontatlan csomag nápolyit találtak mellette; ha itt lenne, feldobná a hangulatot: törne-zúzna; jó, hogy nem érte meg a genetikai tesztje eredményét, amely lengyel-askenázi-egy százalékban indián ősokeket mutatott ki...); vele együtt egy életérzés, világkép, amely valaha összetarthatta az azóta nagyon különböző élethelyzetekbe jutott barátokat. Már itt feltűnik, mennyire sokrétűen építi az előadás világát az ironia, a groteszkbe hajló, olykor fekete humor, amely – szórakoztató funkciója mellett – a szerzőnek a témához, a szereplőkhöz való viszonyát kifejező esztétikai választás, egyben életutakat felvillantó-bevilágító, karaktereket építő, sorsokká formáló nyelvi struktúra. Hasonlóképpen egész élethelyzeteket tudunk asszociálni az olyan szavakra-kifejezésekre, mint a „szalvétagyűjtemény” vagy a „még a zenekar idejéből”; ezek a néző aktivizálódott emlékei segítségével egészülnek történetekké.

A három férfi három különböző életutat járt be idáig, a felvázolt életérzés-világszemlélet leginkább Rajmund (Gelányi Imre) tudatában maradt érintetlenül, további színekkel gazdagodva: özszeesküvés-elméletek, nőikkel kapcsolatos sztereotípiák („a nőt be kell törni”), sejtethető gyermekkori traumák és családi minták, kamaszkorból visszamaradt macsó öntudat és ködös, mára leginkább az emlékekből táplálkozó nemzeti büszkeség; mindezt át-színezi a megélhetésért folytatott reménytelen küzdelem okozta tehetetlen düh és a masszív alkoholfüggés; szókinccse nyelvi panelekből, durva stílusárnyalatú szavakból épül. Tipikus nárcisztikus alkat, akinek látszólag soha nincsenek kétségei. Toxikus kapcso-

latban magához láncolt párját olyan természetességgel alázza, mint ahogy levegőt vesz. Gelányi mimikája, megsemmisítő, le-sújtó pillantása Robert de Niro alakítását juttatta eszembe a *This Boy's Life*-ből.

Mindhárom férfi viaskodik – több-kevesebb tudatosság-gal – a gyermekkorból hozott családi mintákkal és traumákkal, és különböző életstratégiákkal próbálnak megküzdeni azzal, hogy az élet megcsalta őket, és nem azt hozta, amit 18 éves énjüknek megígért. Árpi (Szabó Domokos) anyja egész életében vegzálta az apját – ő is kiválasztott egy domináns feleséget; mindenkinek tartozik, és kölcsönből vett három hajót, mert szépek. Ha valaha az élet császáranak tudtad magad, nehéz elviselni, hogy másoknak jut – erről nap mint nap jönnek az információk –, ami neked is járna. Andris (Hajdu Szabolcs) egy erőszakos apa és egy bántalmazó edző (*Fehér tenyér*-utóérzet) emlékével és a tőlük örökölt mintákkal küzd, hármuk közül a legtudatosabban. Mexikóba készül, maga mögött akarja tudni a múltat egy magasabb életminőség reményében.

Van valami mélységesen szomorú ezeknek a valaha jobb sorsot álmódott férfiaknak a vergődésében; az előadás azonban nem engedi, hogy teljesen elérzékenyüljünk – az ironia és a groteszk ennek az empatikus, egyben eltartó megközelítésnek a nyelvi-esztétikai megoldása. Hasonlóképpen mély empátiával rajzolja meg Hajdu a viszonyrendszer hálójában fennakadt női karaktereket. Leghatározottabban Niki (Tóth Orsi) képes önképviselőre, de arra képtelen, hogy megküzdjön párja alacsony önértékelésből fakadó sikertelen (és költséges) kompenzációs kísérleteivel és gyengeségével. Mindkettőjüknek megvannak a maguk kis titkai,

ez a stratégiájuk. Csibi (Tankó Erika) a leggyengébb a három nő közül: esélye sincs, hogy kimeneküljön a toxikus kapcsolatból, mert fel sem fogja, hogy valami nincs rendben. Tankó változatos színészi eszközökkel formálja meg az alacsony státuszú karaktert: folyamatosan bólogat, tördeli a kezét, térden közlekedik; reménykedő, riadt mosolya és hangja együttérzést koldul. Hármuk közül talán Zsuzsa (Pető Kata; alakítása különösen a zárlatban megrázó erejű) él a legegészségesebb kapcsolatban, de ő sem képes határozott döntéseket hozni az életéről. (Te vagy a legnagyobb ajándék az életemben – mondja neki Andris, ami egyszerre őszinte ragaszkodás és a kapcsolat otthonos biztonságának kényelmére vágyó önzés.)

A zárlatban az a szép, hogy nem egyértelmű. Az elején felvázolt viszonyrendszer nem változik szignifikánsan, bár a hangsúlyos véghelyzettel kiemelt pár sorsára vonatkoztatott jövőkép felfogható feloldásként, ha a néző úgy dönt. Élő szaxofonzene, világó karácsonyi égők, szól az „It must be nice to disappear” Lou Reedtől (arról, hogy jó lehet eltűnni, mindig csak előrenézni, magunk mögött hagyni a múltat). Kivezeti vagy kituszkolja Andris a zokogó Zsuzsát? Elutazik a pár Mexikóba? (És ott jobb lesz?) Együtt utaznak el? És ha igen: az elég messze van ahhoz, hogy maguk mögött hagyhassák a múltat? És amúgy mi lett a terhességi teszt eredménye...? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolását ránk bízta az előadás, kinek-kinek vérmérséklete, élettapasztalatai, ízlése és világlátása által meghatározott értelmezési keretei szerint. Egy biztos: a nemzeti színű szalaggal felkötözött vécelehűző még működik majd egy ideig.

Fürj Katalin

Az ókori Athénban az Areioszpagosz, a vének tanácsa ötven körüli férfiakból állt, mert 2000 évvel ezelőtt vénnek számítottak már. Magyarországon a férfiak születéskor várható élettartama 1910-ben alig 35 év, és ha valaki azt mondaná, hogy mindezt csak a magas gyermekhalandóság tette, akkor igaza van, de a férfiak születéskor várható élettartama még 1957-ben is csak 63 év a KSH adatai szerint. Ma meg a világátlag több mint 70. Talán furcsának tűnnek ezek a száraz szám adatok egy színházi bemutatóról szóló recenzió előtt, de nagyon is ideillenek. Florian Zeller *Az apa* című drámája ugyanis éppen a hosszú életkor hosszúra nyúlt árnyékát, a hovatovább népbetegséggé váló demenciát mutatja be. Az időskori elbutulást, ahogyan kegyetlen néven nevezésével még orvosi diagnózisokban is találkozni olykor.

A széthullás elégiája

Florian Zeller: *Az apa*. Rendező: Kálloy-Molnár Péter. Veszprémi Petőfi Színház, 2023. április 14.

Nem tudom, Florian Zeller neve mondható-e közismertnek a Petőfi Színház közönsége előtt, magam – szégyenkezve vallom be – eddig nem hallottam róla. Pedig igazi szupersztár. „Napjaink egyik legsikeresebb színházrendezője, akit a szakma egyöntetűen korunk legizgalmasabb színdarabírójaként tart számon” – írja a Port.hu róla. És ha hozzávesszük, hogy a maga által rendezett film az elmúlt évek egyik legnagyobb sikere lett, ha hozzávesszük hat Oscar-jelölését, két Oscar-díját, az egyiket éppen a legjobb forgatókönyvéért, ha hozzávesszük, hogy Anthony Hopkins... Mind-ebből látható, hogy a Petőfi Színház olyan viszonylatokba lép be előadásával, amit a természetes veszélyérzet talán elhárítana, de a veszprémiek felvállalták.

Nem állítom, hogy a filmmel egyenrangú, de önmagában szemlélve tökéletesen illúziókeltő produkciót vitt színre a rendező, Kálloy-Molnár Péter. Egykor az értelméből élt, „mára” azonban a felbomló értelem passióját járja André, a hajdani építész, és vele tartanak mindazok, akik körülötte élnek. A türelem, a tűrőképesség, a szeretet borzasztó próbája ez. Terhét helyzetenként másként viselik az érintettek: az ápolónő tisztessen megfizetett szakmai jártassággal, Pierre, a „kintről jött” férfi visszafojtott, de a fedő alól ki-kipöffenő indulattal. Anne, a lánya például, de (ön)pusztító odaadással, mert a demenciátörténetek mindig két szálon futnak: a betegé az egyik, a másik azoké, akik szeretik a beteget.

Az előadás a látvány, a zene (Farkas Izsák) és a színpadi játék szinte tökéletes szintézisét nyújtja. Kálloy-Molnár Péter erős kézzel, nagy tapasztalattal tartja egyben az előadást, ami nagy szó, mert a széthullás történetei könnyen válnak maguk is széthulló történetekké. A díszlet (Libor Katalin) hallatlanul flexibilis, de már az első pillanattól van benne valami széttartó, mint ahogyan első pillantásra világos, hogy valamiképpen az óra képe, vagyis a múltó idő képlékeny sokrétűsége játszik általa meghatározó szerepet. Nemcsak abban az értelemben, hogy André a múlt könynyebben felidézhető szilárd pontjain próbálja megvetni lábát az őt lassan tovasodró kaotikus jelenben. A folyton, mindenhol és mindenkin az óráját kereső öreg mintha a mennyi idő van? kérdésre adott egzakt válaszban keresne biztonságot, választ arra a kérdésre is, hogy ki ő, és mi történik vele.

Már az előadás kezdetén feltűnőek a történetmesélés látszólagos következtelenségei, különösen a hirtelen, szinte a semmiből felbukkanó nő, aki tűnik André másik lányának, máskor ápolónőjének, miközben megint más pillanatokban az ápolónő egy sokkal fiatalabb és valamiképpen valóságosabbnak tűnő alakban kerül elő. Hasonlóan Pierre szintén két, egymástól életkorban és testi adottságokban nyilvánvalóan különböző figurája. Eltart egy ideig, mire megértjük, hogy legalább két valóságot látunk egymásra vetülni. Az egyik az igazi – ha ugyan van olyan –, a másik André valósága, egy széthulló, de széthullásában a valódi valóság elemeit újra meg újra átrendező beteg valóságképe.

Florian Zeller drámája André demenciátörténetének egy pontosan behatárolt szakaszát engedi látni. Története a legnehezebb pillanatoktól indul, onnan, ahol a betegnek van még saját akarata, akarja az önálló, az autonóm életet, de fenntartani, biztonságosan bonyolítani már képtelen. Innen jutunk el pontos, a lejtő logikusan felépített, tökéletesen illeszkedő fázisain át odáig, ahol még a leghivatottabb demenciaábrázolásoknak is szükség-szerűen meg kell állni. Mert legyen világos: az a pont, ahol André

kilép a képből, nem betegségének vége. A lejtő hosszú még, és oly kietlenül embertelen, aminek színi ábrázolása nem is annyira lehetetlennek, mint inkább ízléstelennek tűnik. Így hát André-tól az előadás egyik leggyönyörűbben felépített színpadképével köszö-nünk el. Egymásba nyíló ajtókon át, finom, szűrt fényben lebeg szinte át az elme maradék világosságából az örök sötétségbe.

Ha van valami, amit Zeller drámájából – vagy annak veszprémi változatából – hiányolok, az a beteggel a szeretet közelségében élők szenvedése, mely – állítom – a betegével összevethető. Édesanyám hosszú demenciátörténetének közepe tájt mondta egy kiváló pszichiáter: ez az a betegség, amin a beteg gyakran csak átleg, a hozzá közeleket pedig eltemetik. Természetesen az sincsen arról, hogy André lányának erőfeszítéseit, kudarcait, meghasonlásait, tépett-zúzott szeretetét ne látnánk küzdeni a lehetetlenséggel. Látjuk párjának elfojtott dühét, látjuk a „szeret” és a „hozzá tartozik” közti világnyi különbséget. Mégis – úgy gondolom, a demens emberek történetét csak két párhuzamosan futó és teljesen azonos jelentőségű Via Dolorosaként szabadna bemutatni. Közös passióként, melynek végén az egyikre a vég, a másikra a folytatás Golgotája vár.

Látni néha demenciafilmeket, melyek a felbomlás történetét édes és nyálas románcnak hazudják. Ez az előadás példásan őszinte, és ebben meghatározó szerepe van Rupnik Károlynak, aki a maga hetven évével nem eljártssza, hanem képviseli a tisztos öregséget. Természetes korát egy centivel sem megtoldva van módja minden színészi megjelenítőerejét a betegségben felbomló személyiség rajzára összpontosítani, és van ereje, ízlése a vele történő szörnyűsége egy-egy tiszta pillanatában ráébredő ember megrettenését is felvillantani. Nagyszerű társai vannak ebben. Palásthy Bea elsősorban, akit már a darab címe a legfőbb partneri viszonyba emel. Dinamikával teli Anne-ja, a lánya, aki természetes temperamentumát megfelve, párkapcsolatát próbára téve simul gyöttrődő apjához, ha kell, kényszeríti rá a beteg akarására a maga egészséges akarát, ha muszáj. Szeles József elegáns, hűvös figurája szinte önmagától is távolságot teremt, hogy aztán éppen ez a távolság tegye érthetővé néha kegyetlen kifakadásait. Hirschl Laura hivatásszerű derűvel tüsténkedő ápolónője szinte kézzelfoghatóvá teszi e derű hamisságát éppúgy, mint a benne rejlő szakmai jóakaratot. Gaál Attila Csaba és Soltis Eleonóra olykor szinte a semmiből előbukkanó alakjai már André értelmének felfeslését jelzik, különösen Soltis Eleonóra néha szinte álomszerű alakja tudja az irreális realitás nem-e-világosságát érzékelhetővé tenni. Nem véletlen, hogy André-t utolsó pillanatain éppen ő, a világból távozni készülő léleknek ez a képzelte angyala kíséri át.

Pontos és őszinte darab *Az apa*, kiváló alkotói talán megbocsájtják, ha az utolsó szó és a mélyen érintett jogán egy feddő megjegyzést teszek. A demencia története soha, semmiképpen, senkinek nem bohózat. Még keserves bohózat sem. A demencia története arról szól, hogy a dobogó szívet, a lélegző tüdőt, a kiválasztás szerveit, ezt az egész, mindenestől állati gépezetet elhagyja minden, ami emberi. És arról, hogy akinek van elég oka és ereje ahhoz, hogy ezt végignézze, az végig is nézi. Nézi, mert nem tehet többet. Nem bohózat. Nem keserves. Hanem szörnyűség és bánat. Akármit mondjanak a marketingesek, ne higgyenek nekik!

Asztalos István

sem helyettesíti őket a darabban. A királynéjellemeik mindegyikét makacs izzadságszaggal húzták fel csupán egy-egy olyan eltulajdonoságra, ami az itt ábrázolt formájában soha nem is volt a sajátjuk. Sisit üresfejű csinibabaként látjuk, Saroltot agresszív alkoholistának, Margit valamiféle ismeretlen családi diszfunkcionalitás áldozata, a „naaaagy Gizella” karakterábrázolásának mintájául pedig talán a várbeli óriás szobor szolgálhatott. A darabból kivezető „áltörténelmi” utalások valójában nem mutatnak semmire; nincs mögöttük gigondolva az alapsztorit működtetni képes fikció. A Béla, Géza, Gyula nevek sokatmondó hangsúllyal való ismételtetésén túl a szerző semmilyen valódi helyzet- vagy jellemkomikumot nem temert. Legalább ilyen zavaró „anakronizmus” a darabban, hogy a szereplők közül Gizella a legidősebb, akiért Sarolt ráadásul az előbb említett okból (vagyis igazából minden ok nélkül) régóta rajong. Meggyőződésem, hogy az ő anyós-meny viszonyokról olyan mély, rockoperai alapokon álló tudással rendelkezünk, melynek érvénytelenítése egyfelől eleve is kudarcra ítélt dramaturgiai vállalkozás, másfelől pedig szintén „készen kapott”, természetes humorforrása lehetett volna a történetnek.

Az eddig leírt hibáknak az már feltehetőleg logikus következménye csupán, hogy a darab által nekik szánt „sorstragédiák

beismerésekor” hajdanvolt királynéink végképp tucattá sematizálódnak. Kivétel ez alól Margit, aki fölött viszont (látja ezt ő is, és látjuk mi is a közönség soraiból) kezdettől fogva ott lebeg valamiféle kötelezően megfutandó jellemfejlődési pályáiv. Mit tehetne hát? Megfutja (és ennyiben az általa képviselt karakter végső soron mégiscsak hű marad saját, tragikus sorsú történelmi elődjéhez is). Másféle kitérőt jelent a gyermekét gyászoló anya lírai éneke, ami azon a ponton talán csak Oravecz Edit színpadi rutinjának, vagy még inkább a zeneszerzői elszántságnak köszönhetően tud valamiféle hatást kiváltani a közönségből.

Mindezek ellenére nem állítom, hogy a darab ne volna a maga módján nézhető, sőt olykor kifejezetten szórakoztató is, de azt igen, hogy Veszprémhez és a „beígért királynőkhöz” összességében nem sok köze van. Utolsó vigaszunk marad tehát Zsuzsi, aki viszont remek helyet talál magának a népmesék „legkisebb királylány”-szerepében, s aki így a végén nem csupán elviszi, de tényleg meg is menti az egész show-t.

Lovizer Lilla

Dekollázs a színpadon

A Pannon Várszínház legújabb bemutatójáról, a *Királynék városa* című zenés játékról nem színikritikát írok, hanem rendhagyó módon az előadás látványvilágáról, díszletéről, színpadképéről, színekéről.

A színpadképéről, díszletről – általában és mellékesen – csak néhány sor említés történik a kritikákban. A színlapon olvashatjuk: „Díszlettervező: Géczy János József Attila-díjas költő, képzőművész”. A sokoldalú, sok műfajú művésznek tudható, hogy ez a bemutatkozása tervezőként. Szerzőként, íróként már ismert a színház világában, a Pannon Várszínház is bemutatta korábban nem egy színpadi művét.

Vándorfi László kérte fel az íróként és szerkesztőként ismert Géczyt a színpadkép megalkotására. Jelen esetben a „megalkotás” szó szerint értendő, hiszen Géczy János a kivitelezésben is részt vett. Ő alkotta meg a tárgyak „bevonását”, átalakítását, átlényegítését az általa régóta művelt dekolázs technikájával.

A dekolázs (decollage) technikát gyakran nevezik fordított kollázsnak is. Lényege az egymásra ragasztott felületek letétele, leszakítása (lacération), vagy a felületek roncsolása. Tépés következtében a felületen megjelenő visszatépett fraktúrákkal érnek el különös hatású képfelületeket.

Ez a művészi szemlélet és művészeti technika már régóta megjelent az avantgárd művészetben. Az 1950-es évektől alkalmazott dekolázsok esetében a plakátrétegek tépés általi visszafejtése, a felületek felsértése, szaggatása, a képi egység megbontása, dekonstruálása vált meghatározó eljárássá.

Géczy most állította ki autonóm műveit *immu Pets* című tárlatán a Művészetek Házában. „Aki plakátokat hasogat, nemcsak képzetrendszerét rombol, hanem régészeti munkát is végez. S hol a tektonikusan egymásra vetett közetrétegekhez hasonló papírzónák tárulnak fel, amelyek a cellulóz és a ragasztóanyag természetéről nyújtanak kislabizálható megállapításokat, hol a megromcsolt, a megsemmisülés határára esett képi és nyelvi jeleink együttese tűnik elő, amit sem látványában, sem értelmében nem irányítanak már a plakátkészítők eredeti szándékai” – mutatja be a munkáit Géczy.

Mindazonáltal fontosabb számára ezen sajátos színvilágú és plasztikájú reliefszoborok az időbeli minőség, rommá válás, az alapanyagot megformáló elmúlás és a leletet átalakító életre keltés. A leletet átalakító életre keltés a *Királynék városa* zenés játék egészét átszövi, így a színpadi látványt is. Mint ahogy a darab szövegét is át-meg átszövik a történelmi utalások.

A napjainkban játszódó történet szereplőinek neve történelmi utalás: Gizella (az első magyar királyné), Sarolt (fejedelemasszony, Szent István anyja), Margit (IV. Béla magyar király és Laszkarisz Mária bizánci császári hercegnő leánya), Erzsébet/Sisi (királyné), a Korsós lány/Zsuzsi (szobor és helyi legenda).

A cselekményt az író, a rendező és a tervező egy eszpresszóba helyezi. Sok szempontból hálás, jól kezelhető helyszín a presszó. Drámai művek, regények, filmek játszódnak ilyen helyszíneken.

Jelen szituációban sok veszpréminek felidéződik a Vár utca elején működött Várkapu presszó és a közvetlen közelében 1961-ben felállított R. Kiss Lenke-szobor, a *Korsós lány*, népszerű nevén a Zsuzsi-szobor. A szobor kicsinyített mását láthatjuk a színpad háttérében, középen. A presszó berendezése ismerősnek, otthonosnak tűnik mindannyiunk számára. Tonettszékek, asztalok, fogasok, bárpult, polcok, ajtók, melyek jól szolgálják a drámai cselekményt, a szereplők játékát.

A tárgyakat Géczy átalakítja az általa használt képalkotó módszerrel, a dekolázssal. Vágás-tépés, ragasztás-átragasztás, a felületek megmunkálása. A kollázs-dekolázs technikát a színpad két oldalán elhelyezett ajtóknál, bárpultnál, paravánnál alkalmazza elsősorban. Az asztalokat, székeket, palackokat, fogasokat, a szobrot a dekupázs technikával burkolja be, így változtatja meg a tárgyak karakterét. A dekolázs, dekupázs alkalmazásával szinte az összes „hordozón” betűképek, nyomatok, számok jelennek meg. A fekete-fehér összehatást ellenpontozzák a felületekből finoman felbukkanó színek, pirosak, kékek és sárgák. A darab történeti utalásait, áthallásait erősítik a *Tihanyi alapítólevélről* (1055), a *Cornides-kódex* lapjairól (1514–1519), Erzsébet királyné magánleveleiről (19. század) és 20–21. századi nyomatokról készült fénymásolatok, nagyítások. Ezek láthatók a tárgyakon, díszletelemeken. A *Korsós lány* korabeli *Napló*-szövegből készült ingruhája is jól illeszkedik a látványba. Az expresszív hatású, a dekolázs technikával egységessé varázsolt színpadkép legnyugodtabb pontja a háttérfüggöny fényfestése.

Jó volt látni, hogy a 20–21. századi képzőművészet nemcsak a kiállítóteremben, hanem a színpadon is megjelenik és eljut a közönséghez.

Hegyesalmi László

Fedetlen testek

No/body/nem/test – fototaxis 2 – női testképek. A kiállító művészek: Bede Kincső, Bilák Krisztina, Kis-Kéry Anna, Szombat Éva, Simon Zsuzsi, Lázár Eszter, Nagy Iza. Kurátor: Gerhes Gábor, társkurátor: Áfrány Gábor. Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria, 2023. április 15. – május 7.

De test.

És hadd vigyem tovább az angol nyelvű szójátékig ezt is: *detest*. „Detest” annyit jelent: utálni. Tekintve, hogy az uralkodó szépségideálnak megfelelő állapot lényegében csak versenydiétával, gyantaszexánszokkal és havi rendszerességgel plasztikaiműtét-sorozattal érhető el, kétségtelen, hogy a testünkhöz való viszonyunkat hosszabb vagy rövidebb időre áthatja az utálat vagy elégedetlenség érzése. De mi határozza meg azt, hogy mi tetszik nekünk, és hogy szeretnénk kinézni? K. Horváth Zsolt *A bundátlan Vénusz* című könyvében¹ a szörntelenítést a testképünkhöz tartozó, kulturálisan meghatározott, összetett jelenségként vizsgálja, és ennek kapcsán kérdez rá általánosságban is arra, hogy a külsönket alakító „saját választásainkat” vajon milyen mértékben befolyásolják a rajtunk kívül álló tényezők, társadalmi és gazdasági szereplők. Mekkora súlya van a marketingnek abban, ahogyan önmagunkról és a testünkről gondolkodunk? Hogyan változik napjainkban a szépségeszmény és általa a külsőnk?

A meztelen ember a *No/body/nem/test* című kiállítás központi motívuma. A fedetlen – tehát az utolsó porcikájáig megfigyelhető – emberi test a humanizmus nagy témája; az emberközpontú gondolkodásban az ókortól kezdve „mindennek a mértéke” volt. Talán a legszélesebb körben ismert olvasmány ezzel kapcsolatban Vitruvius *De Architectura...* című írása², amelyben a szerző arról értekezik, hogy az ember hogyan próbálja a saját környezetét a testén keresztül megragadni, megérteni. Vitruvius szerint ezt támasztja alá a máig használt építészeti terminológia is: a homlokzat, lábazat, oszlopfő stb. kifejezések. Vagy az építészetben használt korabeli mértékegységek, amelyeket szintén a test arányainak megfelelően neveztek meg az ókori emberek: arasz, könyök, hüvelyk stb. Azonban ha most, ma a *No/body/nem/test* című kiállításon látható emberi teste-

ket figyeljük meg hosszabb időn keresztül, akkor elsőként nem az építészeti arányrendszerek felé kalandozunk el. Inkább arra gondolunk, hogy hol tartunk most az ilyen nyers látványok bemutatásával, bemutathatóságával és értelmezésével kapcsolatban. Hogy mennyire nem nézhetünk „oda”, még akkor sem, ha adott esetben analitikusan közelítenénk a látottakhoz, és hogy párhuzamosan milyen iparág épül ugyanerre az erősödő tilalomra. Pedig a ruhátlan test ábrázolásában a szexuális vágy felkeltésétől függetlenül rengeteg minden nyomon követhető: a nő és a férfi társadalmi szerepének változása, az ehhez kapcsolódó etikai és esztétikai normák formálódása, a nemi identitás alakulása a társadalomban végbement változásokkal szoros összefüggésben.³

A *teszt* (részlet Bill Beckley beszélgetéséből Louise Bourgeois-val):⁴

„Bill Beckley: Franciaországban születtél, de jó ideje az USA-ban élsz. Mi a különbség szerinted a két »ország« esztétikai normái között?

Louise Bourgeois: Hadd mondjak el egy történetet az anyámról. Amikor kislány voltam, Franciaországban éltünk, ott nevelkedtem. Az anyám ekkoriban faliszőnyegeket varrt, ebből éltünk. Ezeket a kárpitokat részben amerikai exportra csinálták. A probléma csak az volt, hogy a faliszőnyegeken megjelenő képek között elég sok olyan is volt, ami meztelen embereket is ábrázolt. Az anyám feladata konkrétan az volt, hogy vágja ki a, hogy is hívjuk ezeket? Ja, igen, a férfi- és a női genitáliákat, és a lyukak fölé varrjon virágokat ábrázoló kis szőtteket, hogy el lehessen őket adni Amerikában is. Anyám az összes ilyen kivágott nemiszerv-képet megőrizte, éveken keresztül, majd egy napon összevarrta őket egyetlen, óriási paplanná, amit aztán nekem adott. Na, ez a különbség a francia és az amerikai esztétika között.”

Most biztos mindenki azon gondolkodik, hogy az amerikaiakkal vagy a

franciákkal van-e inkább, ami a meztelenséghez kapcsolódó esztétikai kérdéseket, a nyilvános bemutathatóságot illeti. Itt szeretném megjegyezni, hogy bár a kérdés, hogy miért problémás a meztelen testek bemutatása, egyfelől nagyon is aktuális, másfelől viszont valószínűleg már később állást foglalni. Utóbbi sejtésem alapját a kiállításra összeválogatott munkák egy része, és persze a kiállítás címe is alátámasztja. Ha végignézzük őket, akkor megfigyelhetjük, hogyan úsznak át az embert (a női testet) középpontba állító, a hús-vér emberi testhez kapcsolódó politikai, társadalmi és esztétikai kérdéseket generáló munkák a poszthumanizmushoz köthető, a testi transzgresszivitásról, a hibriditásról vagy épp a kihalásétkéről szóló projektekbe. A meztelenséget, a test megjelenítését meghatározó, fent említett folyamatok mellett tanúi vagyunk a test felbomlásának és az eltestetlenedésnek. A bemutatott alkotások mentén megérthetjük, hogy a testről való gondolkodás hogyan válik dizájngondolkodássá: a férfitest – egy kivételtől eltekintve – mint objekt (dildó) vagy protézis van jelen, mellettük pedig az utolsó termekben megjelenik a spekulatív dizájn is, amely a biotechnológia, az orvostudomány és a futurológia felé irányítja az értelmezés lehetséges útvonalait.

Mucsi Emese

Jegyzetek:

- ¹ K. Horváth Zsolt: *A bundátlan Vénusz*, Prae.hu Kft., 2021.
- ² Vitruvius Pollio (i. e. 1. sz.): *Tíz könyv az építészetéről*, Képzőművészeti Kiadó, 1988.
- ³ I. Sabine Fellner; Elisabeth Nowak-Thaller; Stella Rollig; Simon Kati; Turai Hedvig: *A meztelen férfi*. Ludwig Múzeum, 2013. március 23. – június 30.
- ⁴ Bill Beckley: *Conversation with Louise Bourgeois*, 1997, p. 4 http://bill-beckley.com/assets/writings/Essays_-_1997_-_Conversation-with-Louise-Borgeois.pdf (Utolsó elérés: 2023. április 25.) (Ford.: Mucsi Emese).

A Magyar Nemzeti Bank által életre hívott kortárs művészeti gyűjteményt gondozó divízió, az MNB Arts and Culture a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa eseménysorozathoz csatlakozva mutatja be a gyűjtemény női művészeinek munkáiból válogató *Folyékony időszeledek* című kiállítását a veszprémi Dubniczay-palotában.

Generációk párbeszéde

Folyékony időszeledek – Női művészek az MNB kortárs gyűjteményből. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. április 16. – június 11.

A tárlat anyagát biztosító mintegy 1200 darabból álló kortárs képzőművészeti kollekció leginkább festményeket tartalmaz, de szerepel benne üvegtárgy, textil-, installatív és egyéb, vegyes médiumú alkotás is. Törzsét az experimentális törekvésekkel a hatvanas-hetvenes években színre lépő, mára világhírűvé vált, úgynevezett neo-avantgárd művészgeneráció alkotóinak munkái jelentik. A gyűjtemény másik erős pillérének a legfiatalabb generáció alkotásai tekinthetők.

Engedjék meg, hogy kurátorként mindenekelőtt a kiállítás címadása kapcsán néhány dologra felhívjam a figyelmüket. A kiállítás címe *Folyékony időszeledek – Női művészek az MNB kortárs gyűjteményből*. Ennek indoklását az alcímmel kezdeném, mert ez egy fokkal egyszerűbb. Egyrészt jelezném, hogy a tárlatot egy könyvszekció egészíti ki a kiállított művészek monográfiáival, katalógusaival, illetve kihelyeztünk oda olyan könyveket is, amelyek segítenek eligazodni abban az elméleti keretrendszerben, amelyet a női művészek, nőművészek, feminista aktivista művészek tengelye jelöl ki. Itt szeretném kihangsúlyozni, hogy mi a női művészek terminust használjuk, ami mindösszesen annyit jelent, hogy az alkotók nők. Ellenkéntben a nőművészekkel, akik a női létből, a női test tapasztalataiból inspirálódnak, női reprezentációval vagy identitással fog-

lalkoznak. Habár azt is hozzá kell tennem, hogy a kiállított művészek között vannak olyan alkotók, akik az utóbbi kategóriába is beilleszthetők, mint pl. Horváth Lóczy Judit vagy Tóth Anna Eszter, azonban a többi alkotót ez kevéssé jellemzi. Itt eljutunk a kiállítás főcíméhez is, ami ugye *Folyékony időszeledek*. Mindenekelőtt arra hívnám fel a figyelmet, hogy a kifejezést attól a Vető Orsolya Lia-képtől kölcsönöztük, amely a palota lépcsőfordulójában fogadja a látogatókat. A címadás költői, természetesen nem szó szerint értendő – arra utal, hogy a gyűjteményben az idősebb generáció mellett a legfiatalabb művészek is jelen vannak, ahogy korábban is említettem, és hogy a kiállításon ezt a kettősséget is igyekeztünk megragadni, úgy, hogy művészpárokat képeztünk az idősebb és a fiatalabb generációhoz tartozó alkotókból. A „folyékony” kifejezés nem minden esetben használható a párosított „időszeletekre”, de a címadással egyfajta átjárhatóságot, folytonosságot szerettem volna jelezni, vagy ahogy Somhegyi Zoltán fogalmaz, párbeszédet egy-egy fiatal és idősebb művész között.

Belépve a kiállítás hét egymásba nyíló, különböző méretű termébe, jellemzően egy-egy művészpáros anyagát láthatjuk, melyek egymáshoz rendelése minden esetben komplex alkotói helyzetekből egy-egy aspektust kiemelő, más-más szempont mentén zajlott.

Keserü Ilona (1933) és Barabás Zsófi (1980) termeiben a párosítás fő motívuma a mester–tanítvány kapcsolat, hiszen Barabás Zsófi Pécselt doktori tanulmányait Keserü Ilona vezetésével végezte, de a szakmai mellett személyes kapcsolatuk is szoros, folyamatos diskurzusuk immár 20 évre tekint vissza. Keserü Ilona festészeti munkássága mellett pedagógiai tevékenysége is markáns hatást gyakorolt művészek generációira. Barabás munkásságában – az elsőre feltűnő hasonlóság, az élénk szín- és organikus formavilág mellett – meghatározó volt Keserü *Színerő/Léptékváltás* című, a Zsolnay-gyár tágas tereiben rendezett szimpóziuma (amelyen más itt kiállított művész is részt vett), ahol nagyméretű vásznak alkalmazására nyílt lehetőség. Keserü tanította például az MNB-gyűjteményben szintén szereplő Somody Pétert vagy Ernst András is, de az ő tanítványait is bemutatjuk itt, mint a már említett Vető Orsolya Liát vagy Kóródi Zsuzsannát.

Szilvitzky Margit (1931–2018), Koszorús Rita (1988) és Tóth Anna Esz-

ter (1985) munkáit a kollázs technikája (a különböző minőségek, színek, minták, felületek egymás mellé helyezése) rendezi egymás mellé. Szilvitzky a hetvenes évek progresszív textilművészeti törekvéseit támogató, a textilre mint autonóm médiumra tekintő alkotó kollázsaival (és festményeivel) a hazai neo-avantgárd iránymutató szereplőjévé vált. Ezzel szemben a figurativitás és az absztrakció érzékeny határmezsgyéjén mozgó Tóth Anna Esztert édesanyja egymásra halmozott, mosás előtt szétválogatott ruhadarabjai inspirálták. A látszólag véletlenszerűen egymás mellé került színekből és mintákból kialakuló kollázs a festett ruhahalom érzékekre ható, vibráló látványa mellett a láthatatlan női munkát is felidézheti a nézőben. (Ebből a teremből egyébként közvetlen rálátásunk nyílik Horváth Lóczy Judit kiállítótér másik végében lévő teremben található *Monoton munka, alázatos munka, láthatatlan munka* [2019] című alkotására is – tehát itt még egy kapcsolódás érzékelhető a fiatalabb generáció két alkotója között.) Koszorús Rita *schMERZbild* című, dadaista inspiráció mentén született sorozatában (2020–2021) pedig a kollázs mint téma és mint formai eszköz is megjelenik: érzékelhető az ellentétek vagy ellentmondások közti feszültség, utalva például a Szlovákiában született művész helykeresésére, felvidéki–magyar kettős kulturális identitására.

Reigl Judit (1923–2020) és Vető Orsolya Lia (1991) esetében az összekötő kapocs az absztrakt expresszionizmushoz és gesztusfestészethez való kötődésük, valamint az anyagokkal való kísérletezés és a véletlen szerepe az alkotói folyamatban. Reigl Judit nőként is a hagyományosan maszkulin irányzatnak tekintett absztrakt expresszionizmus meghatározó alakja volt, és nagyban hozzájárult annak fejlődéséhez. Vető Orsolya Lia buja vásznain pedig mintha a természet motívumai jelennének meg – a felvitt olajfesték mikrobiológiai hatást kelt, az ecsetvonások nyomán mintha apró, amőbaszerű lények változtatnák térbeli pozíciójukat.

A kiállítótér utolsó, szűkös terme, úgy tudjuk, egykor házikápolna, szakrális tér volt. Ezért itt mutatjuk be Rákóczy Gizella (1947–2015) egy skót sírkőmotívum által inspirált munkáját.

Ha a központi térből a másik irányba indulunk, a geometrikus jellegű művek irányába, akkor ismét az ő alkotásait látjuk. A színekkel való kísérletezés és a kü-

lönböző festékrétegek egymásra helyezése teremti meg a hidat Rákóczy és Kusovszky Bea (1986) munkái között. Rákóczy képeinek téglalapokból építkező geometrikus formavilágát a színvariáció, a transzparens festékrétegek változatos módon és sorrendben való egymásra helyezése, a szisztematikusan képzett, ragyogóan áttetsző színmezők jellemzik. Kusovszky *A szivárvány rétegei* című sorozatában (2020) a pop-artban gyökerező, moaréhatású színátmeneteket (is) alkalmaz: az egyes rétegek egymásra illesztésével és elcsúsztatásával éri el a különleges fényhatású mintázatokat.

Maurer Dóra (1937) és Pál Katja (1979) fatáblára készült, formázott festményeit az a momentum kapcsolja össze, hogy a geometrikus síkformák szinte kimozdulnak a térbe. Maurer a harmadik dimenzióba való kilépés, a mozgás illúzióját a színek egymást átmetsző, fóliaszerű-

en áttetsző felületeivel éri el. A hard-edge absztrakcióhoz és minimalista tendenciákhoz kapcsolható Pál-művek pedig számítógépes tervezőprogrammal készülnek, a festésirány vagy a fehér vonal eszközeivel billenti ki azokat alkotójuk a háromdimenziós térbe.

Szintén a geometria termében található Molnár Vera (1924) munkája, mellette pedig Horváth Lóczy Judit (1981) tisztelgése, hivatkozása a nagy elődre. Molnár Vera, a komputerművészet nemzetközi úttörője a *Lassú forgó mozgás* (1957–2013) című művét a vonal mint képi alapelem képsíkon való elhelyezkedése variálásával, lépésről lépésre történő transzformálással hozza létre. Horváth Lóczy egyszerű formákból építkező geometrikus kompozíciókkal megjelenített munkáit viszont általában élethelyzetek vagy személyes történetek inspirálják, amelyekre beszédes címadásaival is utal.

A kiállítás előterében kaptak helyet Fábíán Erika (1988) és Kóródi Zsuzsanna (1984) optikai technikán alapuló, a befogadónak a színkeverés folyamatában vagy éppen a dinamikus látvány létrehozásában való aktív részvételére számot tartó művei. A Fábíán lassú, kontemplatív munkafolyamata eredményeként létrejövő több ezer színes pötty színmezőkké áll össze, érzékeny képfelületet hozva létre. Kóródi az op-art és a kinetikus művészet hagyományaihoz is kötődő üvegtárgyain megformálódó, geometrikus alapformákból építkező látvány folyamatosan változik a néző térbeli pozíciójának elmozdulása mentén.

A többi asszociációt a szemlélőkre bízunk – vajon ők kiket helyeznének egymás mellé a falakra? Hiszen a párok számos további megfontolás alapján is működhetnek volna.

Hamvai Kinga

Női alkotók Veszprémben: „Guerrilla Girls” és nagyasszonyok

Folyékony időszeltek – Női művészek az MNB kortárs gyűjteményből. Kurátor: Hamvai Kinga. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. április 16. – június 11.

No/body/nem/test – fototaxis 2 – női testképek. Kurátor: Gerhes Gábor, társkurátor: Áfrány Gábor. Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria, 2023. április 15. – május 7.

Strukturális harmóniák. Válogatás női alkotók műveiből a Vass-gyűjteményben. Művészetek Háza Veszprém, Kurátor: Kígyós Fruzsina. 2023. január 20. – május 28.

A nők uralják ezen a tavaszon a veszprémi képzőművészeti szcénát. A Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt kiemelt figyelmet szentel a női alkotóknak Boldog Gizella királyné történelmi kötődése miatt. Veszprém közismerten a királyné városa. Ezen a tavaszon az alkotónők városa is.

Először a Vass-gyűjteményben nyílt kiállítás női művészek részvételével, majd a Dubniczay-palotában, ahol a Magyar Nemzeti Bank (MNB) kortárs művészeti gyűjteménye női alkotóinak munkáiból láthatunk válogatást az Európa Kulturális Fővárosa-eseménysorozathoz kapcsolódva. Mindkét összeállításban a neoavantgárd absztrakt geometrikus nagyasszonyai dominálnak, köztük Maurer Dóra és Vera Molnar, illetve az MNB-válogatásban ott van a nemzetközi viszonylatban is magasán értékelt magyar festőnők közül még Keserü Ilona, Reigl Judit és a tanítványok, illetve azok a fiatal kortársak, akik valamiképpen kapcsolódnak a magyar világklasszisokhoz.

Ugyanakkor a Csikász Galériában *No/body/nem/test* címmel a *Fototaxis* sorozatban olyan fiatal kortárs fotógeneráció női alkotói mutatkoznak be Veszprémben, akik kifejezetten a női testtel, annak reprezentációjával, vele összefüggésben biológiai és társadalmi kérdésekkel foglalkoznak. A kiállító művészek: Bede Kincső, Bilák Krisztina, Kis-Kéry Anna, Szombat Éva, Simon Zsuzsi, Lázár Eszter, Nagy Iza. A másik két kiállításához képest ők a lázadó „Guerrilla

Girls”, akik szabad szájjal, gátlások nélkül mondják a magukét.

Női nézőpontok

Egyébként világlajosságként tűnik a női nézőpontok fókuszba helyezése egy-egy rendezvény erejéig. Tavaly a Velencei Biennálén kerültek elsöprő többségbe a nők a főkurátor koncepciója szerint, a rangos képzőművészeti manifesztáció 127 éves történetében most először. Ugyancsak tavaly Újvidéken is volt egy női képzőművészeti seregszemle *Heroine*, azaz magyarra fordítva *Hősnők* címmel. A legváltozatosabb rendezvényeket foglalta magába ez a szerbiai sorozat, kezdve Jovanka Broz, Tito elnök felesége képzőművészeti gyűjteményének bemutatásától egészen a nagy neoavantgárd kiállításig, amely a világ lázadó művésznőit mutatta be a helyiekkel együtt. Mindeközben a három performernek, Ladi Katalinnak, Marina Abramovičnak, Yoko Onónak sorban nyílnak az önálló, nagy, reprezentatív tárlatai a világ nagyvárosaiban.

A kiállítások kurátorai mindenütt hangsúlyozzák, az alkotónők szerepeltetése korántsem a feminizmus jegyében történik, sokkal inkább erő merítéséről van szó, arról, hogy az alkotónőktől a lét misztériumának felmutatásával megtartóerőt várnának. Még fellengzősebben: azt szeretnék, hogy tanítsák meg újra álmodni és szeretni az algoritmus, azaz a mesterséges intelligencia vezérelte világot a békés egymás mellett élés érdekében. Ez így leírva olyan,

mint egy lírába mártott politikai beszéd, de ha jobban belegondolunk, mégiscsak lehet ennek némi alapja. Csak meg kell nézni az MNB-gyűjtemény női válogatottjának színes, derűs, boldogságot és bölcsességet sugárzó festményeit, kollázsait, és megértjük, miről lenne szó, holott a konstruktivizmus és a komputerművészet nem is kifejezetten nőies zsáner, és mégis.

By the way, miért ilyen feltűnő, ha nők, női nézőpontok kerülnek fókuszba? Miért nem az, ha kizárólag férfiakkól áll a kiállító művészek listája? Talán mert ez vált megszokottá, hogy alig van nő a befutottak között. Hogyan maradtak ki a nők évszázadokon keresztül? A felvilágosult utóbbi száz évben a tudósok elméletek sokaságát hozták létre annak magyarázatául, miért lettek a nők alárendeltek, hogyan alakult ki a patriarchális társadalom, benne a nővel mint szülőgéppel és háztartási robottal. Ezeknek az elméleteknek többnyire egy közös jellemzőjük van: férfiak írták őket.

Miért van az, hogy a művészet, amelyet szeretünk, elismerünk, ennyire egydimenziós faji, nemi, osztályszempontokból? Anélkül, hogy megsértenénk a privilegizáltakat, mégiscsak nézzünk kicsit a vászon mögé!

„Múzsák lázadása”

A feminista mozgalom első és második hulláma eredményes volt művészeti téren is. Bordács Andrea írja a *Múzsák lázadása* című könyvében, hogy a 20. század első

felében jelentősen megnőtt a női művész-hallgatók és alkotók száma, de feltűnő változás csak az 1940-es, sőt a '60-as években születettek idején történt. „Manapság, a 2000-es évektől összességében nemzetközi és hazai viszonylatban, illetve általában a felsőoktatásban is magasabb a női hallgatók aránya. Ez a tendencia a művészeti pályákra kiemelten jellemző, ezekben az intézményekben szignifikánsan felülreprezentáltak a nők.”

Nekem bevésődött az agyamba a női egyenjogúság harcosaként New Yorkban megalakult Guerrilla Girls kollektíva 1989-es (!) plakátja, amelyik nagyon frappánsan demonstrálta a helyzetet a világ egyik legjelentősebb múzeumában, a New York-i Metropolitanban, és ennek analógiájára a világ képzőművészetében. A plakáton egy gorillafejű női akt nyúlik el hosszában. A szöveg pedig magyar fordításban: „Le kell vetközniük a nőknek, hogy bejussanak a Met múzeumba? Kevesebb mint 5 százalék a nő a modern művészeti szekcióban, miközben az aktok 85 százaléka női akt.”

A plakát két problémára hívja fel a figyelmet: a női alkotók hiányára a múzeumi gyűjteményekben világszerte, illetve a női test tárgyiasítására.

Ha elkezdjük felsorolni a nőket a művészettörténelemből, gyorsan kiderül, hogy sokkal, de sokkal több közöttük a múzsa, mint az alkotó. Nők inspirálták a világhírű művészeket, akik a csodálat tárgyaként örökítették meg őket. Talán Frida Kahlo (1907–1954) volt az első festőnő, aki világgá kiállította: Én vagyok a saját magam múzsája! A szürrealista mozgalomnak is volt egy jó festőnője, az amerikai Dorothea Tanning (1910–2012), aki ha férfinak születik, a munkái alapján lehetett volna akár olyan híres, mint Salvador Dalí.

Kapunyitás a galériákban

A nők alulreprezentáltsága ellenére mindenki tud befutott festőnőket, sőt szobrásznőket, performereket felsorolni: Maurer Dóra, Vera Molnar, Reigl Judit, Keserü Ilona, Ladik Katalin, Marina Abramović, El Kazovszkij, Schaár Erzsébet, Frida Kahlo, Dorothea Tanning, Ferenczy Noémi, Milena Pavlović Barilli... És még mielőtt bárki elkezdené méltatlanodni, hogy mit akarnak ezek a feministák már megint, mi bajuk, nézzük meg, a felsoroltak mind a századforduló, illetve a 20. század szülöttei. Logikusan, ahogy nővekedtek a nők jogai, úgy léptek előrébb a szépművészetben is.

A nők diszkriminációját erősítette a művészetnek a szépművészetre és iparművészetre való szétválasztása. A nők inkább az otthonukban használható tárgyak és a dekoratív darabok készítésében éltek ki kreativitásukat: szöttek, fontak, kötöttek, varrtak stb., ami nem került be a könyvekbe, mert hagyományosan alacsonyabb rangúnak számított. Művelőit hobbistáknak, legfeljebb kézműves mestereknek nevezték, de nem tartották alkotóművészeknek.

További gátat jelentett a nők szépművészeti karrierjének, hogy ők sokáig nem

festhettek aktokat, miközben az aktfestészet évszázadokig mindennek az alfája és ómegája volt, hiszen a humanizmussal az emberi testre irányult a figyelem. A nőknek maradt a csendélet és a tájképfestészet. A londoni Királyi Akadémia az 1800-as évek végéig évente mindössze két nőt vett fel, később fokozatosan javult a helyzet.

Jackson Pollock a 20. század egyik legmeghatározóbb festője. Ha rákeresünk a munkásságára, legalább három passzusba telik, mire eljutunk, hogy ki volt a felesége: Lee Krasner sikeres New York-i absztrakt expresszionista festőnő. Bezzeg amikor Lee Krasner nevét ütjük be a keresőbe, már a második mondat arról szól, hogy Jackson Pollock volt a férje. De örüljünk, hogy egyáltalán bekerült a Wikipédiába a feleség. Mindössze 20 százalék a nőkről szóló címző az internetes enciklopédiában. Tehát a férfidominancia máig érvényes.

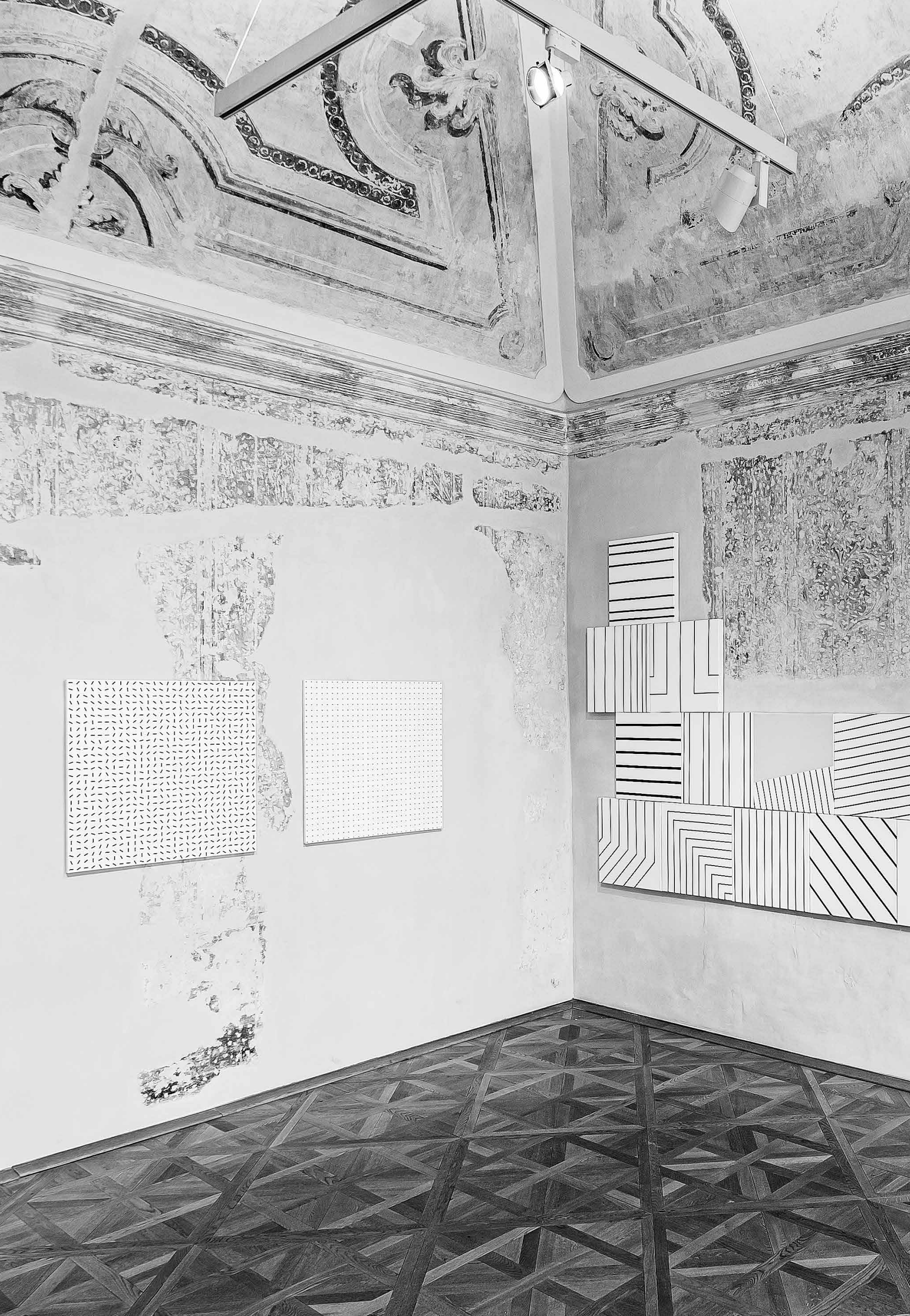
Magyar esetek is vannak. Ki tud például Modok Mária festőművészről? Pedig miután meghalt, és előkerültek az ágya alatti mappából a festményei, a legenda szerint Czóbel Béla is ledöbbsent, hogy mennyire jók. Czóbel Béla Modok Mária férje volt. A festőnő egyik korai kiállításán szerettek egymásba, hasonló felfogással dolgoztak, amíg Modok Mária abba nem hagyta. Czóbel meg valahogy el is felejtette. Modok titokban festett, amikor nem foglalta le a háztartási munka. Pedig még Kassák is írt róla 1938-ban, hosszan méltatta „asszonyi művészetét”, ami nem leszűkíti, hanem éppen kitágítja a horizontját: „közvetlen és határozott magatartással, mély és lényegében harmonikus világérzéssel telíti meg” festményeit.

Mit lehet tenni, hogy a galériák igazából megnyíljanak a nők előtt, ne csak egy-egy tematikus tárlat erejéig? Komplex kérdés. A szakemberek dolgoznak azon, hogy több női alkotó műve kerüljön be a kiállításokra, gyűjteményekbe. Nem azért, mert nő, hanem azért, mert kvalitásos művész, és ott a helye.

Az MNB-gyűjtemény a példa

A *Folyékony időszeledek* című, Veszprémben június 11-ig látható kiállítás kurátora, Hamvai Kinga művészettörténész, az MNB kortárs gyűjteményt gondozó divízió vezetője a nagyközönség számára tartott megnyitón egybekötött tárlatvezetés során elmondta, büszkének arra, hogy művészeik egyharmada nő. Ez nagy szám a világban másutt mért hozzávetőlegesen 14 százalékhoz képest. Így érthető, hogy ilyen rangos, harmonikus válogatást sikerült Veszprémben, a Dubniczay-palota termében összeállítani, hiszen volt miből meríteni. Ahogy az MNB-gyűjtemény egészének, úgy ennek a tárlatnak is a „törzsét az experimentális törekvésekkel a '60-as, '70-es években színre lépő, mára világhírűvé vált úgynevezett neoavantgárd művészgeneráció alkotóinak munkái jelentik. A gyűjtemény másik erős pillérének a legfiatalabb generáció alkotásai tekinthetők” – olvasható a kiállítás kísérőszövegében. A rendezés a két pillér közötti összefüggések felismerését segíti.

Keserü Ilona hatalmas, derűs, színes munkái dominálnak a Dubniczay-palota egymásba nyíló termeiben, tanítványa, Barabás Zsófi munkáival együtt. Mindkettőjüktől öt-öt nagyméretű vászon szerepel, köztük a mestertől a *Színváltó gomoly*, a tanítványtól a *Felhő 5-6-7*. Keserü Ilona Munkácsy- és Kossuth-díjas festőművész, a pécsi egyetem Képzőművészeti Mesteriskolájának alapítója és 1991-től professzora, akinek szintani és fénytani kísérletei, festői problémákra adott válaszai a hallgatók útkeresését is befolyásolták. Barabás Zsófi munkásságában feltűnő a hasonlóság a világszemléletben, derűben, az élénk szín- és organikus formavilágban és a nagyméretű vásznak bátor használatában.

Reigl Judit franciaországi Kossuth-díjas magyar festőművész lírai absztrakt festménye 1984-ből, a *Hidrogén, proton, fém* csak megerősíti, ugyanakkor ellenpontoszza is ezt a sajtóságos női művészetet, ami előjön Tóth Anna Eszter kollázsaiiban, de Vető Orsolya Lia *Folyékony időszeletek* című festménysorozatában is, amelyről a tárlat a nevét kapta.

A másik szárny a tiszta konstruktivisták, az algoritmusok birodalmába viszi a tárlatlátogatót. Itt a kurátor koncepció-

jából eredően, de saját jogon is meglepő módon Horváth Lóczi Judit 27 darab 50 centiméteres négyzetből összerakott hatalmas táblaképe dominál, amely Vera Molnar-hommage, ahogy a címe is mondja. (Részletkérdés, hogy a kompozíciót a művész beleegyezésével ezúttal kettéválasztották, fele a lépcsőfölgjáró fölé került, a másik fele pedig itt van a nagyasszonyok termében.) Témafelvetésében és munkamódszerében, technikájában is a számítógépes művészet élő klasszikusát, Vera Molnart idézi. Lóczitól figyelhetünk fel ugyanitt a *Láthatatlan munka* című akrilra, amely egyértelműen utal a nők kötelező elfoglaltságára a család és a ház körül. Én bedeszkázott ajtót vagy ablakot látok a képen a pirossal megrajzolt ház körvonalá alatt.

Vera Molnartól a *Lassú forgó mozgás* (1957–2013) című, három képből álló akrilsorozatot hozta el a kurátor Veszprémbe. A magyar és nemzetközi képzőművészetre egyaránt nagy hatást gyakorló festőt a világ első női számítógépes művészeként tartják számon, aki számára a gép a kéz és az agy kiterjesztése. Molnar 1959-től kezdett kombinatorikus képeket készíteni és matematikai törvényszerűségeket modellezni, majd 1968-tól lehetőséget kapott arra, hogy az elképzelt gépet valódi komputerre cserélje. Műveiben kulcsszerep jut a számítógép algoritmikus véletlenjének, művészetének fontos fogalmai a rend és a rendetlenség, a struktúra és a szabadság.

Maurer Dórától, a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas magyar grafikus-festőnőtől az *IXEK 24* (2019) látható ugyanitt. Maurer is rendszereket alkot, s e rendszerek elemeinek a szisztematikus megfigyelése és variálása jellemzi. Semmi nem kizárható és nem is végleges, a rendszer flexibilis és fejleszhető. Életműve a tudomány mágneses mezejében alakul. Azt a filozófiát képviseli, miszerint a művészet nem csak a szépségnek a megnyilvánulása, hanem formát öltött gondolat, a szín matematikai arányainak és energiamezőinek a megtestesülése, ami valamiért, valahogy tényleg valamiféle reménnyel tölt el bennünket. Egyszerűbben szólva: felvidít.

Ki beszél itt világvégéről, a művészet végéről? Legfeljebb a művészetről alkotott felfogás változik. Nincs kizárva, hogy mérnökök, építészek, költők, szobrászok, festők, zenészek, dizájnerek, informatikusok csapata közös munkával már át is lépte azt a határt, ami eddig a művészetet elválasztotta a tudománytól, és éppen itt találja meg a formákat, amelyek megváltoztatják a világot. A multimédiát. Ahogy a konstruktivisták már a múlt század elején vizionáltak. Furcsa, hogy megint mennyire aktuálissá vált a múlt század eleje, mintha maibb lenne a mainál.

A *Folyékony időszeletek* kiállító művészei: Barabás Zsófi, Fábíán Erika, Horváth Lóczi Judit, Keserü Ilona, Kóródi Zsuzsanna, Koszorús Rita, Kusovszky Bea, Maurer Dóra, Molnar Vera, Pál Katja, Rákóczy Gizella, Reigl Judit, Szilvitzky Margit, Tóth Anna Eszter, Vető Orsolya Lia.

Hogyan kelnek életre a mítoszok?

Mítoszok csatája. Skorpió ír pub, 2023. április 26.

A *Mítoszok csatája* 2009-ben alakult meg Claire Murphy ír mesemondó ötletére, *MythOff* néven – külföldön azóta is ilyen néven találjuk meg. Magyarországra Zalka Csenge Virág nemzetközi mesemondó hozta be a programot, és 2015 óta évente több *Mítoszok csatáját* is rendez egy nagyjából nyolc mesemondóból álló kör. Általában Budapesten vannak a programok az Aquincumban vagy a Premier KultCaféban, de 2018-ban már volt egyszer Veszprémben, és most öt év után újra hallhatott a veszprémi közönség *Mítoszok csatáját*.

A *Mítoszok csatája* fő célkitűzése, hogy élőszóval adják át a történeteket, mítoszokat. Akár azokat is, amelyeket jól ismerünk, akár olyan népek történeteit, amelyekről sosem hallottunk még. Bár a motívumok ebben is ismerősek lehetnek, hiszen ezek a mítoszok, valamint a történetek elemei vándorolnak: egyik kultúra sem él elszigetelten a világban. Ugyanúgy, ahogy a magyar népmeséket, népdalokat, népzeneit is mindig befolyásolja az a kultúra, amely körülveszi. Nem véletlen, hogy hallgassunk bármilyen távoli világból származó történetet, szinte biztos, hogy lesznek olyan elemei, amelyek ismerősen fognak hangozni. Legyen szó tűz ellopásáról, szörnyeteg legyőzéséről, alvilágra szállásról vagy a halhatatlanság kereséséről, ezek a történetek sok ezer éve a kultúránk részei.

A *Mítoszok csatája* rendezvénynek a közönség is aktív részese. Itt nem a mesemondók versenyeznek, hanem maguk a történetek. A „csata” pedig nem egyéb, mint a párosával valamilyen közös pont alapján felfűzött történetek közt a közönség szavazatai alapján való verseny: melyik szörnyet vinnénk haza háziállatnak? Melyik hőst szerződtetnénk az olimpiai csapatunkba? Melyik defektes hősnek lennénk a pszichológusa, esetleg melyik bűntetést vállalnánk inkább?

Általában minden egyes *Mítoszok csatája* egy adott téma köré épül, legyen az bestiák, víz, szerelem vagy bármi más: a mesemondók számára is kihívás, hogy ezekkel kapcsolatos történeteket keressenek a világ mítoszkinéséből. Merthogy nem szorítkoznak csak az európai kultúrkörre, a görög-római, a germán és a kelta mitológia történeteire. Nagyon sokszor héber, indiai, kínai, mongol, polinéziai vagy afrikai népek, törzsek mítoszai is előfordulnak a repertoárban. Mítosz ugyanis a rendezvény definíciója szerint minden olyan történet, amelyben istenek vagy azokkal egyenértékű természetfeletti alakok szerepelnek.

Ezúttal, mivel ez a második vidéken megtartott *MythOff* (az első is Veszprém-

ben volt 2018-ban), a mesélők a kedvenc történeteiket hozták el. Most egy mezopotámiai, egy ír és egy görög mítosz mellett három nart mítosz is szerepelt a történetek között. A nart történetek a Kaukázusban élő népek hőseinek a nevei, rendkívül változatos és fordultatos kalandokkal: többnyire rettenetes óriásokkal harcoló hős vitézek a nart főhősök, akik hajmeresztő módon oldják meg a konfliktusaikat és kerülnek ki a bajból.

A szokásostól eltérően most négy mesemondó mondott el hat történetet, így lett két óra tömény mítosz aktív befogadása a közönség feladata, amelyet a lelkes nézősereg feszült figyelemmel abszolvált. A műsort 13 éven felülieknek hirdették, nem véletlenül: a mítoszok olykor igen véresek. S bár volt egy kisiskolás korú gyermek, anyja ölében ő volt az egyetlen, aki a történeteket követve gátlás nélkül nevetett vagy közbeszólt, a gyermekek szokása szerint, de nem zavaró módon: a mesemondók profin tudják kezelni a némán figyelő és a reagáló közönséget egyaránt.

A mostani *Mítoszok csatájának* első köre a *Halál és újjászületés* címet viselte. Elsőként Dala György Dániel mondott el egy oszét történetet. A nartok a Kaukázusban élő népek összefoglaló nevei, melyeknek a hősmundái már magyarul is olvashatók. Veszélyes óriásokkal küzdő, hajmeresztő kalandokba keveredő hősök kalandjairól van szó. Elsőként az este legkomorabb darabját hallhattuk, a fandyr hangszer eredetéről, és a hősről, aki hátborzongató anyagokból készítette azt el kinyájában.

Ezután Stenszky Cecília veszprémi mesemondó következett, aki Mezopotámiából hozta el Istár istennő alvilágra szállásának (és az emberek szerelem nélküli létéből fakadó kínjának) akkád változatát.

Ezután jött a szavazás: a mítoszok összecsapása. A közönségnek az előre kiosztott szavazólapokon választani kellett, hogy inkább hangszer készüljön belőle halála után, vagy az alvilág úrnőjének legyen kiszolgáltatva. A válasz meglepő módon döntetlen lett, hajszára azonos számú szavazat érkezett mindkét lehetőségre. A jelképes ajándékot, amely minden körben egy kézzel mártott méhviasz gyertyapár volt, így lehetőség volt elosztani.

A következő kör a *Tűzoltovajok* címet viselte. Hajós Erika szintén egy nart főhőssel rendelkező abház történetet hozott: Szoszrukó, a nagy hős lelőtt egy csillagot, hogy a bátyjai ne fagyjanak halálra, majd a rettenetes óriást változatos módokon kicselezve tüzet lopott tőle számukra. Hozzá kell azonban tenni, hogy a bátyakat az anyjuk maguk átkozta el, hogy Szoszrukó megmenthesse őket, mivel leszólták, mert nem úgy született... Talán ismerjük már a vége nincs sorozatot, hogy miért halmozódnak a sérelmek a kérdés körül, hogy kinek volt lefelől igazga és miért.

Zalka Csenge Virág nemzetközi mesemondó következett egy szintén kaukázusi csecsen Prométheusz-történettel. Csenge volt az, aki a *Mítoszok csatáját* Magyarországra hozta, és blogjában

(tarkabarka.blogspot.com) rendszeresen beszámol nemcsak a mesemondó eseményekről, *MythOff*okról, de a mesegyűjteményekről is, amelyekről olvas. Ez a Pharmat nevű tűzoltovaj, aki a hegy tetejéről, az istentől lopta el a tüzet, drámai utat járt be, és hasonló sorsot kapott, mint titán rokona, útja során az értő fülek egy hajdanvolt vulkánkitörés kísérőjelenségeit is felismerhették. Kérdés: a világítás-technikai cégedbe kit hívnál beszállítónak, Szoszrukót vagy Pharmatot? A csatát a szavazatok alapján Pharmat nyerte el.

Az utolsó kör az *Átkok és asszonyok* címet viselte. Dala Dániel ezúttal egy megázó ulsteri ír történetet hozott, hogy egy tündérfeleség, Macha hogyan átkozta el az ulsteri férfiakat, amiért azok versenyfutásra kényszerítették az ikreivel mindenórán (amit egyébként megnyert, mielőtt sorsa beteljesedett). Zalka Csenge pedig végre ismerős terepről, a görög mitológia egyik kevésbé ismert szereplőjének még kevésbé ismert változatát hozta: Cassandra történetét, ezúttal azonban végre egy pozitív végkifejletű történetet hallhattunk. A kérdés ehhez ez volt: ha átkot kellene választanunk magunkra, mit választanánk: hogy kilenc napig vajúdjunk szülősi fájdalmakban, ha épp fegyverforgatásra volna szükség (ez volt Macha átka az ulsteri férfiakra), vagy lássuk a jövőt, de senki ne higgyen nekünk? Meglepő vagy sem, a legtöbben inkább ez utóbbit választották.

Így zajlik hát egy *Mítoszok csatája*, nem épp a hagyományos népmesemondás, mint amit megszoktunk (vagy ahhoz is mostanában szokunk hozzá), de nagyon is élő történetekkel, élvezetes egész estés programot tud nyújtani – kitágítja az ismereteinket, és segít rácsodálkozni más népek kultúrájára és elfogadni azok más-ságát.

Stenszky Cecília

A felelősségről

A 93. Ünnepi Könyvhét veszprémi megnyitója. 2023. június 8.

Nagy az írástudók felelőssége.

Az elmúlt kétmillió év evolúciója során az emberi agy térfogata megháromszorozódott. Távoli, laza csoportokban élő, nagyon agresszív őseinkből egymást kedvelő, összetartó közösségekben élő fajjává váltunk, legalábbis a nagy társadalmak formálásáig. Kialakult a nyelv, amely elsősorban szociális célokat szolgáló kommunikációs kellék, a barátság- vagy ellenségképzés, a meggyőzés, a megtévesztés szövevényes eszköze, és csak másodlagos szerepe van a környezeti világról szóló információk kommunikálásában. A nyelv segítségével megjelentek a hiedelmek, amelyek ma is minden tudásunk alapját képezik. Minden információt, amit a környezetünkről szerzünk, a nyelv világába emeljük, és közösségi eszmecserékben döntünk az ismeret megbízhatóságáról, hiedelmeket alakítunk ki – csak a termé-

szettudományok hoztak objektív eszközöket a valósághoz történő közelítésre.

Ezt a rendkívül sebes, látványos evolúciót különös képességünk, a *képzelet* hozta létre. Rövid időtartamokra más állatfajok is képesek rá, fennmaradásuk, szaporodásuk elemi feltétele, hogy életkörülményeik egy kisebb részét elképzeljék. A ragadozónak várnia kell a prédát, a tőle tartó állatoknak előre elképzelnit a közeledő veszélyt. Az embernél a képzelet különös formákat öltött. Képes volt a korábban látott eseményeket átalakítani, elképzelnit különös tulajdonságú, nagy hatalmú, láthatatlan személyeket, isteneket, angyalokat, ördögöket. Képes felidézni régen látott tárgyak emlékét, képes a tárgyak alakjának képzeletbeli átformálására, el tudja képzelni használatuk újfajta lehetőségeit. Az első szakóca pattintójának, még mielőtt elkészítette, előre el kellett képzelnie a hasznos eszközt, amit azután közösségében bárki, aki az utánzás képességével rendelkezett, másolhatott, és sok ezer generáción keresztül használták azokat. A nyelv kialakulásában a képzelet döntő szerepet játszott. Az akárcsak néhány tíz szóval rendelkező beszélgetők megértésre törekednek, gondolatokat szeretnének megosztani, és a hallott szavakból képzeletük segítségével igyekeznek a partner gondolatát rekonstruálni. Ugyanígy a gondolatot átadni kívánó is képzeletét kell hogy használja arra, hogy kitalálja, megértette-e partnere vagy sem, milyen kiegészítő szavak, mondatok segíthetnek tévedés esetén. A képzelet párbeszéde a tanítás-tanulás fontos embertulajdonságában is alapvető jelentőségű. A tanító-tanuló képzeletének változatossága, dinamikus alakítása vezet a megértéshez, minden emberi kultúra felépítéséhez.

Ezek alapján érthető, hogy generációk százezreinek során a történet, a mese emberi szükségletté vált, genetikai ágyazást kapott. Nem a tartalom, nem a forma, hanem a képzelet serkentésének lehetősége vált genetikai adottságunkká. Szeretünk beszélgetni, szívesen elmondjuk a velünk történeteket, és készek vagyunk hallgatni másokéit. A mesék és az elmesélt történetek mindig szociális szituációkat jelenítenek meg, amelyek formái ismerősek a hallgatóságnak, de a konkrét megjelenítés adja a mese élvezetét. És minden mesének van szociális tanulsága. A legkisebb fiú kalandjaiban a vágyott szociális igazság győz, és a félelmetes, lenézett gonosz bukkik el. Legalább a mesében.

Az írás lassú kialakulása is történetekhez vezetett, ha nem is mindenki, de sokan képesek elmerülni egy nagyon hosszú és roppant bonyolult írott történetben, elképzelnit szereplőit, eseményeit, hátterét. Az író adhat ehhez némi segítséget, követjük a történetet, izgulunk, szomorkodunk, nevetünk, élvezzük a mesét. Az emberi agy különleges képessége, hogy képes az időutazásra. Képes arra, hogy egészen régen történt eseményeket memóriájából kiragadjon, a jelenbe vagy esetleg a jövőbe helyezze, és csavaros fordulatokkal elképzelnit egy sohasem volt, de élvezetes véget.

Az írásból irodalom is lett, és különleges képzelőerejű társaink, írók visznek elképzelt tájakra, elképzelt konfliktusok közepébe, és néha nem várt megoldások lehetőségeibe.

A képzelet kiterjeszkedése, aktív működése nem csak az író esetében szükséges. Az olvasó képzelete nélkül a könyv holt szöveg. A írás csak vezeti a képzeletet, ajánlatokat ad, az olvasó fantáziája elevéníti meg a verset, a regényt, az teszi élvezhetővé. A magyar nyelv képekben gazdag, alapvetően igényli a befogadó képzeletének aktív működését, a nyelvi képek a hallgató, az olvasó elméjében bontakoznak ki a maguk teljességében. A magyar irodalom ennek köszönheti különleges gazdagságát.

Sok évtizede már, hogy az írás ünnepe, a könyvhéten összegyűlünk, íráskedvelők és alkotók találkozunk. Megpillantva egy-egy könyvtárgyat, ami lehet szép is, esetlen vagy akár csúnya is, ha belelaptopozunk, feldereng az izgalmas képzeleti világ, barangolásra, élvezetre csábít. Engedjük neki.

A képzelet sok mindenben hasonlít az izom és a memória működésére. Fejleszteni, edzeni lehet, és persze paragon is hagyható, képzeleti szegénységbe taszítva a gyereket, a belőle alakuló felnőttet. A család az első fontos képzeletfejlesztő hely, ne csak meséket meséljünk, hanem osszuk meg az életünk minden részét a fejlődő gyerekekkel. A család, a rokonság, a barátok, a munkahely, a politika világának elképzéléseit meg kell tanulni, alkalmazni, továbbfejleszteni. Ezek nélkül az élet nagyon sivár. A képzelet persze korlátozható, tiltható, vannak vallások, amelyekben a bűnt nemcsak a gyakorlatban lehet elkövetni, hanem gondolatban is, és ez tilos.

A társadalom, a kultúra is sok korlátot fejleszt ki saját struktúráinak védelmében. Ne képzelődj. Ne képzeld azt, hogy szabad vagy, ne képzeld el, hogy másként is lehet. Képzeld, hogy minden úgy jó, ahogy van.

Nagy az írástudók felelőssége.

Csányi Vilmos

A saját útját, a saját kertjét járja

Csányi Vilmos: *Sétálgatok a kertemben*. Open Books, 2022. Bemutató: Balatonalmádi, Skyrose bár, 2023. március 23.

Csányi Vilmost olvasva és hallgatva megnyugodtam. Többször és többek némi kétséget ébresztettek bennem elmeállapotomat illetően, miközben virágaimmal beszélgettem. Kiderült, ezzel nem vagyok egyedül, még egy akadémikus is hangozan, és nem csak magában beszél növé-

nyeihez. Például a császárfához, amely fajta nélkül a kert nem kert – legalábbis a híres etológus szerint. Gyönyörű lila virága elvarázsolja az embert, s Kínában a hagyományok szerint hasznos is, hiszen a lánygyerekek születésekor ültetik a császárfát, hogy amikor ő felnő, kivágván abból készítsék el a fiatal pár bútorait (csak a kultúrtörténet kedvéért, Kínában és Japánban külön művészeti ág a császárfafaragás). Új könyvének címe is a Távol-Kelethez kapcsolja Csányi Vilmost. A kínai költő, Hi K'ang rögzíti versében érzéseit: „Micsoda öröm a kertben sétálni. A végtelen útját járom...” Az evolúció avatott kutatója hasonlóképp kerek egészként, a világ lekicsinyített másaként tekint kertjére, igyekezve benne minél többet megőrizni a természetből. A művelődéstörténet jelképként írja le a kerteket, például elméleti szinten tekinthetjük a megművelt és a vad természet, a rend és a rendetlenség, a tudatos és a tudattalan szembeállítását kifejező szimbólumnak, de akár a földi Paradicsomnak is. És hogy soroljuk tovább sokféleségét: sorskert, szerelemkert, mágikus kert, mulatókert, a sztoikus megnyugvás kertje. A szimbólumok sokasága köthető évezredek tudásának felhalmozásával a kerthez. Tulajdoníthatunk kozmikus, metafizikus, misztikus erőt neki. Lehet a természet folyamatos körforgásának színhelye. Megfigyelhetjük, ahogyan esztendőnként meghal és újjászületik. Ha úgy tetszik, legyőzi a halált. A kert egyfajta szintézis, a múltnak és a jövőnek, a szépnek és a hasznosnak, a terveknek és a meglepetéseknek az összeolvadásából jön létre. Olykor az elvonulás terepe, az értékörzés lehetőségét kínálja, máskor megmutatja a kivezető utat a világ ellentmondásaiból. Egyszerre az elvonulás és egyszerre a szorgos munka elegye. Univerzális szimbólum szerte a világon. A kert látszólag mesterséges környezet, az ember, az emberek beavatkozása során jön létre. Gondos tervezés eredménye, vagy épp ellenkezőleg, laissez faire, vagyis a növényi formák sokféleségének érvényesülése. A kert örökké változik, közben mégis változatlan marad. Legfőbb jellemzőinek egyike: nem szakad el gyökereitől.

Az est másik résztvevője, Géczi János biológus, költő barátként osztott meg gondolatokat és titkokat. Már Csányi Vilmos első maga komponálta kertjét is ismerte, az almádinak cinkos alakítója. A tudósok ugyanis nemcsak elméletileg közelítik meg saját portájuk körül a természetet, de formálják is azt. Csányi Vilmos nagyobb beavatkozásokkal, Géczi János épp csak a kötelezőkkel. Biológusként árgus szemekkel tanulmányozzák a növények viselkedését. Nagyon halkán, de elmesélték, miképp került néhány különleges faj Balatonalmádiba például Pálermóból (ne szépítsük a dolgot, jegyezzük meg halkán: Csányi Vilmos kinézte magának, a barátja pedig egy hajtást eltulajdonított). A szubjektív vallomások a könyvben is nagyon hatásosak: az olvasó úgy érzi, éppen most hajolt le egy növényritkaság mellé, épp most ismerkedik egy egzotikus virággal. Személyes élmé-

nyeit osztotta meg velünk Csányi Vilmos növényeinek történeteinek keresztül. Együtt sétálunk kertjében.

Dallos Zsuzsa

Valóban ábrándok bűvöletében élünk?

Ábrándok bűvöletében. Konferencia Gelencsér András könyvéről. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskola és Pannon Egyetem Éghajlatváltozás Multidiszciplináris Nemzeti Laboratórium, 2023. május 5., illetve Gelencsér András: *Ábrándok bűvöletében – A fenntartható fejlődés korlátai.* Akadémiai Kiadó.

Gelencsér András *Ábrándok bűvöletében* című műve egy nem mindennapi könyv mindennapi embereknek. A környezeti fenntarthatóságról szóló írás már számos fórumon vitára készítette a szakértőket. A Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskolája a Pannon Egyetem rektorát, Gelencsér Andrászt látta vendégül – vagy ahogy ő fogalmazott: ültette a vádlottak padjára –, hogy a filozófusok reflektáljanak a rektor karakteres meglátásaira.

A kérdésre, hogy miért éppen Pécsre szervezték a konferenciát, adott a válasz. A Pannon Egyetem és a Pécsi Tudományegyetem közös metszete a filozófia, köztük a rendezvény egyik szervezője András Ferenc, így a hazai tábort erősítve veszprémi gondolkodók is reagáltak a könyvre.

Amikor valaki könyvbemutatóra érkezik, legtöbbször úgy képzelem el az eseményt, hogy egy asztal körül ülnek legalább hárman, az asztalon szépen feltüntetve a könyv. Egy kérdező, két válaszoló vendég mikrofonnal a kézben, egy előre felépített ív mentén beszélgetnek közönség előtt úgy, hogy az közérthető legyen. Ezzel szemben most valami egészen más történt, no persze tudtuk, hova megyünk.

A sajátos könyvbemutatón a rektor egy asztalnál ülve végighallgatott tizenhét, elsősorban filozófiai témájú előadást, melyekre rögtön reagált is, kialakítva olykor élesebb vitákat. Az biztos, hogy a könyv legjelentősebb gondolatai ilyen módon is napvilágot láttak, így rendkívül tartalmas és gondolatébresztő diskurzus alakult ki. Külön érdekesség, amikor egy műről nem csupán a szerző, hanem a befogadók is beszélnek.

Gelencsér számára kimondottan fárasztó lehetett az eszmecsere, hiszen minden előadó más aspektusból vizsgálta a témát, és mivel azonnal reflektálnia kellett, egész napos figyelmet és komoly koncentrációt igényelt. A nap végére kiderült, Ge-

lencsér András is valahol filozófus, hiszen ahogy a Filozófia Doktori Iskola vezetője, Boros János fogalmazott, hátra kell lépni egy lépést, és érdemes onnan megvizsgálni a problémát. Gelencsér pontosan ezt tette, mielőtt könyve írásába belefogott.

A tudomány lényegéhez hozzátartozik, hogy nyitottnak kell lennünk mások kritikai észrevételeivel szemben, egy tudósnek soha nem szabad ezeket zokon vennie. Ez az a hozzáállás, mellyel a rektor nekiindult a pécsi rendezvénynek, s tartotta is magát a gondolathoz. Sértődés nem, ám érdemi viták kialakultak. Számos előadás után viszont inkább a közösen való gondolkodás jellemezte a párbeszédet.

A konferencián a mesterséges intelligencia is szóba került, s a rektor erről (is) kimondottan éles, markáns véleményét fogalmazott meg: „Az MI hatalmas számítási kapacitást és adattömeget igényel, ebből adódóan rendkívül energia- és infrastruktúra-igényes tevékenység, gyors amortizáció jellemzi, egyszóval környezetiileg teljesen fenntarthatatlan. A meglévő információk hatékony feldolgozására képes, de forradalmat nem várhatunk tőle. Alkalmazásától számos területen (például az orvosi diagnosztikában) nagy előrelépést remélhetünk, de vannak kifejezetten káros hatásai is, például a személyre szabott célzott reklámok révén jelentősen megnöveli a már amúgy is túlzott mértékű fogyasztást. Amúgy abban biztos vagyok, hogy a világ igazán nagy problémáit nem fogja megoldani, hiszen energiát például nem tud nyomtatni, de a környezet tisztítását sem tudja megállítani. Úgy látom, sokan földöntúli hatalmat tulajdonítanak neki, noha alapvetően azokból az információkból tud csak meríteni, amit mi, emberek összehordtunk. Ki is próbáltam, de azt gondolom, hogy az emberiség nagy problémáinak tekintetében nem több, mint egy bullshit-generátor.”

Gelencsér markáns véleményalkotását hallgatva biztosak lehetünk abban, hogy a jövőben is számos fórum, konferencia, szakmai konzultáció fogja kísérni a rektor tudományos útját. Azt tehát nem tudhatjuk, hogy az MI generál-e kulturális forradalmat, de azt már saját bőrünkön megtapasztalhattuk a történelem során, hogy a természetes intelligencia erre igen-csak képes. Gelencsér ennek a hagyománynak a folytatója...

Szabó Eszter

Habent sua fata libelli

Országos Katolikus Gyűjteményi Központ – PPKE BTK Klaszszika Filológia Tanszék – ELKH BTK Moravcsik Gyula Intézet: VI. *Scriptorium-konferencia. Gizella-napok*, Veszprémi Érseki Főiskola, 2023. május 10–11.

Latin szóval scriptoriumnak nevezték a középkori kolostorok írótermét, ahol az írónok-szerzetesek, az ún. *scriptorok* (scribere = írni) a kéziratok kódexek szövegeit másolták. A *Scriptorium-konferenciasorozat* ennek megfelelően leginkább tehát a középkori, ezen belül kitüntetetten az egyházi témájú kéziratok szövegeivel foglalkozik.

Az idén hatodszor megtartott tudományos szimpóziumot a *Gizella-napok* keretében a Veszprémi Érsekség, a Veszprémi Érseki Főiskola és a Veszprémi Főegyházmegegyi Levéltár és Könyvtár látta vendégül, aminek eleve is legalább két ebből örülhettünk. Egyfelől a *Gizella-napok* eddig megszokott kulturális-művészeti programkínálatába így végre a magasabb tudomány is bekerült, másrészt a *Scriptorium* épp azoknak a középkorhoz kötődő tudományágaknak nívós szakmai fóruma, melyek saját természetük szerint is otthon érezhetik magukat országunk ezeréves, elsőként alapított püspöki székhelyén.

Az ünnepélyes megnyitón Sebestyén József, a Veszprémi Érseki Főiskola rektora és Udvardy György veszprémi érsek is személyesen mondott köszöntőt, a konferencia logisztikai háttérét a két intézmény közösen biztosította. Online csatlakozott be a szimpóziumot üdvözlők sorába Birher Nándor, a Pázmány bölcsészkarának dékánja, aki korábban szintén több évig tanított Veszprémben. A köszöntők a konferencia szellemiségét Ferenc pápa nemrégiben a Pázmányon elhangzott szavait idézve, így határozták meg: „Csak alázatos szívvel mehetünk fel nemcsak az Úr, de a tudomány hegyére is.”

A kétnapos rendezvény alatt mintegy harminc előadást hallgathattunk meg az érdeklődő közönség a régi kéziratok legkülönbözőbb szempontok szerinti vizsgálati lehetőségeiről. Éppúgy botorság volna tehát e rövidke beszámolótól azt várni, hogy teljes áttekintést nyújtson, mint hogy bármiféle rangsort próbáljon meghatározni az elhangzott referátumok vonatkozásában. Legfeljebb egy-egy témakör rövid, kedvcsinálószerű felvillantására nyújthat elegendő teret, kizárólag a szerző szubjektív ízlésvilágára hagyatkozva.

Elsőként említjük tehát azt a sajátosan magyar neumaírást (értsd: gregorián egyházi énekek lejegyzésére alkalmas kottaférfés), mely a 12. századi Esztergomban, az ottani egyházi értelmiség franciaországi peregrinációjának köszönhetően alakult ki, s korát messze megelőzve, elsőként tette lehetővé a dallamok valódi, pontos lejegyzését.

zését. Kodikológia-témakörben említették meg az a most felfedezett 13. századi latin *Biblia*, mely possessori bejegyzése szerint abból a budaszentlőrinci pálos kolostorból származik, mely teljesen megsemmisült az 1526-os török pusztítás következtében. Egyik oldalának hátlapján ráadásul egy török nyelvű kéziratos bejegyzést a kutatók a mohácsi csatában elszenvedett török veszteséglistaként azonosítottak (a kézirat publikálása folyamatban van). Egészség és életmód témakörben leginkább kiemelendő talán a pannonhalmi főapátság egy 18. századi receptskönyvének ismertetője volt, melynek köszönhetően az akkori bencés medicina mindennapjaiba nyerhetünk bepillantást. Szívünknek legkedvesebbjeként mégis azt a nyelvészeti témájú előadást hallgattuk, mely a Veszprém megyei boszorkányperek tanúkihallgatási jegyzőkönyveinek felhasználásával a közép-dunántúli-kisalföldi régióra jellemző nyelvjárási sajátosságokat vizsgálta.

Az első nap referátumait a Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár igazgatója, Karlinszky Balázs zárta, aki a levéltár könyvkiadói programját ismertette – különös tekintettel a *Veszprémi egyházmegye múltjából* című, 1933-ban indított, s máig folyamatosan bővülő kiadványsorozat történetére, tematikus csoportjaira. Ezt követően a konferencia résztvevőit vacsorával egybekötött borkóstolóra invitálták, ahol az 1277 óta működő Veszprémi Érseki Pincészet legújabb alap- és fajtaborait Benesch Antal főborász mutatta be. Mint-hogy pedig „az ember nem csak kenyérral él”, a rendezvény második napján az érseki könyvtár legértékesebb kincseit tekinthették meg az érdeklődők.

A szervezők ígérete és az eddigi gyakorlat szerint a konferencián elhangzott előadások tanulmánykötetben fognak megjelenni.

Lovizer Lilla

Női értékek a Gizella-napi „kínálatban”

A Venőke álmodozó barangolása gurbácska városunkban.

Gizella-napok. Hangvilla, 2023. május 8.

A Veszprémi Nők Kerekasztala Egyesület (Venőke) több évtizedes története során minden évben letette a város asztalára a maga női hozadékát: különleges irodalmi és képzőművészeti programokkal mutatja fel Veszprémnek a *Gizella-napokon* az általa létrehozott egyéni értékeket, sajátos színnel gazdagítva a város szellemi és kulturális életét.

Az elmúlt évben az egyesület a *Szép női szavak a pannon táj felett* című irodalmi programmal, versekkel illusztrálta a térség szépségeit. 2023-ban ez a sorozat

egy egyéni, bevallottan szubjektív, de megkapó rendezvénnyel bővült *A Venőke álmodozó barangolása gurbácska városunkban* címmel.

A rendezvény résztvevőit Török Lajosné Katica, a Venőke elnöke köszöntötte. Hangsúlyozta, „e program a veszprémi nők részéről hódolat Gizella királynénak, a szeretett városnak, Veszprémnek, amely ebben az évben nemcsak színház- és diákváros, a zene és az irodalom városa, de Európa kulturális fővárosa is”.

A figyelmet megragadó cím „gurbácska” szava a város domborzatára vonatkozik, s a becézés a lokálpatrióta szeretet érzését emeli ki. Városunkban alig található vízszintes, minden kanyargós, kaptató, ezért a belső területek közlekedési keringésében alternatív „szökő ösvényként”, hajszálerekként szelik, ívelik át a neves és névtelen lépcsők. Veszprém a lépcsőitől, megkapó kilátóhelyeitől igazán veszprémi. Ha egy lépcsősor tetejére érünk, megváltozik körülöttünk a klíma, máshonnet és másképpen fúj a híres veszprémi szél, és egy teljesen másik városrész tárul elénk.

Az irodalmi esten a bevezető és a közbelső hangulatkeltő zenei betétet a Csermák Antal Alapfokú Művészeti Iskola tanárának, Nagy Csabának a növénydekei, Véber Dániel és Horváth Gergő Krisztián szolgáltatták. Elsőként a *Képeslap Veszprémből* című költemény (Kanyár Erika) összegezte Veszprém természeti, kulturális és szellemi jelentőségét, örökségét, amely Rábai Zsanett, a TIT Irodalmi Színpad tagjának előadásában elhangzott el, ezután Tungli M. Klára veszprémi ihletésű versei, majd Veszprém domborzatának méltatása és a legfontosabb 14, történelminek nevezhető lépcsője alapos, de költői hangvételű ismertetését a „gurbácska” elnevezés álmodozó ismertetése követte. A szöveget és a verseket Huszárné Marton Júlia írta.

Majd 30 perces videós lépcsőjárás örvendeztette meg a jelenlevőket. Júlia végigjárta és -fényképezte a város régi lépcsőit, s a képeket kommentárral, sok humorral fűszerezte. A lépcsők és környékének vetítését a lépcsőkhöz, a veszprémiséghez kapcsolódó rövid, de hosszasan mutatott versbetét szakította meg. A versbetétek – Franz Schubert szerenádját alajátszva – alkalmat teremtettek az álmodozásra. Júlia sorai, személyes élményei felidéztek a városrészek, illetve lépcsők keltette hangulatot.

Külön kiemelendő, hogy a videó-összeállítás két idős veszprémi polgár, Huszár József (89) és Huszárné Marton Júlia (84) lírai vallomása és szeretetének megnyilvánulása „gurbácska” városuk iránt. Tudják, az elnevezéseknek – Francsics, Márkus, Giricses, Rovaniemi stb. – története van, amely egyben a város története, s lelke is van, és rejtett világukat csak azoknak mutatják meg, akik vállalják a „meglépését” e grádicoknak.

A lelkes közönség örömmel és meghatottsággal fogadta a gyönyörű képsorozatot. Az alkotók remélik, hogy mindazok, akik e videóból megismerték a város különleges jellegzetességét, a sok lépcsőt, de

főként az ifjabb generáció is kedvet kap Veszprém város rejtett szépségeinek, többek között lépcsőinek bejárására, s nyitott szívvel fogadva elandalodik a lépcsők szépségén, hallgatva közben e grádicok lélekbe hatoló üzenetét.

Kanyár Erika

Épített örökségünk

Brunner Attila–Sipos Anna: *Veszprém épített öröksége.* Artem/Books Kft. 2023.

Évek óta hiányoltuk, hogy Veszprém építészeti örökségéről nincs kiadvány. A közelmúltban végre megjelent nem is egy, hanem szinte egy időben két könyv. *Veszprém város építészeti topográfiája* Jankovics Norbert szerkesztésében, a Magyar Művészeti Akadémia Kiadó gondozásában 2022-ben készült el. *Veszprém épített öröksége* Brunner Attila és Sipos Anna művészettörténészek összevételével, Danyi Balázs fotóival, Mártonffy Gábor drónfelvételeivel, a Veszprém–Balaton 2023 Zrt. támogatásával, az Artem/Books Kft. gondozásában idén jelent meg.

A 380 oldalas, kemény kötésű, reprezentatív kiadvány igazán szépre sikerült. Borítóját építészeti motívumok díszítik, belül a képek dominálnak. A szakmai szöveg két nyelven – magyarul és angolul – olvasható. Az államalapítástól a 19. század második feléig vezet a kronologikus ismertető, a 18. századig tartó időszakról Brunner Attila művészettörténész, a 19. századról Sipos Anna művészettörténész írt. A könyv második részében 23 épületet mutatnak be a szerzők.

Amikor végigpörgeti az ember, épp elégnek tűnik a magyarázat, ám amikor belemélyedünk Veszprém településtörténetébe, szívesen olvasnánk többet, részletesebbet. (Bár a képek albumnak nem ez a feladata.) Érdeemi, új információ nemigen van benne, de ez sem véletlen. Brunner Attila már korábban is publikált Veszprém épületeiről, építéstörténetéről, Sipos Anna pedig korábbi forrásokból dolgozott.

Veszprém városa az évszázadok folyamán többször elpusztult, a vár az, amely „örök”. A Szent György-kápolnát 972 körül építhették, a Szent Mihály-székesegyházat 1060 körül. A székesegyház tudomásunk szerint négyszer égett le. Először 1380-ban, majd a török korban, az 1550-es években. A tűz 1704-es pusztítása után Esterházy püspök építtette újjá barokk stílusban, a 20. század elején pedig neoromán stílust kapott. A jelenlegi felújítás is megjelent a könyvben, van olyan fotó, amely a felállványozott várat mutatja.

A kiemelt 23 épület között a székesegyháztól a Károly-templomtól át az Alsóvárosi temetőben lévő Haiszler-kápolnáig, a püspöki palotától a Megyeházán át a Kiskőrös utcában álló Pesica-házig sokféle épület leírását, történetét olvashatjuk.

Vizuális szempontól kifejezett kincs e kiadvány. Vannak drónnal készült „nagy-totál” felvételek, apró díszítőelemek egész oldalas fotói, és korrekt felvételek az épületekről. Valamennyi harmonikusan komponált, művészi kedés nélküli – ettől művészi – felvétel. Mire gondolkod? Mindenütt a fotó tárgya, az épület, az épület-részlet a főszereplő, trükkök, mesterkélt kompozíciók nélkül. Ettől, és valószínűleg attól is, hogy emberalak egyetlen képen sem látható, a bemutatott házak, templomok elegánsabbak a valóságosnál, méltóságteljesnek tűnnek.

Számomra külön értéke a könyvnek, hogy összegyűjtötte a Veszprémről, Veszprém váráról a 17. századtól készült metszeteket. Sőt, láthatjuk azt a fotót is, amely a híres reneszánsz festő, Masolino freskójáról készült. Ez Castiglione Olona városában, a Palazzo Branda Castiglioni palotában látható, és a családi hagyomány szerint Veszprém várát ábrázolja.

A kötet végén gazdag jegyzetanyag található, bárki utánakereshet az itt olvasott témák részleteinek. Én is ezt tettem, amikor örömmel megtaláltam a családom házára vonatkozó utalást. A Veszprém 220 helyi védettséget élvező épülete között lévő otthonom végre helyesen historizáló besorolást kapott, a korábbi téves népi barokk helyett.

Egyetlen kritikus megjegyzést azért szeretnék a könyv bemutatásának végére írni: Padányi Biró Márton neve a könyvben mindenütt hibásan szerepel. Helyesen rövid i-vel kell írni.

Amikor nap nap után elmegyünk egy megszokott ház előtt, észre sem vesszük, hogy milyen. (Azt hiszem, ezzel magyarázható, hogy amikor turistaként járjuk a világot, minden más települést szebbnek látunk a sajátunknál, és csodálkozunk, hogy a hozzánk érkező turisták miért ámuldoznak a mi városunk láttán.) Ha valaki végignézi a *Veszprém épített öröksége* című könyvet, remélem, képes lesz „turistaként”, rácsodálkozó szemmel nézni azokat az épületeket, amelyek a mi mindennapjaink díszletei.

Herth Viktória

A digitális oktatástól a kiterjesztett valóságig

Az *Iskolakultúra* márciusi számáról

Nemrégiben jelentkezett legfrissebb számával a Géczi János által alapított *Iskolakultúra*, amely az egyik legpatinásabb oktatási-nevelési folyóirat Magyarországon, s amely a beérkező írásokat – a hagyományokhoz ragaszkodva – három különböző

rovatba sorolja. Az alábbiakban bemutatandó márciusi számban hét cikk kerül közlésre, az első két rovatban három tanulmány és három szemle, a harmadikban pedig egy recenzió, amelyet ezúttal a társfőszerkesztők egyike, Somogyvári Lajos írt.

A tanulmányok szerzői (1.) Polónyi István, (2.) Tóth Katalinék négyese, (3.) illetőleg a Csima Melinda és Nemes Nikolett szerzőpáros.

Írásában Polónyi az Európai Unió lakosságának iskolai végzettségére vonatkozó adatokat elemez, s megállapítja, hogy az iskolázottsági egyenlőtlenségek a volt KGST-országokban – közöttük Magyarországon – a legnagyobbak. A szerző szerint ennek hátterében egyrészt az egykori államszocializmus máig érződő káros hatása, másrészt pedig az újraiparosítási politika áll, amely a felsőfokú végzettséggel szemben a középfokú szakképzettséget részesíti előnyben, hogy ezáltal megteremthesse a reindustrializáció társadalmi feltételeit és bázisát. Mindez valószínűleg azzal a kellemetlen, ámde várható következménnyel fog járni szerinte, hogy a fejlett országokéhoz képest az itteni humán erőforrások „fejletlenebbek” lesznek, a keveset pedig következképp alacsonyabb.

Tóth Katalin és munkatársai a felsőoktatást állítják tanulmányuk középpontjába, egész pontosan azokat az egyetemi oktatókat, akiknek a koronavírus-járvány kezdetén sebtében és bizonyos értelemben többnyire „felkészületlenül” kellett átállnia a digitális oktatásra. E téma ma nagy népszerűségnek örvend a kutatók körében, ezúttal a Budapesti Gazdasági Egyetem oktatóival töltettek ki kérdőívet és készítettek interjúkat, s ezek alapján jutottak a szerzők arra a konklúzióra, hogy „[a] tudatos tervezés fejlesztése az oktatók egyéni szintjén és a támogatás intézményi szintjén is folyamatos felülvizsgálatot igényel, amelyhez jó kiindulópontot jelentettek az alkalmazott modellek és a rendszeresen ismétlődő adatgyűjtések”.

Hasonló tematikájú Csima Melinda és Nemes Nikolett írása is. Ők azonban a digitális oktatást egy jóval speciálisabb mintán vizsgálták, tudniillik kifejezetten olyan tanítókkal töltették ki kérdőívüket, akiket a magyar diaszpórák ún. hétvégi iskoláiban foglalkoztatnak. Adatgyűjtésük mintája rendkívül impozánsnak hat: öt kontinens 17 országából kaptak válaszokat. Az ezekből leszűrt következtetések pedig egészen derűlátóak: kényszerből ugyan, de a pedagógusok jelentősen fejlesztették digitális kompetenciáikat a Covid-járvány alatt, s olyan sokoldalú ismereteket szereztek ezen a területen, amelyeket a jelenléti oktatás során is hasznosítani tudnak, hozzájárulva ezzel nemcsak a maguk, hanem a tanítványaik eredményességéhez is.

E harmadik tanulmány után következik a *Szemle* rovat, ahol csaknem mindig kisebb terjedelmű munkák kerülnek közlésre. A márciusi szám ezt a részt illetően különösen változatosra sikerült. T. Kárász Judit és Széll Krisztián tanulmányának például az úgynevezett médiahatás a legfontosabb kulcsszava. Ezen azt értik, hogy

a kompetenciamérések eredményeit befolyásolhatja, hogy a tanulóknak papíralapon vagy elektronikusan kell kitölteniük a tesztjeiket. A szekunder irodalom rendszeres áttekintése után cikkük végén a szerzők azt tanácsolják, hogy a „különböző mérési módban felvett adatokat” mindig óvatosan interpretálják, „ahogy (...) a nemzetközi mérések hazai szervezője és a módszertani változásokat tárgyaló publikációk jelzik”, nehogy téves következtetéseket vonjanak le belőlük.

A következő írás Farkas Pálma gazdagon illusztrált tanulmánya, aki plakátok és kártyanaptárak többféle módszerrel történő elemzésével a nyolcvanas évek gyermekábrázolásait kutatva arra a konklúzióra jutott, hogy az évtized végére a propagandisztikus ideológiai jegyek „lekopni” látszanak a képekről. Cikkének jelentőségét leginkább az adja, hogy azok a fiatal felnőttek, akik ma Magyarországon gyermeket nevelnek, ekkoriban nőttek fel, s így valószínűleg még most is ennek a „szabadabb, nyitottabb és sokkal elevebb” gyermekképeknek a hatása alatt állhatnak.

A *Szemle* utolsó tanulmánya – a szegedi Móra Ferenc Múzeum egyik újításának apropóján – azt vizsgálja, hogy milyen kiállítási kommunikációs és pedagógiai előnyökkel járhat a múzeumok AR- és VR-technológia-használata. Összegzésében Kuttner Ádám öt ilyen előnyt is föl sorol, a multimédiás lehetőségektől és az ütemezhetőségtől kezdve a tartalomfogyasztási szokásokhoz való alkalmazkodóképességen és az élményfokozáson át egészen a megértés elősegítéséig.

Ezzel meg is érkezünk a lapszámot záró recenzióig, amelyben Somogyvári Lajos Jakab György 2022-ben a Gondolat Kiadónál megjelent *Demokrácia demokráciák nélkül? Oktatási reform és állampolgári nevelés* című kötetét mutatja be, s a könyv kapcsán egészen izgalmas – már-már vitaindító – kérdéseket feszeget. Szemléletes példa: „Az oktatási reformok valóban reformok, vagy csak különböző érdekcsoportok erőforrásokért, befolyásért folytatott harcai, melyek a saját maguk által definiált problémákra nyújtanak látszólagos megoldásokat?” Bár a vasszorgalmú társfőszerkesztő szerint mindez „teljességgel megválaszolhatatlan”, a közeljövőben mégis sokan szívesen vennék a kezükbe az *Iskolakultúra* egy olyan lapszámát, amelyben különböző tudományterületek képviselői próbálnának meg felelni rá.

Összegezve az eddigieket, megállapítható, hogy a hét írásnak csaknem mindegyike – így vagy úgy – az oktatás világához kapcsolódik, a szám mégsem olyan borúlátó, mint azt várnánk. Bár igyekszik tárgyalni a legfontosabb problémákat és tévhiteket, közben alapvető értékekre és az újdonságokra is felhívja a figyelmet, hogy a maga módján mindezzel az oktatás hatékonyságának növeléséhez járulhasson hozzá.

A lapszám a Nemzeti Tehetség Program (NTP) támogatásával készült.

Molnár Dávid

Elmenni a margó széléig – Juhász Tibor Sziveri János- díja

Sziveri János-díjátadó.

Budapest, Kis Présház kávézó,
2023. március 29.

Három évtizednyi töretlen lelkesültség teltette meg a Kis Présház szűkös terét a Sziveri János Társaság éves díjátadó ünnepe aprópójából. Külső megfigyelőként igyekeztem az egyik sarokban helyet foglalni, ahonnan az egész helyet beláthatom, azonban hamar azon kaptam magam, hogy valójában a szoros kötelékek és a közvetlenség miatt voltaképpen lehetetlen kívül maradni az eseményeken. Régi ismerősök, akik újfent egymást köszöntötték, korosodó halántékuk dörzsölése közben egymás hogyléte felől érdeklődtek, mely beszélgetések kedélyes mosolyokkal jutottak nyugvópontra. A gyülekezés egy ponton elapadt, majd Fenyvesi Ottó elnök előlépésével kezdetét vette a díjátadó, amely, ahogyan a megnyitóbeszéd hangvétele is előlegezte: a kötelező formalitás terhétől olykor megszabadulva, egyfajta kedélyes informálisnak is helyett hagyott. Ez az oldottság természetesen nem árnyékolta be azt, hogy valójában milyen célból gyűltek össze a résztvevők.

Idén Juhász Tibor kapta meg a vajdasági költőről elnevezett díjat, melynek jelentősége a közösség elhivatottságában rejlik. Az összegyűltek gondoskodnak és megemlékeznek Sziveri János életéről és munkásságáról, egyúttal pedig napjaink költészetére figyelmet fordítva fenntartják a folytonosságot, mindezt idén immár 32. alkalommal. Sziveri János nevét elsősorban talán a Vajdasághoz köthetik sokan, de emlékeztet az éves díjátadókon túl legutóbb 2018-ban a szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrum *Újvidéki Orfeuszok* című kiállítása, illetve a 2012 óta a Pannon Egyetemen megalakított Sziveri János Intézet is őrzi.

A díjazott, Juhász Tibor – amiképp Géczi János a laudációjában is merengett – egyszerre salgótarjáni és debreceni költőnek mondható, hiszen származását tekintve Nógrád megyéből került a Hajdúságba, ahol is tulajdonképpen útnak indította a pályáját. A költészet számára nem csak hivatás, hiszen egy időben doktorandusz, különböző kulturális és művészeti folyóiratoknál lát el szerkesztői feladatkört, illetve szerepet vállal az irodalmi élet szervezésében is. Első verseskötete 2015-ben jelent meg *Ez nem az a környék címen*, ezt a *Salgó Blues* novellaregény követte 2018-ban, majd pedig 2021-ben érkezett az *Amire telik* versgyűjteménye. Géczi öt pontból álló beszédében a hazai

szociografikus hagyomány egyik életben tartójának nevezte meg Juhászt, aki munkásságával, megrendítő tárgyilagosságú szövegeivel, melyekben a saját közegéről verses formában képes beszélni, talán a legnehezebb és legfőlegemelőbb feladatot vállalta magára azzal, hogy a margóra szorítottakkal vállal azonosságtudatot.

Juhász Tibor elismerés gyanánt Benes József egyik grafikáját kapta meg. Benes özvegye, Gerle Margit rövid beszédében kiemelte, milyen fontos kapcsolat fűzte össze a néhai képzőművészt Sziveri Jánossal, aki egyébként többször is írt a munkáiról. Ezek közül az *Új Symposium*-ba írt 1976-os *Az ember vívódásai a térben* című esszéjéből idézte Sziveri sorait, hogy milyen kiemelt szerepe van a tájnak és a tájban élő embernek. Az idézett gondolatok pedig remekül egybecsengtek a Juhász által felolvasott, megrendítő puritanizmust vállaló szövegeivel, melyek a peremvidék artikulálatlan vívódásainak kölcsönöztek hangot.

Som Balázs

Féltés és félelem

Egy éjszakányi ember. Cs. Pataki Ferenc költői estje. A TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad előadása. Agóra Veszprém Kulturális Központ, 2023. április 26.

Évtizedek óta fontos feladatának tekintti a TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad a Veszprémben élő költők és írók műveinek bemutatását. Ezen az estén *Egy éjszakányi ember* címmel Cs. Pataki Ferenc műveiből készült verses-zenés műsorral léptek a közönség elé.

Cs. Pataki Ferencet Veszprémben és a szívéhez közel álló bakonyi falvakban legtöbben Csaba Ferencként ismerik. Műszaki mérnökként mint a távközlések műszaki hátterének kiváló szakembere dolgozott hosszú éveken át nyugdíjazásáig. Ahogy ő mondta: „onnét arcátlankodtam a literatúrába”. Verseit, prózai írásait több folyóiratban olvashattuk már, de első önálló verseskötetének megjelenése még várat magára. Szépszáma közönség gyűlt össze az Agóra előcsarnokában, nagy várakozás előzte meg a műsort. Ám a színházterembe lépve már sokan csalódva jegyezték meg, hogy miért a színpadon elhelyezett székekre kell ülni a nézőknek. Szűknek bizonyult a színpadi nézőtér. Nem indokolta semmi, hogy összezsúfolják a nézőket, miközben a nagyterem széksorai üresen álltak. A versmondóknak is talán könnyebb lett volna kontaktust teremteni, ha nagyobb rálátásuk van a közönségre. Több lett volna a mozgásterük is. A pár székből és egy asztalból álló díszlet is több teret kaphatott volna.

Bevezetőjében Sz. Csordás Éva, a műsor szerkesztője és rendezője szólt a

költő életéről, műveiről. „Vallásos istenes költészet az övé, a világ sorsáért aggódó ember költészete” – mondta. Cs. Pataki Ferenc írásait műfajilag nehéz meghatározni. Különös líra ez, a hosszú verssorok belső rímeivel, a hangok csengésével. Néhol megidéződnek bennük József Attila és más költők ismert sorai, szófordulatai. Még gyakorlott, kiváló versmondóknak is nehéz volt ezeket a verseket jól értelmezve, dőccenések nélkül, hatásosan elmondani. De a színpad három férfi és négy női versmondója ügyesen bánt a szavakkal. Ránk zúdultak az aggódó gondolatok hazaszeretetről, hitről, családról, emberségről. A költő rendkívül erős magyarságtudatát aggodalom tölti el a haza és Európa jövője miatt. „Eszmék dőlnek össze, és magunk köré emelt, szilárdnak hitt ezredes falak, valami sötét erő vonaglik Európán Krisztus szent keresztje alatt.” De így van ez az emberiség jövője miatti félelmeiben is. „Ember, vigyázz” – mondja, s utal múlt-ra, jövőre. A történelmi múlt tragédiáit és a jelen gondjait elénk táró sorok mind elgondolkodtatnak. A megidézett fájdalomkat hogy lehetett volna feloldani, hogyan lehetett volna reményt adni – nem tudom. Pedig a feloldozás jó lett volna, hinni a holnapokban. Ám ehhez erőt kell adni szép szóval és félelem nélkül. Talán az nyújt reményt, hogy verseiben a költő hitet tesz a tiszta emberi érzések mellett. A hűség, a szerelem, a család és a tisztesség biztonságot adó védelme mellett. De félti az emberség jövőjét, szembesít a múlttal, borúsán látja a jelent, a jövőt. Az a fajta aggodalom és borúlátó érzés, mely Cs. Pataki Ferenc líráját jellemzi, az előadás alatt átragadt az előadókra és a nézőkre egyaránt.

A szövegértésben és a versmondásban jól helytálltak a közreműködők. Ám nagyon kellett a zene gyógyító ereje. A zene, a dallamok oldották a feszültséget, melyet a versek sugároztak. Berzevici Zoltán zeneszerző, gitáros dalnok kiváló érzékkel adott hangot és ritmust a szövegeknek. Zenéjével oldotta a döbbszent csendet, a letargikus hangulatot. Éneke most több dalban is kiegészült Molnár Brigitta kiváló vokálozásával. A műsor végén felhangzó ének, mely egy reményt adó és egyben a föld értékeit óvó vers szövegét tette lüktetővé, nagyszerű finálénak bizonyult. Minden addigi borúlátást oldott. Mintha csak egy musical záró jelenetét láttuk volna. Pergő ritmussal, fülbemászó dallammal, a szereplők együttes énekével. „Miénk az élet, miénk a föld, vigyázz rá, ember, hogy meg ne öld.” Nagyon jó, fergeteges volt így a befejezés. Ezen az előadáson egy embert féltő és aggódó költői világ részesei lehettünk. Örömteli, hogy sokan megismerhették a városunkban élő költő írásait ezen a különös hangulatú estén.

Molnár Erzsébet

Amikor nem baj, hogy nincs visszaút

Elválaszt – egyszer és megismételhetetlenül. Vad Fruttik-koncert. Budapest, Művészetek Palotája. 2023. április 21.

Elválaszt – egyszer és megismételhetetlenül címmel hirdette meg a Művészetek Palotája a Vad Fruttik 2023. április 21-i koncertjét. Az est nemcsak azért ígérkezett rendhagyónak, mert a zenekar a tavaly decemberben megjelent új album, az *Elválaszt* mindegyik dalát el akarta játszani, de az is formabontó volt, hogy minderre egy „ülős” koncerten került sor, ráadásul nem is akárhol. Igaz, tehetjük hozzá, ha nem is mindennapos, hogy egy könnyűzenei formáció a Bartók Béla Hangversenyteremben lép fel, azért nem előzmények nélküli. A teljesség igénye nélkül, csak a magyar előadóknál maradván, az East, a Solaris vagy éppen az After Crying Múpa-beli koncertjei juthatnak eszünkbe, ahol a komolyzenei hangversenyeken megszokott atmoszféra, a különleges akusztikai adottságok máig emlékezetes zenei élményhez szolgáltatnak háttérrel.

Hogy tényleg egy nem szokványos Vad Fruttik-koncerten vagyunk, az már a legelején kiderült. Kezdeként ugyanis rögtön az *Elválaszt* első két száma, az *El* és az *Ülök és hallgatók* csendült fel – mint ha az ember épp csak feltette volna a lemezt, vagy elindította volna valamelyik zenemegosztó felületen az albumot. Mindent összevetve a koncepció épp ellentétes volt, mint például az Akváriumban tartott év eleji bulikon. Hiszen míg februárban Likó Marcellék a jól bejáratott repertoárhoz igazították az új lemez dalait, most azokhoz szemezgettek a korábbi szerzeményekből (*Szemben a nappal, Orgonák, Jobb lesz holnap, Gyújtsd fel!*). Emiatt aztán egy rakás olyan sláger kimaradt – megint csak a teljesség igénye nélkül: *Gabi, Nekem senkim sincsen, Tudom, milyen, Mi lenne jó, Lehetek én is, Majom majom* –, amelyek nélkül gyakorlatilag elképzelhetetlen egy fesztivál- vagy klubkoncert. Összességében olyan volt ez az est, mint valamiféle múzeumi tárlatvezetés, amelyen a zenekar számról számra végigkalauzolta a hallgatóságot az *Elválaszt* dalain, közben önkéntelenül is kijelölve annak hangsúlyosabb szerzeményeit (*Elválaszt, Harag idején, Kegyelem*).

Talán a nem szokványos helyszín volt az oka, de különösen a koncert elején érzékelhető volt némi megilletődöttség – ha szigorúak vagyunk: feszengés – a zenekaron, ám ez nagyon hamar emelkedettségbe – ha elfogultak vagyunk: áhítatba – fordult át. Nem lehet említés nélkül hagyni a zenészek közötti összhangot sem. Bár Likó nem sokat beszélt, sőt az átkötő szövegei kimondottan rövidek voltak, azért megosz-

tott egy-egy mikrosztorit az együttes mindennapjaiból. Hallgatva ezeket, illetve látva a színpadi interakciókat, az egymásra való odafigyelést, úgy tűnt, hogy a zenészek között teljes a harmónia. És azt is megnyugvással konstatálhattuk, hogy az új tagok – a billentyűs iamyank, a basszusgitáros Dexter és a dobos Tokár Gábor – nemcsak az új dalokat érzik magukénak, hanem a régebbi számokhoz is maximális alázattal és tisztelettel viszonyulnak.

Miközben mind mélyebbre merülhettünk az iamyank érkezésével megújult-felfrissült elektronikus hangzásvilágban – amelynek prezentálásában a billentyűs kézszerűlése miatt Sashegyi Soma segédkezett –, abból mintegy kiszakadva az est különleges színfoltja volt a két „östag”, Likó Marcell és Kerekes Gergely által akusztikus gitáron előadott *Nincs vissza*. „Szeretefoszlik az idő // Túl korán lett túl késő // Amit érzel, már a múlt // Itt a pont, és nincs visszaút” – szöveg a Múpa-ban debütáló dal, amelyhez izlésesen viszszafogott, már-már puritán fénytechnika teremtett intim miliót.

A koncert egyik nagy kérdése volt, hogy mit kezdenek a rajongók azzal, hogy másfél órán keresztül egy kényelmes székhez vannak szegezve. Nos, különösen a régebbi slágerek azért érzékelhetően komoly kihívás elé állították a közönséget, hogy levetkőzve beidegződéseit, ne kezdjen el táncolni – az oldalsó karzatokon erre valamivel több lehetőség nyílt. A hallgatóság azonban végig fegyelmezett maradt, és csak a legvégén, a *Repülni roncsokat* című számnál pattant talpra, hogy állva tapsolja meg és ünnepelje a zenekart.

Ezen az estén kiderült: az új albumnak kifejezetten jót tesznek a rendhagyó körülmények. Súlyos lett a csendnek, Vad Fruttik-koncerten talán még soha nem volt ilyen sűrű a sötétség, és mivel a számok közötti instrumentális átvezetések is megkapták a kellő figyelmet, zenekar és közönsége egy másodpercre sem engedte el egymás kezét. Ha nagyon őszinték – meglehet, egy kicsit finnyásak és/vagy boomerek – akarunk lenni, most tényleg hálásak lehettünk minden nem elhangzott nézőtéri párbeszédért és elmaradt mobiltelefon-pittyegésért, de a színpad elé becipelt és véletlenül kilötyintett (re)pohár italok sem hiányoztak.

Alighanem természetes, hogy a tavaly év végi váratlan tagcsere a mai napig megosztja a rajongókat; senkitől sem várható el, hogy egyik napról a másikra túltegye magát azon, hogy hosszú évek alatt megszokott és megszeretett zenészeket egyszer csak nem lát többé színpadon. Ez a koncert ugyanakkor arról győzhetette meg a közönséget, hogy a Vad Fruttik emiatt nem lett jobb vagy rosszabb zenekar, inkább csak egészen másnyenné vált néhány hónap alatt – és talán az is megkockáztatható, hogy az *Elválaszt* egyszerre nyitott új korszakot és távlatokat ebben a metamorfózisban. Csak drukkolni lehet, és erősen reménykedni benne, hogy Likó minél messzebb és minél tovább visznek minket ezen az úton.

Rácz Attila

Odaszegezett a padlóhoz

Esti Kornél-koncert.

Expresszó, 2023. március 17.

Bárcsak több időm lenne figyelemmel zenét hallgatni! Csak úgy, ücsörögve, semmire sem figyelve, csak a zenére, a szövegekre. Azokra a kiváló szövegekre, amikhez hozzászoktatott a Bereményi meg a Dusán, Lovasi, Kiss Tibi, Hegyi Gyuri. Csak most, pár hónapja döbbenem rá, mennyi mindenből kimaradtam az utóbbi években, mennyi zenét kellett volna figyelemmel végighallgatni, mennyi költészet haladt el mellettem anélkül, hogy elkaptam és felfaltam volna. Hol tartanék most, ha mindent a maga idejében vettem volna magamhoz! Na jó, mondjuk én aztán tudom, hogy mindennek akkor van itt a valós ideje, amikor megtörténik, de az én életem másról sem szól, csak a későn érésről. Remélem, hogy a halál is késik majd pár évtizedet. Volt itt egy *Holtszezon* fesztivál, és még korábban volt szerencsém meghallgatni Varga Ricsit egy koncerten, így ennek az élménynek a hatására persze a *Holtszezon* is figyelemmel kísértem, és aztán itt jöttek be olyan események, amikre még sokáig emlékezni fogok. Eleve ahogy kezdődött, a QJÜB-bal, Vecsei H. Miklós projektjével, amiről korábban már írtam, aztán a *Kártyajáték* Beck Zolival és Vecseivel, majd még mennyi élmény, ami nyitogatja tudatom azon kapuit, amiket már egy ideje nem mozdítottam. Jut eszembe, Lázár Domokost is meghallgattam Áfra Jánossal egy költői esten. Most meg itt vagyok egy koncerten, amire azért mentem el, mert az énekes egy aranyember, és még jól is énekel, és én kedvelem őt, és meghívott, hogy legyek ott. És ráadásul Lázár Dodival ők írják az Esti Kornél szövegeinek nagyját. A Dodi és a Bodor Áron.

Én meg itt. Azt hiszem, még a QJÜB-on döbbenem rá, hogy valami megváltozott az Expresszó hangtechnikájában, de az Esti Kornélon vált egyértelművé a változás. Érthetővé vált az énekes, értelmezhetőbbé a hangszerek, kapott egy ráncfelvarrást a beállítás, vagy talán a technika is, ami előnyére vált a helynek. Szépen érthetővé váltak a dalok. És az Esti Kornél odaszegezett a padlóhoz. Úgy érdemes koncertet hallgatni, hogy megmelegszik a sör az ember kezében. Dalok jönnek szépen egymás után, dohányozni is elfelejtesz közben, hallgatód és hagyod elvarázsolni magad. Erő van benne, meg okosan kitalált gitárszólások, hogy a három gitáros játéka ne üsse egymást. Olyan modern rockzene ez, amiben tökéletes összhangban van a szív és az ész. A dalok hangulata, a dallamvezetés, a hangszereles teljesen egységessé teszi és saját stílussá alakította az Esti Kornél zenéjét, de nem válik unalmassá. Annak is nagyon örülök, hogy a zenekar rátalált Áronra, erre a veszprémi srácre, aki korábban már itt is megcsinálta a maga nagyon remek rock-

zenekarát, a Sántakutyát, ami sajnos nem futott ekkorát.

Ülök itthon, írom a cikket, kellően távol vagyok már az élménytől, de a lényeg nem múlt el nyomtalan. Fülelmen a fejhallgatón keresztül a zenekar szól. Ez csak egy presszós koncert volt. Nem fűződött semmilyen EKF-es eseményhez, csak egy tavaszi turnékoncert. Semmi más. De mégis. Mégis megérdemel egy említést, és ha a cikkem hatására legközelebb betéved pár olvasó egy Esti Kornél-koncertre, és őket is elsodorja az ár, ahogy engem, akkor már megérte.

Nyakas Krisztián

Bach tisztelete

In memoriam J. S. Bach. Hangverseny a zeneszerző születésnapján a Veszprémi Evangélikus Templomban. 2023. március 21.

In memoriam J. S. Bach, szólít meg a meghívó a templomi koncertre. A program ígéretes, a hely hívogató, a kora tavaszi késő délutánra jobb történet nem is lehetne. A telt ház as templomban aztán hatalmas zene csendül.

„Az unalom ellen még az istenek is tehetetlenek”, vallotta Nietzsche. Isten egyik házában a zene egyik istenétől felhangzó művek még a magamfajta agnosztikus lélekre is erős vonzerővel hatnak, lekötözni sem lehetne. Aztán amikor a templom csendjébe belezúgnak Johann Sebastian Bach, az 1685. március 21-én – éppen 338 éve – született zseni hangjai, tavasz ide vagy oda, a zene tökéletessége mindent feledtetett. Unalomról pedig szó sem lehet!

Isó Zoltán lelkész előszavában Bach evangélikus hittel teli lelkületére, Isten ajándékaként kapott tehetségére és a közelgő húsvétra, mint a „kereszténység legnagyobb ünnepére” emlékeztet. Minden bizonnyal igaza van. Rostetter Szilveszter, az – immáron több mint tíz év óta ismétlődő – esemény szervezője, egyik előadóművésze Bach zenéjének komplexitását, muzsikájának ökumenikus jelentőségét, világi és egyházi zenéjének hatását méltatja: „nem a világi zene szűrdődött be az egyházbába, hanem (Bach) az egyházi zenét hozta el világunkba” (mindennapjainkba). Nem vitatkozom vele, nincs, akit – ha cseppnyi emberi lélek szorult is bele – ne érintene meg muzsikája. Erre a harmónia- és szólamgazdagságra, intellektuális mélységre csak ő volt képes. Pedig leveleiből kicseng az aggodalom: mi lesz halála után a muzsikájával. Felesleges volt aggodnia, mélyen emberi dallamain keresztül véglegesen beépült tudatunkba.

A koncert Bach világi műveiből válogat. Elsőként a négytételű *E-moll szonáta fuvolára és continuoóra* (BWV 1034) hangzik fel Pápista Andrea és Rostetter Szilveszter tolmácsolásában. A continuo a barokkra jellemző kíséreti forma, amely az akkordhangszer, például or-

gona, folyamatos kísérő játéka utal. A számozott basszusból (basso continuo) ered, ahol a basszust lekottázták, de magát az akkordot számokkal jelezték – nevezhetnénk akár zenei gyorsírásnak is –, és a kísérő maga rögtönözte a kíséretet. Csak érdekességképpen, a jazzben valami hasonlóval találkozunk, ott sem írják le a kíséretet, hanem akkordjelzéseket használnak perbasszussal, majd az előadó képessége, műveltsége, fantáziája teszi szabaddá, változatossá az előadást. Rostetter Szilveszter continuoója – nem láttam a kottát, nem tudom, rögtönzés-e –, regiszterkezelése teljesen autentikus hangzást eredményez, a fuvolista pedig híven tolmácsolja Bach dallamait ebben a kontra-punktikus, harmóniadús környezetben. Miért fontos a regiszterkezelés? A barokk billentyűs hangszereken a dinamikus billentés hiányában úgynevezett regiszterekkel (hangszínvariánsokkal) oldják meg a hangerőváltozásokat, teraszos a dinamika. Orgonistánk érti a dolgát, még ha az evangélikus templom kis orgonája nem is túl hangszingazdag. Hajas Szilárd „helyi fuvolista”, idézem Rostetter Szilvesztert (aminek persze semmi jelentősége sincs azon kívül, hogy itt van a lakhelye), az *A-moll partitáival* (BWV 1013) rukkol elő. A mű a fuvolairodalom egyik legjelentősebb – egyben igen technikás – darabja, nagy kihívás az előadónak. A partita a barokk irodalom jellemző műfaja, Bach értelmezésében szólóhangszerre írt művet jelent, kaptunk is tőle jó párat hegedűre, csel-lóra és fuvolára. Zseniális ez a mű Bach kötheni időszakából! Gondoljunk csak bele, a fuvola aztán végképpen nem képes egyszerre több hangot megszólaltatni, és mégis annyira érezhetőek a harmóniak, az ellenpontozásos szemlélet az eltérő fekvésekben beékel hangok nyomán, hogy bárki, akinek semmiféle zenei előképzettsége sincs, megborzongva érzekeli: itt valami csoda fogan meg. Az Allemande, Corrente, Sarabande, Bourrée angloise tételek változatossága Hajas Szilárd biztos játékában lelkes tapsra ragadtatja az auditorium közönségét. *F-dúr oboaverseny* (Allegro, Siciliano, Allegro) (BWV 1053r), az *E-dúr zongoraverseny* (BWV 1053) oboára átkomponált változata. A zenekari traktus orgonaátiratának continuo-szerű kíséretével Rostetter Szilveszter orgonaművész és Varasdy-Kovács Mariann oboaművész meggyőző interpretációt produkálnak. Személyes vallomás gyanánt: az oboa az egyik kedvenc hangszerelem. Felhanggazdagsága ellenére valami fátyolos bánatosságot hordozó megszólalása mindig magával ragad. Így aztán várakozással telve vártam a szokás szerint háromtételű versenyművet, nem kellett csalódnom, sem a hangzásban, sem az előadásban. A záró darab a *G-moll szonáta fuvolára* (Pápista Andrea) és *continuoóra* (eredetileg csembalóra, Rostetter Szilveszter) (BWV 1020) három tételben (Allegro, Adagio, Allegro). A fuvolista és az orgonista, úgy érzem, ebben a műben talált leginkább egymásra. Igaz, a darab maga is a bachi zsenialitás egyik csúcspontja, a barokk kiteljesedése, lendületességével, lassú tétel-

nek meghatározó szépségével megigéz előadót, hallgatót egyaránt.

Egy zenei óriás magaslatait hibátlanul nehéz megközelíteni, a hangversenyen felhangzó négy mű előadása is bizonyítja ezt. Mégis, a húsvét közeli, Bach zenei géniuszát megidéző, születésnapját ünneplő koncerten az előadók tudásuk legjavát adva tiszteleghettek a zene virtuális és a hit valós szentélyében.

Kovács Attila

Blue Note Veszprémben

Veszprém Blues Fesztivál, 2023. április 13–16.

Április 13-án, az első (és remélhetőleg nem utolsó) *Veszprém Blues Fesztivál* nyitónapján éppen olyan esős, blueshoz illő idő volt, mint most, amikor ezt a cikket írom. A kezdeményezés azonban – mint az összes ilyen volumenű program – jóval korábban indult, így haladjunk csak szépen sorjában!

Ha a regényírás mostanában divatos módszerével, a kettős idővonallal élek, az egyik cselekményszálunk jelen esetben 2005-ben indul, a Hangvilla-projekt születésével. A leromlott állapotú, ám kiváló elhelyezkedésű, egykor a Séd filmszínháznak otthont adó épület helyére 2013 novemberére egy modern, egyedi, többfunkciós intézmény került. Az 500 fős színház- és hangversenyterem mellett megmaradt a „Presszó”, valamint kialakításra került egy kisebb zenés rendezvényeknek remek otthont adó kávéház is. Az épület kultúrterei az elmúlt tíz év során számtalan minőségi programot kínáltak a közösségnek – külön-külön.

A másik fontos dátum, amelyből ki kell indulnunk, 2018. december 14. – ekkor nyerte el Veszprém város a Balaton-régióval közösen 2023 Európa Kulturális Fővárosa címét. Az elmúlt öt évet rengeteg tervezés-szervezés-munka, valamint találgatás-kritika jellemezte, ám az idén január 21-i nyitóprogram óta egyvalami biztos – aki kedveli a zenés rendezvényeket, az különösen szerencsésnek érezheti magát 2023-ban, hogy Veszprém környékén él, mert gyakorlatilag házhoz jön a nagyvilág.

Két cselekményvonalunk idén április 13-án találkozott össze a városban, amikor elindult Magyarország történetének legnagyobb blueseseménye, a *Veszprém Blues Fesztivál*. A Hangvilla és a Papírkutya négy napon át adott otthont a műfaj legjobb magyar és külföldi művelőinek, és persze a műfaj kedvelőinek – méghozzá az eddigiektől merőben eltérő, egységes módon.

A Papírkutyában egy (ingyenesen látogatható) színpadon, a Hangvilla épületében pedig egyszerre három helyszínen számolhatta a tizenkét (vagy éppen nyolc-) ütemes bluesformát a közönség. Külön meglepetés volt, hogy a Ma Rainey's Black Bottom álneven futó Expresszó látogatásához az orrunkat sem kellett kidugni az épü-

letből – a helyszínhez egy eddig jól titkolt belső ajtó vezetett, a lépcsőházon keresztül.

A rendezvény félszáz különböző koncertjének minden fellépője megérdemelné ugyan az említést, ám a hasáb kevés, így csak a legnagyobb élményeket emelném ki a nyitónapból.

Érkezéskor rögtön a Boom Boom Roomban (leánykori nevén Szaxofon kávéház) ragadtunk, ugyanis elsőként a *Rozé, Rizling és Jazz Fesztivál*ról már ismert Mudgy Shoes nevű formáció alapozta meg a hangulatot, ismét bebizonyítva, hogy Fekete Jenő kétségtelenül megkerülhetetlen alakja a magyar blues történetének. Nagy kedvencem lett a The Achievers, akik az Egyesült Királyságból érkeztek, hogy csütörtökön és pénteken is szórakoztassanak bennünket a kiválóan hangosított, fent említett Ma Rainey's Black Bottom színpadán americana, gospel-blues és roots-rock setlistjükkel. Angolul jól tudóknak külön bónuszt jelentettek énekes-gitárosuk, Steve Ferbrache összekötő szövegei is.

Matt Schofield triója több szempontból is különleges vendége volt a Ray Charles Ballroomnak – az Amerikában élő, angol származású Schofield többszörösen elismert, zseniális gitáros, autentikus, egyedi játéka megkérdőjelezhetetlenül kiemeli generációja zenészei közül. Élőben hallgatni őt nem csak ezért volt egyedi élmény – különleges képessége, amivel azonnal kapcsolódik közönségéhez, felejthetetlen tapasztalás volt.

A The Moonshiners (Boom Boom Room) country-blues örülete szimbolizálja talán leginkább a VEB 2023 kivételes lehetőségeit – a legtöbbünknek nem adatott volna lehetőség, hogy felfedezzük magunknak ezt a fergeteges tempót diktáló, vidám portugál bandát. *Vejo você em breve!*

Bár a hét szabad művészet közül ebben a négy napban a fókusz a zenén volt, nem mehetünk el szó nélkül a rendezvény idején az épület különböző helyszínein látható, a hangulathoz, zenéhez tökéletesen illeszkedő grafikák mellett sem, amelyek Brian Kramer *Blues Art*-sorozatából kerültek ki.

Nyakas-Fehér Fatime

Blues az éjszakában

Veszprém Blues Fesztivál.
Hangvilla, Expresszó klub,
Papírkutya Kultúrbisztró.
2023. április 13–16.

A honlap nyitóoldalán található felvezetés („Magyarország történetének legnagyobb bluesfesztiválja”) igazat állított – a program sokszínűsége és a zenei minőség egyaránt megérdemeltette ezt a jelzőt. Hogy valóban bluesokat hallottunk-e...

A blues tankönyvi definíciója meg lehetőséget egyszerű: három akkord (időnként sext- és szeptimhangokkal díszítve)

és triolázó lüktetést használó négynegyedes alapritmus. Szomorú, elkeseredett, vágyakozó, ritkábban lázadó szövegek. Egyszerű, elementáris, könnyen befogadható, és pont ezért élt túl minden zenei divatot, és válhatott egyúttal a modern könnyűzene alapjává és kiindulási pontjává.

Hagyományos bluest jószerével mindenki tud játszani, és éppen ezért bluest minden zenész játszik is a kezdőktől a profiig bezárólag. És ebből is következőleg a hagyományos bluesban nagyon nehéz újat, eredetit mondani.

Johnny Mercer és Harold Arlen 1941-es szerzeménye, a *Blues in the night* – amelynek címét kölcsönöztem a jelen íráshoz – nemcsak azért volt különleges, mert ez volt az első olyan populáris, a slágerlisták élére került szerzemény, amely a vidéki, mezőgazdaságból élő afroamerikaiak dallamvilágából és szóhasználatából merítve volt képes meghódítani a kor közönségét, hanem azért is, mert a blues zenei nyelvezetét felhasználva, de azon túllépve tudott egyszerre az ősihez nyúlni, és a kor szintjén modernül megszólalni.

A blues azóta sem vált retró zenévé, nem révedt a múltba, hanem az Arlen által megtett első lépést követve folyamatosan magába fogad új zenei megközelítéseket – és pont ez a nyitottság jelzi az erejét.

A *Veszprém Blues Fesztivál* szombat esti fellépői ezt az élő, a zene világára ható bluest mutatták be a közönségnek.

A magyar-osztrák Ripoff Raskolnikov igazán eredeti hangvételű és hangú zeneszerző és énekes, a blues hangulatát hozó, de zenei és ritmikai világától meglehetősen távol álló zenéje erősen hatott a közönségre. Raskolnikov zenéjében fel lehet ismerni a Dire Straitsszel közös gyökereket, a country stílusjegyeit (csak annak kommersz frázisai nélkül), de reggae-stílusú szám vagy latin ritmizálás is belefért a műsorba. Raskolnikov szuggesztív egyénisége, recitáló, rekedtes előadói stílusa, az ősblyesban lévő bánatot hangsúlyosan hozó dallamvezetése annyira hozzák a blues-életérzést, hogy valójában nem tudatosul a hallgatóban, hogy zenei és ritmikai értelemben legtöbbször nem is bluest hall.

A koncerten az együttes vendége volt Petendi Tamás, aki impresszív szólógitárjátékával vitt rockos színt a zenekarba.

A 74 éves amerikai Sugar Blue-t (James Whiting) nem véletlenül hívják a szájharmonika Jimi Hendrixének, virtuóz és igen pontos játéka kétséget sem hagyott afelől, hogy ő a hangszer igazi, megkérdőjelezhetetlen nagymestere. Az együttes basszusgitáros, Sugar Blue felesége, Ilaria Lantieri kiválóan fogta össze a zenekart; koncentráltan és egymásra figyelve igazi örömmzenélést mutattak be.

Sugar Blue a blues harmóniai hagyományaira építette a koncert első részét, ugyanakkor a ritmizálás, a gyors tempók, a basszusgitárjáték erősen funkys hatást keltek.

A koncert második felében előkerültek a latin ritmikái alapok is. A blues és a latin zene egymásra hatását jól demonstrálta, ahogy Carlos Santana ismert számának, a szintén bluesharmonizáláson

alapuló *Black magic woman*nek a kísérete szinte frázisról frázisra megjelent a *Who's been talking* című számban.

Az együttes az afrikai gyökerek felidézésére is vállalkozott egy tradicionális kameruni dal erejéig, amit az együttes ütőhangszerese énekelt el. Bár az előadás kiváló volt, a blueszal való rokonságát nemigen lehetett felismerni.

A zömében modern hangvételű számok után a ráadás egy hagyományos rockyból kiindulva visszavitt minket a dixieland korába, a *When the saints go marchin' in*-nel, ezzel is mutatva, hogy a blues kapcsolatrendszere milyen széles spektrumot fed le.

Ian Siegal együttese egy pörgős countryszerzeménnyel indított, amelyben a gitáros Dusty Ciggaar csillogtathatta meg technikáját, de a műsorválasztásban a klasszikus felépítésű, ritmizálású bluesoknak hangsúlyos szerep jutott – persze itt is befért egy kis Dire Straits-es érzés, vagy egy mexikói zenei kirándulás.

Siegal szenvedélyes énekes, végig átütő erővel volt jelen a koncerten, és ragadta magával a közönséget. Róla tényleg elmondható, hogy bluesénekes, valójában azokban a számokban is bluest énekel, ahol maga a szám alapvetően más stílusú – de ez abszolút előnyére válik az előadásnak.

A zenekar egyik vendége volt az estén egy szám erejéig Christine Tambakis, aki nagyon jó stílusérzékkel, blues-soul hanggal szólaltatott meg egy hagyományos bluest. A számba a szintén vendég Matt Schofield gitáros vokállal is beszállt, és így tömör, erőteljes háromszólamúság egészítette ki a refrénekekben az énekest. Schofield klasszikus, az ismétléseket és önreflexiókat arányosan alkalmazó bluesgitárjátékát emellett több számban is élvezhette a közönség.

A *Veszprém Blues Fesztivál* igazán kiváló zenei kínálattal mutatott be egy pillanatképet a hagyományos keretektől kitörő, élő, a világra ható és a világot magára hatni hagyó zenei stílusról. Hogy a blues határait kívülről vagy belülről feszegető zenék hangzottak-e el, arról lehetne szót váltani. Ami biztos, hogy jó zenéket hallottunk nagyszerű előadóktól.

Vonderviszt Lajos

Intimitás mély emberi tartalommal

A túlélő dala. Udvaros Dorottya, Bereményi Géza és Hrutka Róbert lemezének koncertváltozata a Pannon Várszínház „koncertszínház” programjaként. Hangvilla, 2023. április 26.

A színház a kultúra egyik temploma, szentélye a színpad. Hogy ebbe a szentélybe ki

léphet be, azt a színházat vezető dönti el: ha igazi a művész, aki tisztelettel, alázattal és tehetséggel űzi hivatását, beavatottként léphet be ebbe a szentélybe, magával ragadva a templom hajójának, azaz nézőterének hallgatóságát. Vándorfi László az est tanúsága szerint helyesen döntött. Bereményi Géza és Hrutka Róbert dalai Udvaros Dorottya előadásában jó másfél órában minden talmiságot nélkülözve szóltatták meg a széksorokat majdnem teljesen megtöltött publikumot.

Mindenekelőtt Bereményi Géza szövegei adják azt a belsőt megremegtető érzést, mély humanizmussal, sokszor fanyar iróniával, meghökkentő fordulatokkal, személyes vallomásokkal, ami alól képtelenek vagyunk kivonni magunkat. Megszoktuk tőle. Életművéből, legyen az dalszöveg, film vagy éppen könyv, sugárzik az érzékeny erő, a lehengető tehetség. Az est másik alappillére Hrutka Róbert zenéje. Nem mutat egységes stílust ez a muzsika, számos hatás fellelhető a bossa novától a tangó jellegzetes moll tonika-, domináns szeptimakkord-fordulatán keresztül a rockabilly lendületén át a sanzón, a népdal és a ballada érzetéig. Eklektikus, időnként némi utánérzéssel, de nem zavaróan. A szöveg érzelmei, mondanivalója, azaz az alkotótárs karakteres gondolatai vezetnek és alakítják a zenei fonalat. A *Törékeny élet* című dalban saját szöveggel és énekkel aztán magáról is vall, itt érzékelhető leginkább az önálló szerzői világa. A dallamszövedék tehát változatos, pulzáló nehézségi szintekkel. Udvaros Dorottya, a magyar színházi élet egyik meghatározó alakja ebben is hiteles. Éneke egy igazi – énekelni tudó – színész interpretációja. Nem kíván versenyre kelni senkivel, magát adja, és pedig magabiztosan. Nincsenek intonációs problémák, pedig saját bevalása szerint sokáig nem énekelt, az időnként nehéz ritmikai képletek sem okoznak gondot, igazi biztos támaszt ad a zenekar. Hrutka Róbert gitáron, Markó Ádám dobokon, Fehérvári Attila basszusgitáron, Kalmus Felicián csellón, Galambos Zoltán billentyűs hangszereken fegyelmezetten, visszafogottan, szinte alázattal kísérnek. Hrutka Róbert hangszerelése az ének központba helyezése mellett leginkább a cselló szólisztikus jellegét használják az ellenpont dallamaihoz, időnként második énekszólammal támasztják meg Udvaros Dorottya fődallamait, a többi hangszer döntő többségében kíséret. Ugyanakkor nagyon érezhető, hogy képzett zenészek vannak a színpadon. Az a kevés improvizációs lehetőség, amit kapnak, a zenei képességeket szabadjára engedi, és nagyon karakteres – jazzéretű – szólókat hallunk a billentyűs hangszereken, a basszusgitáron és a dobon is. Hrutka Róbert szólói nekem George Bensont idézik, aki a gitárjával együtt énekelve erősíti a hangszerén megszólaltatott hangokat. Méltó példaképet választ, és játéka is meggyőző.

Tizenhat dal hangzik fel az est folyamán, zömében Bereményi Géza szövegeivel és Hrutka Róbert eredeti kompozícióival. Ezek legnagyobb része a lemezhez született, de Cseh Tamás hagy-

tékát nem tagadják meg zenei értelemben és emlékképekben sem. A *Csönded vagyok* vagy a *Shakespeare William* Cseh–Bereményi-dal Hrutka adaptációjában megidézi a korán eltávozott, nagy hatású magyar bárdot, akihez Udvaros Dorottya ráadásul baráti szálak is fűzték. Egyébként is, végig érezhető volt, hogy az alkotók személyes vallomásként tekintenek az estre, és már-már merészen mélyre engedtek be az intim szférájukba. Az *Így születtem* Bereményi önvallomása sanzonszerű érzettel, az *Övé az egész világ* balladisztikus hangvétele Udvaros Dorottya intézeti élményeit meséli el, ahol a hierarchikus viszonyok között nem is volt könnyű – szó szerint – kiharcolnia helyét, Hrutka Róbert az *Ész és értelem* dalában tárja elénk legelső énjét, igazán ízes gitár-ének improvizációval fokozva az élményt.

Az egyes darabok között Udvaros Dorottya – a kezdeti elfogódottság után – egyre oldottabban meséli történeteit, legyen szó a dalok születéséről, Bereményi látható izgalmáról, vajon mit szól a szövegekhez. Vagy mennyire nem igaz az, hogy a kor előrehaladtával a rutin oldja a színpadra lépés feszültségét, ellenkezőleg, amennyivel többet tapasztal az ember, annyival több a kétség – ez már valódi szerénység. Hallhatjuk, hogyan születtek ezek a dalok, hogy az érthetetlen, kifigurázott „önálló” – ön álló, ön ál-ló, és még ki tudja, hány variáció – estre szánt három dalból hogyan lesz folyamatos alkotómunkában egy lemeznyi anyag. A közönség valódi megtisztelése ebbe a legelső és érzékeny világba történő beengedés. Ha a hatalmas ováció – valószínűleg a személyes vallomások miatti megilletődés hozadéka – végül el is marad, a hála semmiképpen, a siker is kétségtelen.

Kovács Attila

Azok a bizonyos csontvázak...

Matthieu Delaporte–Alexandre de La Patellière: *Hogyan nevezzelek?* Rendező: Schlinger András. Pannon Várszínház, a Veres 1 Színház vendégjátéka. Hangvilla, 2023. március 17.

Jól bevált dramaturgiai klisére épül a francia szerzőpáros társalgási vígjátéka: egy családi-baráti összejövetelen kialakult nézeteltérés további konfliktusokat gerjeszt, és elkezdnek kidőlni az elszabadult csontvázak: eltemetett sérelmek kelnek életre, régóta titkolt viszonyokra derül fény, stabilnak tudott kapcsolatok hajszálrepedései mélyülnek hasadékokká mindaddig, amíg a drámai szituációban felvázolt viszonyrendszer változásában van

annyi potenciál, ami még képes fenntartani a feszültséget és a nézők érdeklődését.

Bátyoni György díszlete egy közép-osztálybeli értelmiségi házaspár nappalija: világos ülőbútorok és polcok néhány könyvvel; a falon reprók és egy óriási tévé, kijelzőjén szintén híres festmények villannak fel, szigorúan modernen túl: Van Gogh, Klimt, Magritte, Picasso, Warhol – egy filozófus-irodalmár egyetemi tanár kifinomultan polgári ízlésvilágának rekvizitumai. A képernyőn megjelenik Vincent (Simon Kornél), aki részletesen bemutatja a szereplőket, ami szerintem teljesen fölösleges: francia nevek és sok információ – a felét sem tudtam megjegyezni, és közben úgymint minden kiderül. Viszont így lesz a darab keretes szerkezetű, mert a végén szintén ő mesél a baba születéséről és a nagy családi megbékélésről, így – enfant ex machina – cselekményen kívül simítva el a nézetkülönbségeket.

A házaspár, Élisabeth és Pierre (Zorgel Enikő, Kálid Artúr) egy kulcsot keres (ugye nem kell motívumként értelmezni?). A vendégek érkezésével ráérősen bontakozik a drámai szituáció viszonyrendszere; meglehetősen lapos társalgás és változó minőségű poénok; rendes nézőként úgy döntök, hogy ezeket az unalmas langyosodott családi-baráti légkör érzékeltetésére használt kontextusépítő eszközöknek, mintsem a szerzők fantáziahiányának tulajdonítom. A publikum szórványos nevetéssel jutalmazza ezeket, szinte tapintható a várakozás, hogy végre eljussunk az ajánlószövegben és a trailerben is beígért bonyodalomig, hogy Vincent bejelentse: Adolfnak fogja nevezni születendő gyermekét (Adolphe-nak persze, ami azonban – ebben egyet kell értenünk a házigazdával – a kiejtésben nem érzékelhető különbség). Itt csattan fel az első telt házas nevetés a nézőtérben, és az előadás ettől kezdve hozza a szórakoztató társalgási vígjátéktól elvárható, megbízható minőséget: néhány erőteljes vonással felvázolt, kreatív ötletekkel (nem túl bonyolult) karakterekké mélyített figurák, pontosan kimért, szellemesen megírt dialógusokból építkező jelenetek és – nem utolsósorban – a magával ragadó színészi játék.

Az Adolf-poénról hamar kiderül, hogy vicc volt, a szerzők jó érzékkel mérik fel, meddig van benne potenciál, és innentől – a jól bevált vígjátéki hatáselemben kívül, mint pl. a jellem- és helyzetkomikum – a darab szerkezetét hasonló, újabb és újabb konfliktusokat, nézeteltéréseket generáló vezérpoénok építik (azért néha kell némi erőfeszítés, hogy elhiggyem: épp most kell kidőlniük azoknak az évtizedek óta békésen porladozó csontvázaknak). Ezek alapja általában valamilyen ismert közéleti-társadalmi kérdés, és olykor úgy egyensúlyoznak közmegegyezés által még elfogadható és morálisan vérciki határán, hogy azért túlzottan ne terheljék meg a néző etikai emésztőrendszerét, érzékenységét. A náci vezéres felütés után egy kiskutya megöléséről szóló gyerekkori történet (fekete humor – nyugtatjuk meg lelkiismeretünket, mikor félhangos „Jaj, ne mááár!” felhördüléssel mégis felviho-

gunk); egy kis ageizmus anyuka szerelmi életének felidézése kapcsán, valamivel az anyósposónok szintje fölött; a jóindulatú elfogadás („Nekünk nyugodtan bevallhatod!”) rózsaszín selyemszalagjával átkötve eladott, a néző saját értelmezési keretein belül offenzívnek vagy elfogadónak megítélhető buzizás; mindezt a groteszk jótékonyan komplikált természete és a jól felépített dialógusokra épülő, a szerepkli-séket is tartalommal megtölteni képes színészi játék teszi érvényessé – elviselhetővé.

Ez utóbbi számomra az előadás leg-erősebb hatáseleme: a színészek rutinos biztonsággal és egyéni színekkel formálják meg a szerepeket (Zorgel Enikő jelmezei annyira karakteralkatra szabottak, hogy szinte észrevehetetlenek), építik fel a jól kidolgozott jeleneteket, és rakják fel a viszonyokat és azok nem túl radikális változásait. Kálid Artúr kinyúlt kardigánjában, kiülepesegett nadrágjában státuszába belekényelmesedett, közeposztálybeli értelmiségi, aki magát az emberiség és tolerancia liberális értékrendje mentén határozza meg, de azért belefér, hogy feleségét egy eltunyult patriarcha pozíciójából ugráztatja. Minden poénja betalál, ugyanakkor az Adolf-geg után megrendülése elnémitja a közönséget (már azt hisszük, komolyra fordul, de nem). Simon Kornél (Vincent) sikerei által hitelesítetten asszertív, energikus luxusingatlan-ügynök, gonoszkodó poénbajnokká szelídített intrikus; Molnár Gyöngyi (Anne) hirtelen-szókimondó, emancipált nő; Pál Tamás Claude-ja hamu alatt parázs, visszafogott zenész jelmezébe bújt, romantikus hősszerelmes; Zorgel Enikő (Élisabeth) az önfeladásba és a háztartás-gyerekevelés gondjaiba beleszürkült feleség; utolsó monológja inkább enervált beletörődés, mint egy nagy családi kitáru-kozást betetőző szenvedélyes kiakadás.

Nem szokás külön említeni, mert a naturalista gyökerű játékként fontos hatáseleme a „reagálás” (két megszólalás között annak érzékeltetése, hogy a karakter megértette a másik által elmondott szöveget, és ez benne érzéseket generált, lelkiállapotának módosulását váltotta ki, akár fizikai változásokat eredményezett); ám ez az előadás különösen hatásosan példázza, hogy ez a színészi eszköz mennyit tud hozzátenni a drámai szöveg értelmezéséhez, a helyzetek kidolgozottságához, a karakterábrázoláshoz és a viszonyok plasztikus megmutatásához; emellett jótékonyan befolyásolja az előadás ritmusát, a tempóváltások pedig irányítják a néző figyelmét, egyben előkészítik a poénokat, illetve időt hagynak, hogy betaláljanak. Az előadás szereplői a legváltozatosabb eszközökkel élnek, és az időfaktoron kívül (mintha percek telnének el, mire Kálid megszólal, hogy hitetlenkedve hangot adjon Pierre elképedésének, amiért sógora a náci diktátor nevét adja gyermekének; hasonlóképpen hatásos Vincent [Simon Kornél] megkönnyebbülésének érzékeltetése, és sorolhatnám) fontos szerepük van az – olykor a groteszkig szélsőséges, vagy éppen a minimalizmusukkal ható – gesztusoknak és a mimikának, amelyek úgy

töltik ki a megszólalások hézagait, hogy sokszor többet elmondanak a viszonyokról és a karakterekről, mint maga a szöveg.

A zárlat (Vincent monológja) végül elhossa a megbékülést, az obligát boldog véget. Ez a darab, bár komoly társadalmi-közéleti problémákat is – inkább érint, mint – felvet, nem akarja komor gondolatokkal fárasztani a nagyerdeműt. Egy kellemesen eltöltött estét ígér, és ezt az ígéretet be is váltja.

Fürj Katalin

Valaki más

Mark St. Germain: *Táncórak*.
Latinovits–Bujtor Játékszín,
2023. május 6.

Mark St. Germain amerikai író, drámaíró, számos népszerű film forgatókönyvírója és producere. Dokumentumfilmeket is készít, az emberi élet számos problémáját jeleníti meg filmen, regényben és színpadon egyaránt. Színpadi műveit nemcsak Amerikában, hanem a világ számos színpadán nagy sikerrel játsszák. Így van ez a *Táncórak* című drámájával is, melynek 2014-ben történt világpremiere óta töretlen a népszerűsége.

A darab a Petőfi Színház és a szlovákiai Csavar Színház közös produkciójaként most a veszprémi játékszínben aratott nagy sikert. A plakátok „szemléletformáló színjáték”-ként hirdetik az előadást. De ez a kifejezés talán minden nagyszínpadi dráma elé odairható. Most egy kicsiny színpadon kellett a rendezőnek és a színészeknek megvalósítani ezt a bizonyos szemléletformálást. Közvetlenül a nézők közelében, karnyújtásnyira tőlük.

Gál Tamás, a darab rendezője a két korlással élő ember játékát egyszerű, kifinomult instrukciókkal mozgatja. Jól érzékelteti a másság elfogadásához szükséges alázatot és megértő jóságot. A mű témája Senga és Ever, egy férfi és egy nő különleges találkozója és próbálkozása a saját bezárt világukból való kitörésre. Nagyszerű színészi játékkal elevenítette meg Sengát Kiss Szilvia, Evert pedig Szabó Viktor. Senga a balesetet szenvedett táncosnő, aki elképzelhetetlennek tartja életét tánc nélkül. Nem tudja elfogadni, hogy többé nem táncolhat úgy, mint eddig. Különös módon ismerkedik meg a szomszéd lakásban lakó autista Everrel. Ever másképp érzékeli a világot. Kommunikációs problémákkal nem olyan módon küzd, mint sok más autista, de ennek a fejlődési zavarnak számtalan megjelenési formája van. Ever veszi a bátorságot, és becsenget Sengához, hogy egy táncórát kérjen tőle. Megfizeti, nem ingyen kéri. Szeretne megfelelően viselkedni egy közelgő díjkiosztó ünnepségen. A nő kezdeti durva elutasító szavai nem tántorítják el elhatározásától. Minden mondatát tudományos érvekkel támasztja alá. Érzékelhető, hogy sokféle tudás és ismeret birtokosa ő. De a közvetlen emberi érintést mereven elutasítja. Pedig ez a tánc alapja. Elutasítja először

Ever esetlen kérését Senga is. De az első ügyetlen lépések után egyre jobban érdekli Ever világa. A kezdeti ellenszenv lassan átalakul. A férfi esetlen, darabos mozgása és a nő laza, könnyed lépései lassan szokatlan harmóniát képeznek. S ez a harmónia átíveli a napi cselekedeteket is. Néha dühkitérésbe robban, néha ölelésbe szelídül. A két ember szobája hol közelebb, hol távolabb kerül egymástól. A díszlettervező, aki egyben a jelmezeket is tervezte, Kovács Alíz egy egyszerű színpadtechnikával görgette a színpadot kettéosztó két szobát. A rendező ezzel is érzékeltette a hullámmozgást. A hangulatot, melyet Varga Gábor zongorajátéka tett teljessé. Vitte előre a cselekményt a zene. Halk lüktetést adott, majd felrázott, felkavart. A jelmezek is – a szolidan elegáns férfi- és a könnyed, laza, egyszerű női hétköznapi ruhák – jól szolgálták a színészek mozgását. A mozdulatok is azt kérdezték: meg tudunk-e változni vágyaink eléréséhez, ha van valami külső erő, vagy van valaki, aki irányt mutatva segít ebben? Elfogadjuk-e a másságot bármikor, vagy csak akkor, ha magunk is szembesülünk vele? Elég-e ehhez egy apró kézfogás? Egyetlen simító tenyérnek mekkora hatása lehet?

Ever harca a tánclépésekért, mimikája, szögletes, néhol pantomimszerű mozgása minden figyelmet lekötött. Szinte szeretetért kiáltott. S ez a szeretet feléledt Sengában. Saját vágyai is életre keltek. De van-e egy hirtelen fellobbanó szerelemnek akkora hatalma, hogy egy életen át tartó komoly félelmet és gátlást legyőzzön? Hogy változik meg egymás hatására belső világunk? Képesek vagyunk-e szeretettel és elfogadással megváltoztatni másokat? Vajon el tudjuk-e viselni a ránk zúduló igazságok terhét? Senga szavai ugyan erőteljesek voltak ezekben a kérdésekben, de a magabiztosságot Ever sugározta. Bölcs és határozott kijelentései nem hagytak kétséget igaza felől. A másság elfogadása ebben az előadásban valóra vált.

Talán valóban szemléletformáló volt a színpadi játék. A hatásos zenei kíséret, a kiváló színészi alakítások és a lélekemelő ölelések megtették hatásukat. Döbbenet, öröm, csend, vastaps. A színház igazi varázsa volt ez az előadás. Vigyünk belőle sokat az egyszerű hétköznapiakra is.

Molnár Erzsébet

Fények, ragyogás meg a halvérű potykák

Kulcsár Ágnes: *A kezdetektől...*
Zámbó Múterem és Galéria. Cso-
pak, 2023. április 30. – május 30.

Kis terek is lehetnek jó és elegáns terek. Ezt példázza a Zámbó Múterem és Galéria időszaki kiállításokra szánt terme is Csepokon. A tulajdonos, Zámbó Attila

képzőművész évek óta teljesíti külön misz-szióját, hogy a pályatársaknak bemutatko-zási lehetőséget ad a Balaton-partra néző épületben.

A kezdetektől... címmel nyitottak újabb kis tárlatot Kulcsár Ágnes műveiből április 30-án. A tárlat voltaképp a sorozat folytatása: a teljesség igénye nélkül He-gyeshalmi László, Kelemen Marcel vagy Tarczy István képeiből is kaphattunk már itt izelítőt.

Kulcsár Ágnes bemutatkozóját Fábían László grafikusművész nyitotta meg. Mint elmondta, a galériában látható képek egy több évtizedes művészpálya keresztmetsze-tét adják. Mint a cím is utal rá, a kezdetek-től, azaz a javarészt szitanyomatokkal indult képzőművészeti munkásságtól visz végig a napjainkban született jellemző művekig.

Fábían László hosszasan elidőzött az első években követett technikánál. A szitanyomat-készítés mesterségbeli finom-ságaira, buktatóira hívta fel hallgatósága figyelmét. Leszögezte, a művészet ugyan-annyira mesterség és gyakorlat, rutinszer-zési aktus, mint az elképzeléseket eljuttatni a méltó megmutatkozásig, önkifejezésig. A fegyelemről, az arányérzéről beszélt – amit Kulcsár Ágnes munkáiban is felfedez-hetünk –, és a régi szépművészeti problémáról,

miszerint a festőnek éreznie és tudnia kell, meddig készüljön a műve, mikor válik késszé a kép, az alkotás.

Kiemelte, a festőművésznő munkái annyira jellegzetes képi világgal rendelkez-nek, hogy messziről és tüstént beazonosít-hatók. Így van ez abban az értelemben is, hogy téma- és motívumválasztásai ugyan-úgy összetéveszhetetlenül orientáltak, ahogyan a formakincse. Kulcsár Ágnes ebben a kicsiny térben minden nagyobb korszakát, motívumrendszerének elemeit rendben elénk tárja. A nonfiguratív nyo-matoktól a más-más méretű vásznakon át az eredetileg más funkciójú tárgyak-ra készült opusokig, a lopótökobjektékig. Ízelítőt kaptunk egy gazdag világból. Fá-bián László figyelmeztette a közönséget, ezeket az alkotásokat látva tudnunk kell, aki készítette, kitervelte és megvalósította e darabokat, azzal is tisztában van, mik a határai. Kulcsár Ágnes csak abba vág bele és azt viszi végig, amit saját eszköztárából, képességeiből, tapasztalataiból mozgósita-ni tud. Ettől válik szimpatikussá, ettől vá-lik hitelessé egyik kép a másik után; egyik tárgy után a következő.

A Zámbo Galéria remek helyszínt te-remt minden valóban tehetséges alkotó-nak. A képzőművész portája a hagyomány

Balatonját idézi: azt, ahol a természet, a szerű, a karám egységben van a művészet-re inspiráló közeggel, levegővel, látvány-nyal. Ezt erősítette meg Kulcsár Ágnes kiállításmegnyitója is, a közönséget meg-vendégelték a házigazdák. Oldott be-szélgetéssel folytatódott, illetve zárult a színvonalas alkalom.

Az összejövetel – amelynek sikeréért, színvonaláért Zámboék és Kulcsár Ágnes is mindent megtett – mégis hagyott kí-vánnivalót maga után. A kiállító művész a hetvenes évek óta működik, alkot, aktív és lelkes tagja régióink vizuális művészet-hez köthető közéletének. Maga az életmű, de kultúraszervezői, sokéves tevékenysé-ge is indokolta volna azt, legalább kétszer annyian jöjjenek el a jeles alkalomra. Ha felidézzük, hányan és hányan kaphattak inspirációt Kulcsár Ágnes műveiből, há-nyan jutottak bemutatkozási lehetőséghez általa, és milyen elkötelezett céhmeste-re *A kezdetektől...* című kiállítás művésze a Veszprémi Művész Céhnek, érthet-ten a lanyha érdeklődés. Különösen annak fényében, hogy valami ismeretlen csil-lagegyüttállás folytán már láttunk olyan vernisszázst a Zámbo Galériában, amelyen meggyőző érdeklődés nyilvánult meg.

Kilián László

Az ismeretek expanziója 3.

Az Eötvös Károly Megyei Könyvtár Hely- ismereti Gyűjteményének gyarapodása 2023 első negyedében.

A gyűjtemény minden olyan kiad- ványt gyűjt, amely a megye történelmét, természeti viszonyait, társadalmi szerkeze- tét, gazdasági életét, kulturális és művésze- ti értékeit dolgozza fel, továbbá Veszprém megyéhez valamilyen módon kötődő szépirodalmi szerzők írásait.

A csontfalak közt valami történik [szerk.: Praznovszky Mihály]. Tempevölgy könyvek. Balatonfüred Polgármesteri Hiv. Művel. Oszt., 2013.

A magyar ex libris 100 éve – könyvjegy- művészeti kiállítás, 2014. február 3. – március 30., [szerk. Ürmös Péter] Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa, 2014. Csak helyben használható.

A Pápai Nyugdíjasok Érdekvédelmi-Érdek- képviseleti Egyesülete 30 éve : 1992– 2022 / szerk. Puskásné Tófeji Valéria, Törséni Dani Xénia. Pápai Nyugdíjas Egyesület, [2022.] Csak helyben hasz- nálható.

A Sümegi Kisfaludy Sándor Gimnázium Öregdiák Baráti Körének 2021–2022. tanévi tájékoztatója / [szerk. Tölgyesi József]. Sümegi Kisfaludy Sándor Gim- názium Öregdiák Baráti Köre, 2022.

Az élet élni akar : vörösiszap-kutatás : ta- nulmányok a vörösiszap-katasztrófa

kutatói eredményeiről / szerk. Fodor János. A „Studia Wesprimiensia” 23. évfolyamának 2022. évi 1. különszá- ma. [Veszprémi Érseki Főiskola], 2022. Csak helyben használható.

Balatonfüredi Kollektív Tárlat 2022. Ba- latonfüred Kulturális Nonprofit Kft. [2023].

Die Deutschen in Ratot = A rátóti néme- tek [szerk.: Márkusné Vörös Hajnalka, ford.: Jelinkóné Hackl Hedvig] – Gyu- lafirat : Kulturverein der Ungarn- deutschen in Ratot, 2021. Csak hely- ben használható.

Erleben, geniessen, ins Flair eintauchen : Ein Streifzug durch Veszprém und die Bakony–Balaton Region [Veszprém, VEB2023 EKF], [2022]. Csak helyben használható.

Folyamatban 2021 : Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa : Magyarország új kulturális-kreatív ré- giója. Veszprém, Veszprém–Balaton 2023 Zrt. [2021]

Folyamatban 2021[2] : Veszprém–Bala- ton 2023 Európa Kulturális Fővárosa. Veszprém, Veszprém–Balaton 2023 Zrt. [2021]. Csak helyben használ- tó.

Genius loci Wesprimiensis : színhelyek, le- gendák és csodák : beszélgetéssorozat gondolatindító előadásából. [szerk.: Rác Katalin] Veszprém, Hét Domb Hagyományörző és Kulturális Egye- sület [2023].

Helyneveink ösvényén, avagy mit mesél- nek a barnagi dűlő- és helynevek őse- inkről és életmódjukról? [szerk.: Kalán

Gréta, levéltári kutatómunka: Mono- ry Zénó]. Barnag, Barnag Község Ön- kormányzata [2022]. Csak helyben használható.

In Progress 2021 : Veszprém–Balaton 2023 European Capital of Culture. Veszprém, Veszprém–Balaton 2023 Zrt. [2021]

Ízek, élmények, hangulatok : Barangolás Veszprémben és a Bakony–Balaton régióban. Veszprém, VEB2023 EKF [2022]

Járdányi Pál Zeneiskola, Tapolca, 1971– 2021 : 50 év története [szerk.: Öri Jenő, ill.: Szepesi Katalin]. – Tapolca : Járdányi Pál Zeneiskola, 2021. Csak helyben használható.

Kézikönyv a regionális csatlakozási lehetősé- gekről : Veszprém–Balaton 2023 Eu- rópa Kulturális Fővárosa. Veszprém, Veszprém–Balaton 2023 Zrt. [2020].

Konstellációk [szerk.: Dohnál Szonja, Medve Zsuzsi; ford.: Sörös Marian] = Constellations. – Veszprém, Művésze- tek Háza, 2022. Csak helyben hasz- nálható.

Madách Imre napjai a magyar irodalom- ban, 1861–1864 [gyűjt., sajtó alá rend. és a jegyzeteket írta: Praznovszky Mi- hály]. Budapest, SikerX Bt. 2015.

Moods, flavours, experiences : Roaming Veszprém and the Bakony–Balaton Region. Veszprém, VEB2023 EKF [2022]. Csak helyben használható.

Ragyogó régió : Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa : Felvezető évek 2021. Veszprém, Veszprém–Ba- laton 2023 Zrt. [2022].

- Sava Babić-*emlékkönyv. Balatonfüred* [Veszprém], Balatonfüred Város, 2013. Csak helyben használható.
- Sümegei *kalendárium* [fel. szerk.: Oszkai Réka; szövegek Sümegei Kata] Sümege, Sümege Város Önkormányzata, 2022.
- Szeget szeggel : Szent Iván-szeg : Rövid sétakörút a Cserhát városrész és a Buhim-völgy területén* [Veszprém], Eötvös Károly Megyei Könyvtár, [2023]
- Tapolcafüői kalendárium*, 2023 [... szerk.: Somogyi Zoltán; fotókat kész. Babos Petra et al.] Tapolcafüő, Tapolcafüői Kertbarátkör Közhasznú Egyesület, 2022. Csak helyben használható.
- Tihanyi kalendárium* [szerk.: Korzenszky Richárd; a szerk. közrem.: Présingné Baracska Erika, Tátrai Zoltán]; Tihanyi Bencés Apátság, 2023.
- Tiszta Balaton, tiszta művészet* (szerk.: Erdélyi Szabolcs, Csepely-Sulyok Georgina, Néninger Laura [et al.], fotók Derzsi Mátyás [et al.]) [Bálványos], Mediamooove Kft., 2022. Csak helyben használható.
- Verstestvérek. Balatonfüred, Arpino, Bécs* [... szerk.: ... László Cserép, Dante Marianacci, Massimo Struffi] [közread. a] Fondazione Salvatore Quasimodo, Istituto Italiano di Cultura Vienna, Fondazione Mastroianni. – Balatonfüred ; [Wien] ; [Arpino] Fond. Salvatore Quasimodo : Ist. Italiano di Cultura Vienna : Fond. Mastroianni, 2010. Csak helyben használható.
- Veszprém megyei helytörténeti lexikon. Kortárs életrajzok 2. köt.* [szerk.: Tölgyesi József]. Veszprém, Veszprém Megyei Honismereti Egyesület, 2014.
- Ágh István: *Rekviem : versek* (ill.: Széles Judit) Budapest, Nap K, 2023.
- Baranyai Zsolt: *Veszprém 2030*. Veszprém, Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, [2023].
- Borók Gizella: *Éltem Írtam Hazatértem : Borók Gizella kiadatlan versei*. – [Ajka] [s. n.], 2022. Csak helyben használható.
- Búzás Huba: *Balassi Bálint lélekvándorlása : dráma öt felvonásban*. Budapest, Cédrus Művészeti Alapítvány, 2023.
- Búzás Huba: *Újhumanizmus körvonalazódik a művészetben : honnan, hová, merre? : esszé-gondolatok egy modern emberképhez*. Budapest, Cédrus Műv. Alapítvány, 2020.
- Cholnoky Jenő: *Balaton – Veszprém*. [sorozatszerk.: Gécz János, utószó, jegyzetek: Nagy Balázs, Rybár Olivér] ; Budapest, Veszprém. Pesti Kalligram : Művészetek Háza, 2023. Csak helyben használható.
- Czeidli József: *Devecseri kalendárium 2023*. [fotók: Czeidli József, Cserháti Szabolcs]. Devecser, Devecseri Kastélykönyvtár, 2023. Csak helyben használható.
- Czibula György: *Tapolca forrás tanösvény : kirándulásvezető-füzet : Pápa-Tapolcafüő* (... szerk.: Somogyi Zoltán, Megyeri László ; szerzők Czibula György, Róka József, Somogyi Zoltán). Pápa, Tapolcafüői Kertbarátkör Közhasznú Egyesület, 2021. Csak helyben használható.
- Csányi Vilmos: *Sétálgatok a kertemben*. [Budapest] Open Books, 2022. Csak helyben használható.
- Donát Tamás: *Ötkarikás emlékek. Veszprém város olimpikonjai Montreáltól (1976) Tokióig (2021)* [kiad. a Veszprém Megyei Sportszövetség]. Csak helyben használható.
- Fülöp Lajos: *Fürediek napjainkban, 2010–2011*. Balatonfüred, [Balatonfüred Városért Közalapítvány], 2011. Csak helyben használható.
- Fülöp Lajos: *Gyűrű Géza, Balatonfüred város díszpolgára*. Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány, 2012. Csak helyben használható.
- Hutás Mihály: *Családom története*. [Budapest] [2022] Csak helyben használható.
- Józsa Károly: *Otthontól Hazáig / Józsa Károly versei*. [Ajka], Magánkiadás, 2021. Csak helyben használható.
- Kellei György: *Ahol a magány véget ér : jegyzetek a kortárs szemével*. Budapest, Hungarovox, cop. 2023.
- Kerecsényi Zoltán: *Ki volt dr. Lakos Béla?* Pápa, Elsősorban Pápai Városbarát Egylet, 2020. Csak helyben használható.
- Kis Szabó Judit: *Kimarkolt szavak*. Nemesvámos, Magánkiadás, 2022. Csak helyben használható.
- Kovács Tücsi Mihály: *Magyar koponyák, akik megváltoztatták a világot*. Budapest, Metropolis Media, 2023.
- Mátyus Aliz: *Apa élt : Mátyus Ferenc születésének 100. évfordulójára*. [Pápa], Pápai Platán Nonprofit Kft, 2022. Csak helyben használható.
- Melocco Miklós: *Bruszniai-emlékmű / Melocco Miklós*. Veszprém, Védegyelet Veszprémért, 2008.
- Mustos István: *Tűzmadár*. [grafika Nagy Gabriella]. [Nemesvámos], Magánkiadás. [2022]. Csak helyben használható.
- Nagy Ferenc Károlyné: *Bakonybéles : bőtös receptek a monostori konyháról*. Bakonybél, Budapest, Szent Maurícius Monostor, 2023. Csak helyben használható.
- Pető Piroska: *Káptalantóti, a tanúhegyek ölelte falu : Káptalantóti Értéktár*. Káptalantóti Önkormányzat, 2023. Csak helyben használható.
- Pintér Zoltán: *Kultúra, hit, hagyomány, természet : élet a Hunyor – Marcal mentén* [fotók Bagyura Ferenc et al.]. Kiscsősz Önkormányzat, 2022. Csak helyben használható.
- Rácz Gyula Sándor: *Gyilkos éjszakák*. Pápa, Szerző. 2014. Csak helyben használható.
- Ránky Péter: *Falukönyv : akarattjai találka*. [Balatonkenese], Balatonakarattjai Fürdőtelep Egyesület, 2022.
- Somogyi Csaba: *Variációk egy naprendszere : tenger, úr, mérték : versek*. Veszprém, Művészetek Háza, 2023. Csak helyben használható.
- Steinbach József: *Felemeltem : a Kossuth rádióban elhangzott „pár perces” reggeli imádságok, 2020–2021*. Pápa, Dunántúli Református Egyházkerület, 2021. Csak helyben használható.
- Steinbach József: *Vezess hűségesen, szabadító Istenem! : Püspöki jelentés szolgálati naplóval : 2021. október 9. Pápa*. Pápa, Dunántúli Református Egyházkerület, [2022]. Csak helyben használható.
- Weltler Sándor: *Numeri : Részletek Luther Márton magyarázatából*. Pápa, Weltler S., 2021. Csak helyben használható.
- Zatkalik András: *Balatonfüred város kitüntetettjei, 2014–2018*. [a független összeáll.: Erdélyi Gyuláné]. Balatonfüred, Balatonfüred Városért Közalapítvány, 2022. Csak helyben használható.
- Zongor Klára: *Az én Veszprémem : izgalmas belváros : interaktív útikönyv nem csak gyerekeknek : játssz velünk!* [fotó: Pékné Sonkoly Adrienn]. Veszprém, OOK Press [2023]. Csak helyben használható.

Összeállította: Ádám Eszter és Palkóné Jády Melitta

Emeleti underground

Géczi János: *immu Pets*. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota. Kurátor: Bán András. 2023. április 12. – május 14.

Géczi János dekollázsaiából nyílt kiállítás 2023. április 12-én a Dubniczay-palotában *immu Pets* címmel. A hozzá kapcsolódó, azonos elnevezésű, *Képversek, kollázsok, dekollázsok* alcímű kötet arra vállalkozik, hogy átfogó betekintést nyújtson a költő, író, képzőművész irodalmon túlmutató, de ahhoz szervesen hozzátartozó, több évtizedes tevékenységébe.

Festő a roncsok alatt
Upczing – Géczi János kiállítása Művészetek Háza, Dubniczay-palota – Veszprém, 2019. szeptember 20. – október 12.

Séd, 2019. 5. sz., 29. old.

A dekollázs mai értelmezését Wolf Vostell-nek (1932–1998) köszönhetjük, aki első ilyen munkáját 1954-ben, Géczi születésének évében készítette. A technika alapvetően roncsolást, visszatépést, kaparást, illetve szinte bármilyen rongáló beavatkozást jelent. Érdekes egybeesés, hogy Vostellnek jelenleg a budapesti Ludwig Múzeumban látható a Boris Lurie-vel való közös kiállítása (*Művészet a Soá után*).

A Géczi János által az elmúlt években gyűjtött és megmunkált plakátok, töredékek az utcáról, a járókelők tömegei elől zárt terekbe kerültek: először a műtermébe, majd a kiállítótérbe. Ez a milióváltás, a steril múzeumi lét egyszerre konzerválja vagy éppen megsemmisíti, hovatovább kigúnyolja mindazt, amire az adott poszter eredetileg hivatott volt: kommunikálni a társadalom széles rétegeivel, minél több embert megszólítani a jelenben. Egy letépett, eltávolított, ráadásul egy kívülálló által újragondolt hirdetővászon (vagy annak egy önkényesen leválasztott darabja) számos jelentést hordozhat a művész szándékától függően. A politikai rögválóságban nehéz nem gondolni a fordított cenzúrára, amikor az egyén azon az egyszerű módon fejt ki véleményét az adott jelenséggel szemben, hogy az arról szóló reklámfelületet nagyvonalúan letépi vagy összefirkálja. Hogy ezek az intraperszonális attitűdök találkoznak-e a néző által dekódolt üzenettel, izgalmas kérdés, ahogy az is, hogy a művész ezekben az esetekben rongál vagy alkot.

Magyarországon az elmúlt két évtizedben a politikai diskurzus, a tömegekkel való (egyirányú) kommunikáció (tehát a tájékoztatás vagy inkább közlés) kiemelkedő formája – a mozgókép

és a digitalizáció dacára – az óriásplakát. Nyugat-Európában és az USA-ban jóval nagyobb műltra tekint vissza, nálunk csak a rendszerváltást követően kezdte meg térhódítását, de intenzitása egyre erősödik. Az, hogy Géczi János begyűjtötte, lehasított, megkapirgálta és a jövő számára megőrizte, tartósította ezeket a falragaszokat – noha a legtöbb nem is Magyarországról való, mégis –, mulattató számomra, főleg, amikor megpillantottam az egyiket a magyarország.hu feliratot. A többi képpel ellentétben ezen jól olvasható az egész szöveg, csupán három betű van vékonyan keresztülhasítva a gyűrött fekete felületen, amelyet színesebb, a szem számára barátságosabb rétegek áttűnései kereteznek.

A jelentésrögzítés hierarchiáját felrúgva letről felfelé kommunikál: eltulajdonít, újraértelmez, szembesít. Míg az online világban a mémekkel való vitriolos, humorizáló, ellentétbe fordító kommunikáció jellemzően az adott képi struktúra kiegészítésével, bővítésével valósul meg, és mindez tömegek számára elérhető és könnyedén értelmezhető, amely eltávolít az absztrakt gondolkodástól (és egyáltalán a gondolkodástól), addig Géczi e munkáiban a műfaj destrukciós törvényszerűsége révén ruhazza fel a látott képet az értelmezés újabb spektrumaival. A hozzáférés és láthatóság terének beszűkülése nyomán szerepet kap az underground: a feleslegesség, tulajdonképpen szemétté vált információhordozók a megmunkálás folyamán műtárggyá változnak, és egy külvilágtól elzárt térben, mindössze az érdeklődők számára láthatóvá válnak.

További különbség, hogy a plakátok mint a reklám, a propaganda, az agitáció eszközei, az idő múlásával jelentőségüket és jelentésüket veszítik: egy adott időintervallumban kommunikálnak a társadalom szereplőivel, akiket számtalan csatornán árasztanak

el a megszámlálhatatlan információk és impulzusok, s így gyorsan érdektelenné válnak a jelentéshordozó felülettel szemben, arra újabb és újabb, impulzív, látványos, attraktív üzeneteket szükséges elhelyezni. Vostell dé-coll/age értelmezésében itt jelenik meg az időfaktor (ami már a happeningek irányába mutat), az *immu Pets*-alkotásokon pedig a folyamatban, amelynek kiindulópontja nem a begyűjtés vagy a megmunkálás kezdetének pillanata, hiszen a plakát fizikai létezése nagyjából a nyomdában kezdődik, s viszontagságos élete az időjárással, továbbá a környezetével – kiváltképp az eltávolítójával – való interakció során folytatódik, mígnem műalkotássá válva egy steril környezetben, megfosztva a rapid mulandóság determinizmusától, folytatja tovább konzervált életét.

Az olasz, szerb és horvát utazásokon beszerzett emlékek (mint afféle képeslapok) és az ezzel számomra kontrasztban álló egyes hazai transzparenszek foszlányai csendes feszültséget generálnak, segítve megőrizni mindazt, amire emlékezni kell, érzelmi előjeltől függetlenül.

Személyes kapcsolódásom az egyes dekolázsokhoz messze túlmutat az értelmezés lehetőségein, mert azok dekódolása nem a műfaj vagy művészeti irányzat(ok) jellemzői alapján történik, hanem az emlékeimen, érzéseimen keresztül. Noha nem a vajdasági, a kishegyesi munkák nyerték el leginkább a tetszésemet, mégis azok lettek a kedvenceim, mert eddigi életem legszebb, legmeghatóbb emlékeit mozgósították bennem. Szokatlan, hogy anyaországi magyar fiatalként a határon túl éreztem magam először otthon, noha korábban sosem jártam azon a vidéken, sosem találkoztam az ott élő emberekkel. A Trgopromet vaskos vasajtaja, a bent uralgó meghatározhatatlan áruházszag a '90-es évekbe repített vissza, a gondtalan gyermekkorom idejébe. A kedélyes dobardanok, a forró nyári napsütés, a hosszú, a falut átszelő poros főutca, a Kátai-tanyára vezető földút, a végláthatatlan kukoricás mind ott vannak számomra ezekben a töredékekben. Az alkotói szándékon e megtapasztalások amolyan Szárnyati Gézaként nagyvonalúan átlépnek. Ezekről egyetlen művészettörténész sem tud beszámolni, hiszen nem tud róluk, a kompetenciáján kívül eső intraperszonális tényezők, ugyanis nemcsak művészi, hanem érzékelési, értelmezési szabadság is létezik. Ez a szabadság indítja be azt a gyermeki kíváncsiságot, amely egy sajátos kommunikációt teremt a néző és a kép közt. „Mi lehet alatta?” – fogalmazódik meg a kérdés, és felfedezőútra indul az egyszemélyes brainstorming. Az ember legszívesebben körülnézne, s amikor senki sem látja, be-

vonódna a roncsolás általi képalkotásba: feltépve a felső rétegeket, szemügyre venné, hogy mi húzódik meg alattuk. A tekintetet kifejezetten megragadó szövegrészletek „megfejtése” által az egyén „befejezi” a művet, a hiátust diadalittasan pótolja – ha tudja. Ha viszont nem tudja, alternatívát nyújt számára a látvány, a betűk, formák és színek expresszivitása. Ha a falon elhelyezett természetes munkák esetében az én-szabályozás folytán az intervenció nem is jöhet szóba, a „destruktív létrehozás” élményével gazdagabban tér haza a látogató, mert a lift padlójára egy plakátot ragasztottak, amelyre rálépve a szemlélő alkotótársá minősül. Noha ez a szándékosság például a firkalás, tépés aktív rongáló attitűdjétől távolabb esik, remekül szemlélteti azt a folyamatot, ami a falragaszok életciklusának egy részét képezi.

Annak ellenére, hogy a művek alapja bizonyos értelemben hulladék, a komponálás, a betűk, szavak, töredékek hieroglifikus megközelítési alternatívái, az írásjegyek mint önmagukban álló – absztrahált – képződmények, a szóalakok önálló ereje folytán – noha az alkotófolyamat mint tevékenység az upcycling és repurpose eljárás módját is használja – mégsem a trash-art formanyelvén szólnak meg, mint például (ha már Kishegyes) a Bácska Sensitive Csoport *Ól Delux* nevű kompozíciója – a csapat tagjai Klájó Adrián, Lak Róbert, Varga Valentin és a kishegyesi származású Vass Szabolcs, akinek Rokon Ilonka *Copyright* nevű mémoldala s az ebből készült könyve is figyelemreméltó.

A bemutatott dekolázsokban a hozzáadott érték számomra nem a társadalom-, gazdaság- vagy klímapolitikai aktualitásokban mutatkozik meg, nem a trendekhez való igazodásban vagy az azoknak való ellentmondásban, sokkal inkább az önazonos hozzáállásban. Egy művész képes függetleníteni magát attól a szerepkényszertől, amely mindössze a fogyasztók szükségleteinek kiszolgálására hivatott.

János egy interjúban beszélt verseinek, munkáinak befejezetlenségéről. Úgy gondolom, hogy amíg egy alkotás vagy annak akár egy töredéke reakciót vált ki az azzal kölcsönhatásba lépő egyénnel, az folyamatosan formálódik. Emellett a kauzalitás elvét figyelembe véve, ezeket a dekolázsokat elkészült állapotukban is actio imperfectaként érzékelem, s korántsem az esetleges későbbi restaurálás okán, sokkal inkább a műtárggyá válás illegitim kiindulásából fakadóan.

Bodó Gergely (GeriPoppers)

A Szépirodalmi Figyelő által létrehozott *Kortársak kortárs olvasatban* című beszélgetéssorozat sajátos és érdekes kezdeményezés, amelynek célja, hogy összehozza a különböző irodalmi generációk szerzőit, és közös gondolkodásra, értelmezésre, alkotásra ösztönözze őket.

Újraíródó szövegek között

Kortársak kortárs olvasatban. Beszélgetés Géczi Jánossal, Seres Lili Hannával és Áfra Jánossal. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. április 21.

A rendezvénysorozat első, debütáló alkalmán Seres Lili Hanna és Áfra János fiatal költők kapták meg a lehetőséget, hogy előre átírjanak, továbbírjanak egy választott művet Géczi Jánostól, s hogy bemutassák elkészült alkotásukat ennek az irodalmi estnek a keretében. Az eseményre meghívott alkotókkal Vass Norbert, a lap szerkesztője beszélgetett, aki izgalmas kérdések és reflexiók mentén irányította a diskurzust, bevonva a közönség tagjait is.

Elsőként Seres Lili Hannát hallhattuk, aki Géczi János *Sziget, este hét és hét tíz között* című kötetének záró versével, az *Apolló* című költeménnyel lépett párbeszédbe *Apollón* című újraírásával. Nagyon örültem, hogy az eredeti, majd az újraírt szöveg felolvasása után Lili részletesen elmesélte, miként született meg alkotása, miként tudott kapcsolódni az eredeti műhöz, hiszen kívülállónként bizonyára mindenkinek nehéz egy alapvetően olvasásra szánt szövegre előben azonnal ráhangolódni, megérteni azt. A költőnő soraiból egyébként érezhető volt, hogy sikerült magáévá tenni és profin újragondolni az említett verset, kellemes volt hallani a finom átcillanásokat, átíráásokat a két szöveg között, melyek főként a mítosz és a személyes tapasztalat találkozására épültek.

Míg Seres Lili Hanna szoros átíratot készített egy már kész, megjelent kötet verséből, addig Áfra János szövege *Az utolsó rózsához* című, még meg nem jelent kötetkéziratból merített ihletet. Az új alkotásban a szerző Géczi János *Boschi* című verséhez kapcsolódott. Ő is rendkívüli módon mozgósította elődjének meghatározó motívumait, költészetének főbb jellegzetességeit. A Géczi-életműben olyan nagy szerepet játszó mitológiai elemek és a magas műveltségről tanúskodó nyelvhasználat mellett Áfra János versében felidéződött a vizuális költészetre való utalás is, mely szintén kulcsfontossággal bír Géczi János írásművészetében.

Az átíratok mindkét esetben a kortárs irodalom izgalmas és kreatív megnyilvánulásaként mélyreható gondolatokat és képeket mutattak be, felemelő érzés megtapasztalni, miként képesek a fiatalabb költők egyedi hangon és látásmóddal reflektálni az elődök, ebben az esetben Géczi János műveire, s ezáltal olyan atmoszférát teremteni, ahol az irodalom folyamatosan megújul, és a generációk közötti párbeszéd által új értelmezések és alkotások születhetnek.

Az eseményt különlegesebbé tette az, hogy az irodalmi est Géczi János *immu Pets* dekolázs kiállításának terében valósult meg, így jóval otthonosabbá és átélhetőbbé váltak az elhangzott versek. Lendületesen, dinamikusan alakult az egész este, az átíratokról történő párbeszéd után Géczi János is olvasott fel költeményeket, amit végül még két interaktív „játék” követett. Vass Norbert nem szokványos, kreatív villámkérdésekkel fordult Géczi Jánoshoz, melyek *A napcsíkos darázshoz* című kötet egy versének soraira épültek. A kérdések különböző színek, ízek és úti célok kapcsán fogalmazódtak meg, a válaszokból pedig egy kicsit jobban megismerhettük a költőt; élvezetes anekdoták és történetek kerekedtek ebből az érdekes, asszociációkra építő kérdezz-felelekből.

Az este harmadik, utolsó részében a közönséget is sikerült kiléptetni a komfortzónából. Az említett kötetből egy-egy kiragadott idézet rejtőzött a székeinken, melyeket nekünk, érdeklődőknek kellett megtalálnunk és összeolvasnunk, így alkotva közösen egy új verset. Ez a kreatív feladat tovább erősítette a közösségi élményt, és bekapcsolódást engedett az újraírás folyamatába, lehetőséget teremtett arra, hogy kicsit mindenki aktív részese lehessen annak az élménynek, amikor újjászületik, átíródik a vers.

Éltető Erzsébet

Újjátépett gondolatok

Talpától a feje búbjáig... A Forte Társulat előadása Géczi János *immu Pets* című kiállításában. Rendező-koreográfus: Horváth Csaba. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. május 3.

Egy műalkotás ereje mély nyomot kell hogy hagyjon az emberi tudatban. Ez az érzet elengedhetetlen ahhoz, hogy művészetnek nevezhessünk bármilyen alkotófolyamatot, műalkotást vagy éppen performance-ot. Ha többféle művészeti ág ereje egy lobbanó fókuszpontba gyűlik, hatása is többszöröződik. Kétségtelenül és meggyőzően erről van szó ezen az esten is, méghozzá az alkotások, az alkotófolyamatok különleges szemlélete mentén. Igazi, komplex, érzelemmel, sajátos látásmóddal telített műveket látunk.

Mit értek különleges szemlélet mentén? Géczi János író, költő – nem mellesleg kutató biológus –, aki a képzőművészeti alkotásaiban egy sajátos technikával, szenvedéllyel gyűjti a tereken, szemétkupacokon vagy bárhol található plakátokat, és alkotó magányában „téli” azokat, hogy a véletlen vagy szándékos szakadásokat összeillesztve új gondolattá formálódjanak. Erről szól a kiállítás is. Megannyi ragasztás, megannyi képzeletet magával ragadó *gondolatiság*. És ezen a szón van a hangsúly, érezhetően művészi elképzelés és szándék vezet. A plakátok informatív tartalma művészetté nemesül: újjátéli az eredeti gondolatot, hogy összeillesztve magasabb hőfokon tapadjanak egymáshoz.

Az *Ezer veszprémi naplemente* című verseskötete adja a második erőforrást. Nem ismertem, de mindenképpen meg kell szeretnem. Az előadás során felhangzó idézetek, amelyek a Forte

Társulat két mozgásművészenek, színészenek interpretációjában hangzanak el, vagy éppen mozgáskombinációkban mutatkoznak meg, megborzongatóak, már-már szürreális erővel hatnak. 365 este van Veszprémben, „mindegyik más”, aztán a „vendég este”, ami csak „félíg távozik, vagy csak félíg marad”. Sorolni lehetne ezeket a költői képeket Géczi tollából. Húzzák, vonszolják az ember figyelmét, hogy aztán valahogy majd fel tudja dolgozni a tudat mélyébe bökő sziporkákat.

A zene Horváth Csaba rendező-koreográfus válogatása. Inkább hangulatvezérlő, de fontos elem, amely harmadik hatásként hoz nyomatókat a végső erőterbe. Érezni a szándékot: nem teljes zeneművek, hanem kiragadott fordulatok, hanghatások szólnak, amelyek szinte észrevétlenül erősítik a koreografált összképet. Zenezőként persze nehezemre esne nem észrevenni a Hammond-orgona Leslie-effektusait, vagy éppen a mélyben morajló szintetikus hangokat, de ez inkább csak a muzsikuskül önkéntelen reakciója. Amúgy biztos tudatossággal és elképzeléssel „komponált” a zenei háttér. Nem is kell, nem is szabadna ennél több.

Nem véletlenül hagytam a végére a negyedik elementáris erejű elemet: a Forte Társulat mozgásszínházi produkcióját. Ezen az esten ez nem csak egy társzművészeti elem, hanem az a nagytűveg, ami a végső lobbanáshoz az energiákat összegyűjtő fókuszul is szolgál. Nehezen fogom meg a műfaj fogalmát, hiszen színészekről van szó, akik tökéletes érthetőséggel mondják Géczi verssorait, mindezt sokszor állat leejtő módon akrobatikus helyzetekben. Nem ezen van persze a hangsúly, ezt csak a magam testi esetlensége mondatja. A lényeg a tartalom, a forma és a megvalósítás tökéletes egyensúlyán van. Itt is újjáalakított gondolatok kerülnek egy képzeletbeli palettára a színház, a tánc eszközrendszerével. Földeáki Nóra és Krisztik Csaba alázatosan hitelesek maradhatnak, és Horváth Csaba rendező-koreográfus elgondolásait – szerintem – maradéktalanul megvalósítják. Minden tiszteletem az övék, de mégis azt kell hogy mondjam, Horváth Csaba az, aki meglátta, befogadta, megértette, újraértelmezte és új gondolat-tá „tépte”, majd illesztette a Géczi-versekből és -képekből kiragadott részelemeket. Sőt, tényleg érti és érzi Géczi világát, ami néha nem is olyan könnyű. Ennél aztán meg sokkal fontosabb, hogy az ott ülő és figyelő számára egy olyan kerek, harmonikus, tökéletes teret hoz létre, aminek nincsenek kidudorodásai, hibái. Hibátlan alakzat, magas hőfokon végig, hogy aztán a záró kép összerogyásig tartó lemaradó-előzgető futása után magunk is elveszítsük a levegőt, és együtt szabadulhassunk fel a nyomás alól, vastapssal kiengedve magunkból azt a szándékolt feszültséget, amit csak magas művészi szinten lehet előidézni.

Herth Viktória megnyitó szavaiban már sejtette, hogy komplex valamire kell készülnünk. A tudatom mélyén az összegyűjtött erő pillanatnál jóval hosszabb ideig tartó robbanása engem is, és érezhetően a közönséget ugyancsak meggyőzve, nagyot villant. Kritikában ritkán láttam leírva: Gratulálók!

Kovács Attila

Nem fejezhető be. Csak múlik

Talpától a feje búbjáig... A Forte Társulat előadása Géczi János *immu Pets* című kiállításában. Rendező-koreográfus: Horváth Csaba. Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota, 2023. május 3.

Mindketten örök határátlépők: az egyik képzőművészet és irodalom, kép és szöveg, vizuális és verbális, pop-art és magaskultúra, ready-made és műtárgy válaszfalait bontogatja; a másik a tánc, a szöveg, a zene és a képzőművészet egységét, talált mozdulat és magas szintű táncstudás társíthatóságát állítja. Lételemük a kísérletezés. Tagadják alkotásaik pontos értelmezhetőségét, bár munkáik meghatározó eleme a fragmentumokat mágnesként egységbe rántó gondolat. Mindketten hisznek a művészi szabadságban, a képzelet korlátatlanságában, a minőség mindenhatóságában. Géczi János *immu Pets* című kiállításához Horváth Csaba készített koreográfiát.

A kiállítás fő falán, középen van egy (de)kollázs (Murter–Veszprém, 2022): egy oroszlán képe sejlík át az idő koptatta felületen; a bal felső saroktól átlósan lefelé egy vérvörös hasadék húzódik, amelyből egy korábbi plakát részlete bukkan elő. Fordított palimpszeszt: a felülírás alól hasították ki az „eredetit”. Géczi plakátképein a tépések és szakítások: rések a téridő-kontinuumban, amelyek párhuzamos plakátuniverzumokat kapcsolnak össze.

A színek kifakulásában, a roncsolt felületekben is manifesztálódó idő fontos eleme a kollázsok és dekolázsok asszociációs jelentésmezőinek. Az arasznyi létezésre, gyors pusztulásra szánt óriásplakátok személyes és kollektív emlékeink őrzői; műtárggyá nyilvánításuk a valaha–most, időszerű–elavult konkrétabb jelentéseit a kezdet–vég, létezés–elmúlás ontológiai kérdésirányai felé tágitják (a plakátok megmentése – maga a művészet – is harc az enyészet ellen). A felejtés szemétdombjára kidobott talált tárgyak, amelyek a művészi beavatkozás nyomán és a kiállítás-befogadás-értelmezés kontextusába kerülve életre kelnek, új rendeltetésre lelnek. (Ha többszörösen leragasztott plakátként fuldokolnék a rám nehezülő rétegek alatt, Géczi János eljövételére várnék [ha kilapított békatelem volnék, akkor nyilván azt kívánnám, hogy Josef Nadj találjon meg], hogy a plakát-Valhallában elnyerjem a kérészetű kereskedelmi marketingharcosok és politikai propagandavitézek jutalmát: a műtárggyá lényegülés örökkévalóság-ígéretét.)

Géczi természetes alkotótársai az elemek: a nap, a szél, az eső és a hó; de a plakátok metamorfózisához kell a meglátás-kisajátítás-koncepció-tervezés művészi gesztusa, valamint kemény „kézműves” munka (a felületek megmunkálása, további roncsolása vagy kiegészítése), amelynek képdramaturgiai szervezői – az alkotó képzeleten túl – olyan hagyományos képzőművészeti esztétikai kategóriák, mint a térben való elhelyezés, színek, arányok, perspektíva, dinamika; emellett fontos hatáselem a véletlenszerű tudatos kiemlése, mintegy a rácsodálkozás képi rögzítése. Géczi (de)kollázsai olyanok, mint furcsa-misztikus tájképek, élő, még változóban lévő tenyészetek; bennük a hiány is a kompozíciót építő képi elem, legyen az referencialitását vesztett, mert töredékes vagy idegen nyelvű szó, vagy a verbálisból vizuális elemmé minősülő betű. Ember, ha van, szintén töredék, a természeti környezet része; vagy csak az aktuális „tájat” szemlélő-értelmező-leíró-formáló alkotóként sejtethető, mint József Attila tájverseiben.

A kiállítás kontextusépítő „talált” terébe helyezett előadás utalásos-asszociatív rendjében kép, szó (a színészek: Földeáki Nóra és Krisztik Csaba tisztán érthető, értelmező szövegmondással idéznek Géczi-verseket), mozdulat és zene együtt hoznak létre valódi összművészeti élményt. Anniféle hatás éri a nézőt, hogy nem lehet – nyilván nem is kell – pontosan felidézni; benyomások maradnak: képek, gesztusok, olykor akrobatikus ügyességet igénylő megoldások, az intenzív színészi jelenlét és az erős atmoszféra emléke.

A színészek a nézőtér felől, kortárs táncok genderklisé jellemében lépnek a színpadnak kijelölt térbe: Krisztik Csaba sötét nadrágban, kigombolt, piros bélésű zakóban, fekete félcipőben; Földeáki Nóra piros garbót, piros bőr miniszoknyát, arany túsar-

kú cipőt visel. Talált szcenikai elemként beépítik a teremből kivezető ajtót, valamint a falra akasztott festményeket is. A díszlet sokoldalúan használt eleme két négylábú, kerek, középen lukas, kárpitozott szék.

Leülnek háttal a nézőtérnek, jobbra-balra dőlnek; velünk együtt szemlélik a szemben lévő képeket, irányítják a tekintetünket, a sok szubjektív nézőpontot közösségivé fókuszálják. Majd megfordulnak, felváltva nézik a távolabbi és a közelebbi képeket. A „nézés, szemlélés” a befogadás, értelmezés gesztusaként értelmezhető. Olykor szemkontaktust létesítenek velünk, ezzel a kiállítás befogadásának aktusát kiterjesztik a táncra, az előadásra. Végül tekintetük találkozik, ez tematikai váltást indít: az *...arra* című vers szövege (ez az első verbális megszólalás) születés-virágzás-bomlás-elmúlás, láng és hamu motívumaival a kapcsolat témakörét, egyben a tér- és idődimenziót is beemeli az előadásba. „Te erre nézel. Én arra” – zárul a szöveg, ami ebben a kontextusban ironikusan többértelművé válik.

Innentől az előadás képzőművészet-tánc-zene-szöveg, ember-ember, férfi-nő, színész-tárgyak, színészek-nézők komplex viszonyrendszerévé szerveződik. Hangsúlyos elem a térrel való játék, kapcsolatba kerülés (jobbra-balra, lent-fent, faltól falig), valamint a nézőpont folytonos változtatása: közel-távol, színpad-nézőtér, egyenesen vagy éppen fejfelé lefelé (Örkény-utalásként is értelmezhető: groteszk perspektíva-váltás). Emellett az előadás meghatározó tematikus és dramaturgiai szervezői az idő múlásához kapcsolódó képzetek: az emlékek, a felejtés és felidézés mint a személyiség önértelmezésének gesztusai („Értsem, mi minden változott bennem át!” *...látszik* című vers, ez az utolsó szöveg); a hanyatlás-fogyatkozás-elmúlás motívumai („Díszletként kopik el s apad / a test”; „saját súlya van a halálnak” – *Négy végszómutató*; „Bomlik a fény” – *...arra*); vagy éppen a Juhász Gyula-s vallomás: az életre szóló összetartozás és a beteljesületlenség ambivalenciája (1979). Fontos dramaturgiai szervező a tempó (a színészek saját énidéjének különbözőségei) és a ritmus (az előadás képi-dinamikai megvalósítása).

Kiemelt motívum az idő végességéhez kapcsolódó töredékeség, hiány („Nem fejezhető be semmi, még ha / múlik is” – *Négy végszómutató*). Látunk fej nélküli torzókat, megkezdett-befejezetlen mozdulatokat. Sokértelmű gesztus: Földeáki Nóra vállállásban, feje eltűnik a résben, arany túsarkú cipős lábai felfelé kalimpálnak, miközben Krisztik Csaba zaklatottan rohángál körülötte: el-eltávolodik, vissza-visszatér. Groteszk Pygmalion-utalás: a tökéletesség (műalkotás és kapcsolat) reménytelensége egy képbe sűrítve? Szintén fontos motívum a távozás-eltávolodás folyton félbemaradó kísérlete („ha megy akkor félig elmegy / ha marad akkor félig itt marad” – *ha kérded*), például ahogy Krisztik a félig nyitott ajtón keresztül ki-be járkal, vagy a kabáttal való játék.

Eros kép a zárlat is: egy helyben futnak mezítláb, szemben velünk, valami felé vagy elől, együtt és egyedül, egymás után és egymás elől; végül hangos csattanással a földre esnek, miközben lemegy a fény a színpadon és a nézőtérre is. Megérkeztünk.

Startvonal: az indulás helye, rajthely, rajtvonal. A város, Veszprém, ahonnan a kiállítók startoltak. **Idővonal:** manapság a közösségi médiában gyakran használt fogalom és eszköz. Jelen esetben az idővonal 30 plusz 30 év, 1960-tól 1990-ig, és 1990-től napjainkig.

Startvonal

„Minden vallás, művészet és tudomány egyazon fának a különböző ágai. Ezeknek a törekvéseknek a célja az ember életének a megnemesítése, a pusztán fizikai létezésből való kiemelése, és az egyén elvezetése a szabadsághoz.”

(Albert Einstein)

Startvonal. Albert Ádám (1975), Áfrány Gábor (1971), Csik Richard (1980), Csiszér Zsuzsi (1972), Deli Anett (1981), Farkas Imre (1974), Fuchs Tamás (1962), Hatala Péter (1983), Hegyeshalmi László (1953), Kelemen Marcel (1964), Környei Ágota (1965), Marton Tamás (1966), Péterfy Ábel (1976), Somody Péter (1963), Szabó Dezső (1967), Tarczy István (1971), Várszegi Kata (1976), Verebics Ágnes (1982) és Zachar István (1975) kiállítása. Művészetek Háza Veszprém, Csikász Galéria, 2023. május 11. – június 18.

Séd, 2023. 2. sz., 53. old.

Aki követi a magyar képzőművészet alakulását, változását, pontosan tudja, hogy mi minden történt, változott meg az elmúlt évtizedekben, az elmúlt hatvan évben. Mekkora változás mindenben, nemcsak a művészetben és nemcsak hazánkban. E kiállításon együtt szerepel a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas években születettek nemzedéke. Itt vagyunk, egykor és most tizenkilencen. Veszprém

született tizenhárom művész. Jelenleg is itt él és alkot – a város vonzáskörzetét is beleszámítva – tíz alkotó. Öt művész dolgozott/dolgozik a Művészetek Házában, Veszprém. Tizenegy művész magas színvonalon oktat, tanít, képviselik a folytonosságot, továbbadják tudásukat, szakmai és emberi tapasztalatukat az utá-nuk jövő generációknak.

Mi a szervezőereje, koncepciója a kiállításnak, ahol tizenkilenc, különböző korosztályhoz tartozó, különböző művészi programot megvalósító alkotó szerepel együtt? A kohézió, a szervezőerő jelen esetben a minőség, a város, a Művészetek Háza, a harminchétféle megalakult Veszprémi Vizuális Műhely, a W:I:M. Ehhez a helyhez, ehhez a műhelyhez tartozás, az otthonosság (a hely szelleme, a közös élmények, a város, szülőváros). Valami közös élmény/élmézet. Összetartó erő egymás tisztelete, odafor-dulás, kíváncsiság, a figyelem, tanulás. Összetartozás (elutazás és visszatérés), barátság (támogatás, segítség).

Ha figyelmesen nézzük a kiállítást, jól látszanak a különböző utak, különböző médiumok, a sokszínűség. Jelen van a festészeti hagyomány, a recycling, a kollázs és átfestés, a print, a fotó alapú képzőművészet, a médiaművészet, számítógéppel generált mozgó-

kép, fotó, biomorf kutatás és megfigyelés látvánnyá konvertálása – mint valódi „természetelvi” művészet, lágy szobrok térinstallációja, festés, ragasztás, nyomtatás, varrás. A különböző hordozó-anyagok és technikák: vászon, papír, vinil, alumínium, olaj, akril, akvarellfesték, textil... Nagyon gazdag jelentéstartalmak. Fluktuál a sok jelentés. A művészet és a tudomány találkozása (biológia, fizika, kémia, geometria, informatika...).

„A művészet csak akkor lehet nagy, ha közvetlen összekötésben áll a kozmikus törvényekkel, és azoknak rendeli alá magát. Ezeket a törvényeket öntudatlanul érezzük, ha nem kívülről közeledünk a természethez, hanem belülről: a természetet nem

csak látnunk kell, át is kell élnünk” – mondja Vaszilij Kandinszkij (1938).

Nem stiláris és nem generációs alapon szerveződött e kiállítás. A tehetség, a minőség, a minőség, a minőség a legfőbb szervezőerő. Összekötő kapocs lehet az is, hogy a kiállítók nagy többségét tanítottam. Azt szoktam mondani, hogy nem tanárként viselkedtem, nem akartam függőségi viszonyt kialakítani. Talán mentoruk voltam a hallgatóknak. Nem kötelezően teljesítendő leckéken át haladtunk előre, hanem feladatokat találtunk ki, problémákat vettünk fel, amikre egyénileg vagy közösen kerestünk megoldásokat. Egymástól tanultunk/tanulunk a legtöbbet, és ez ma is így van. A belátáson alapuló tanulás elvét követtük. Alkotás és látás ösztönös és tudatos útján jártunk.

Törekedtünk megérteni az alkotó látás gyakorlatát és elméletét. Annak filozófiáját, pszichológiáját, fiziológiáját, szépségét. Az egész komplex kognitív rendszerét. Közösen felfedeztük és megértettük, hogyan tanulható és fejleszthető a látás, a „gondolkodó” látás.

Dolgaink a látás és a láttatás problémáját érintik. A műhely hallgatói közé tartoztak azok az érdeklődők is, akik nem művészi pályára készültek, hanem kipróbálták kreatív alkotóképességüket, beavatást nyertek a művek befogadásának mikéntjébe. Ők lettek a „hivatásos” nézők, az érdeklődő és értő közönség. Sokszor elfelejtjük, hogy mindannyian nézők vagyunk, és vannak, akik alkotók és nézők is egy személyben.

René Descartes, aki különbséget tett a szem látása és az elme belátása között, a következőt írta: „Azt, amiről úgy vélekedtem, hogy a szememmel látom, mégiscsak egyedül az elmémbe levő ítélőképesség révén ragadom meg.”

A festészet forradalma, a látás forradalma. Azt is mondhatnánk, hogy az absztrakt festéssel a festészet alapvető szemléletváltása következett be. A festészet ezután nem kíván a látható világ reprezentációja (annak tökéletlen mása) lenni.

A kiállítás Áfrány Gábor kurátori vezetésével valósult meg, veszprémi művészek munkásságát bemutatva az Európa Kulturális Fővárosa 2023 évében. Fontos elmondani, hogy az ezen a kiállításon szereplő művészekon túl sokan mások is indultak Veszprém-

ből, és sokan mások is alkotnak a városban. Ezen túl a különböző vizuális műnemek és alkotók – például építészet, formatervezés, dizájn, vizuális környezettervezés, fotó, film – teljességének bemutatása sem volt jelen kiállítás célja. Ennek a teljességnek a bemutatására egy könyv lehetne a legalkalmasabb forma, amiben megismertethetnénk az elmúlt több mint száz év veszprémi művészetét. Ezt a munkát követhetné(k) nagyszabású kiállítás(ok). A feladat adott, mert ezt a történetet érdemes feldolgozni, megmutatni a jelen és az elkövetkező nemzedékek számára.

Hegyesalmi László

Stegosaurus (Dinosauria)

Stegosaurus was a large, herbivorous dinosaur that lived during the Late Jurassic period. It is known for its distinctive bony plates and spikes. The fossil shown here is a large, cylindrical object, likely a fossilized bone or part of the skeleton.

A hideg az tényleg hideg

A 30Y koncertje az Óváros színpadon. *Gizella-napok*, 2023. május 13.

Vagyis azmi életem meghatározó élménye a 30Y-vel való találkozás. Az együtt zenélés örök...
A 30Y-vel együtt...
Közben az élet rajtam megint egyet. Az utóbbi években...
Csavart az élet rajtam megint egyet. Az utóbbi években...
Az átélhető „Feeling C”...
Harcos Veronika & Gyöngyi Róbert, *Gizella-napok*, 2023. május 7.

Séd, 2022. 3. sz., 21. old.

21.30. *Sötét van*. Véget ér a Budapest Bár koncertje a Szentháromság téren, hullafáradt vagyok, leszívott a szobati levelezős oktatás és a másfél órás álldogálás, úgyhogy hazaugrok ledölni, rég megbántam, hogy a 30Y késő esti koncertjéről ígértem szöveget a Sédnek.

23.00. Óváros tér, húsz perc alvás fért bele. Futkos rajtam a hideg, négy réteg ruha felül, kettő alul, termosz, forró tea, tömeg. Öregnek érzem magam a tizenegyes koncertekhez, elképzelem, ahogy a szervezők a színpad mellett vacognak, és ők is elég öregnek érzik magukat ahhoz, hogy legközelebb eszükbe se jusson a tizenegyes koncertkezdés. Mellettem a húszas éveim elején járó lány áhítással néz a színpad felé, és azon kapom magam, hogy

a húszas éveim elejét várom, főleg az *Egy perccel tovább* és a *Csészényi tér* számait. Beck Zoli kísétál a színpadra, dzseki, sál, a szokásos bölcsészforma, megkérdezi a dobhoz érkező félmeztelen testvérét, hogy fázik-e. Ettől még jobban fázom. Roszszak a kilátások. Aztán elkezdik, *Fürdőzők a Balatonnál*. Okos nyitány, nekem mégis egy füredi felhőszakadás ugrik be, kíváncsi vagyok, fog-e esni. *A Teremtőssel* folytatják, és egy csapásra megérkeznek a húszas éveim: 2005-öt írunk, egy fülledt nyári estén leiszom magam Pécssett a Szent István téren, áttámolygok a Barbakánhoz, az első sorban bulizom végig a koncertet a sikító csajok között, miközben lassan (tényleg lassan) szokom meg Beck Zoli hangját. Azóta hallgatom, kis adagokban, folyamatosan. Ijesztően fel tud tölteni, főleg élőben, az öregség álarca mögött dideregve.

0.30. Húsz szám ment le, plusz két ráadás. A vége a *Sötét van* indokoltan vég-

telenített verziója, nyolc percig tart. A mérleg: profi, intenzív másfél óra, Beck Zolinak – a legtöbb frontembertől eltérően – továbbra sem kopnak a pózai, a dalok közötti veszprémi sztorik nem tolatkodók, az aktuálpolitikai kiszólásnak súlya van, a melankolikus és a zúzós számok jó arányban követik egymást, az eseti instrumentális izmozások is megbocsáthatók, a végére pedig a dzseki és a sál is lekerül, hogy a bölcsészből fehér trikós rocksztár legyen, aki az utolsó szám, a *Városember* végé a cappella közben kidobja a gitárját a staffnak. Hazafelé kap el az eső, fiatalként, tele energiával, a tizenegyes kezdés sem tűnik vészesnek, a fél egyes zárlattal pedig teljesen elégedett vagyok. Leülök, megírom a szöveget, átmelegszem. *Sötét van*.
Éjjel.

Fekete Richard

Akár az utcazene-fesztiválon

A godfater, a Rubber Puppet és a Hollywoodoo koncertje a *Gizella-napokon*. 2023. május 7–14.

Az átélhető „Feeling C”...
Harcos Veronika & Gyöngyi Róbert, *Gizella-napok*, 2023. május 7.

Séd, 2022. 3. sz., 24. old.

Csavart az élet rajtam megint egyet. Az utóbbi években viszont áttertem a kórusénekléshez, mert hiányzott az éneklés maga, és kaptam egy megtisztelő felkérést Vikman Pál karmestertől, hogy csatlakozzam az Orlando Énekegyütteshez. Mivel reneszánsz és kora barokk műveket éneklünk, leginkább templomokban lépünk fel, és időközben több okból úgy alakult, hogy az érsekség által kiírt *Gizella-misépályázat*on második helyezést ért művet a *Gizella-napok* nyitónapján, 7-én délelőtt egy szentmise keretében, a Mendelssohn Kamarazenekar közreműködésével előadtuk. Emelkedett hangulatú koncert volt, nem hittem volna, hogy valaha velem még ilyesmi megtörténik. A zárónapi eseményen pedig a Gyöngyhá-lás latin zenekarral játszottam volna, ha az időjárás is így tartotta volna helyesnek. Szépen kereteztem volna ezt az egyhetes rendezvénysorozatot, de ez idén nem sikerült.

Közben azért voltak remek programok, és a belváros különböző pontjain felállított színpadok koncertjei, a közöttük hőmpölygő tömeg olyan hatást keltett, mintha az utcazene-fesztiválon lettünk volna. A péntek esti élményem egy olyan zenekar volt, akik alig egyévesek, de a

csapat tagjai miatt érdekelt a produkció. Supergroup a javából a godfater., nem is nagyon lehetett a színpad közelébe férkőzni a kezdésre, de utólag örültem neki, hogy messzebről hallgattam a koncertet, és volt menekülési lehetőségem. Tátrai Tibor és Borlai Gergő nem hazudtolta meg önmagát, kiváló munkát végeztek, ahogy azt már megszoktuk, de összességében ez nem volt olyan erős produkció, mint anno például a *Boom Boom*. Az volt az érzésem, hogy Szappanos Gyuri elvesztésével ezt a zenei úrt szerették volna pótolni. A három ifjú és tehetséges muzsikussal, akikkel a csapatot összehozták, igyekeztek felnőni a feladathoz, de ez a zenekar egy olyan ékkő, amit még csiszolgatni kell. A basszusgitáros játékát hallgatva az volt az érzésem, hogy a kevesebb több, de én már a Szapi slap-szólóit sem szerettem, mert az értelmezhető hangok száma kb. 20 százalék volt, és sporteseményt csináltak mindketten a hangszeres szőlőből. A billentyűs-énekes és a másik gitáros srác játéka rendben volt, de a dalok választása, némely dal hangszerezése semmi extra élményt nem nyújtott. Az Allman Brothers *Whipping Post*-ja eredetiben például sokkal jobb.

Következő élményem másnap a két veszprémi zenekarnak köszönhetően már jobbra sikeredett. Hét év pihenő után összeállt újra a Rubber Puppet. A híressé vált *Kossuth utcán* című dalukat annak idején

minden koncerten legalább kétszer el kellett játszaniuk, és ez most sem volt máskepp. Jó volt végighallgatni a koncertet, mert sokszor felmerül a tudatalattimból egy-két szövegfoszlány, és a dalokat végighallgatva értelmet nyert, hogy honnét is vannak ezek a beégett mondatok. Hát a régi koncertélményekből. Reidiék kitétek magukért. A fazonok, a stílus, Lackó poénjai semmit nem koptak. Jók voltak a srácok. A másik nagy visszatérője a napnak a Hollywoodoo volt. Trócsányi Gergőnek szüksége volt némi pihenőre, ami láthatóan jót is tett neki, Nirnsee Krisztiánnak időközben meg csak gyűltek a dalok az asztalfiókban, és nagyon szerette volna már színpadra vinni őket. Szombaton végre összeállt minden egy jó visszatérő bulira, és örömmel láttam, hogy a Hangvilla melletti téren nem nagyon volt üres placc a koncertjük alatt.

Nagy bánatomra a vasárnapi programokat elmosta az eső. Pedig végre én is játszhattam volna egy kicsit a Gyöngyhá-lás latin zenekarral. Na majd legközelebb. Mindig van legközelebb.

Nyakas Krisztián

A kulturális főváros évében a Művészetek Háza az idén Veszprém európaiságát, európai kapcsolatait állította a *Gizella-napok* irodalmi rendezvényeinek középpontjába. Ennek szellemében különböző megfontolások alapján francia, lengyel, észt, illetve erdélyi magyar szerzőket kértek fel olyan szövegek írására, amelyeket Veszprém történelme, földrajzi fekvése, művelődéstörténeti hagyományai ihlettek.

Irodalom az utcán

Az irodalom utcája – az utca irodalma. Irodalmi séták a Gizella-napokon. 2023. május 9. és 13.

Az elkészült műveket rendhagyó módon nem zárt térben, hanem az utcán mutatták be, méghozzá két felvonásban, május kilencedikén és tizenharmadikán. A szabadtéri rendezés, a dramaturgia a középkori processziós színház világát idézi, ahol az egyes jelenetek színpadai egy utca, vagy valamilyen más, nagyobb térség hosszában álltak, és a közönség a játékmester vezetésével az egyikőtől a másikig zarándokolt. A veszprémi irodalmi körmeneten a játékmester szerepét Kilián László alakította, aki követői kíséretében az olykor szürreális várbeli állapotok közepette, munkagépek, teherautók dübörgését túlharsogva, árkokat, földhányásokat kerülgetve, zászlóval a kezében, szokásos elhivatottságával indult útnak május kilencedikén tizenhat óra harminc perckor a Dubniczay-palotától, és szokásos felkészültségével, tudásával irányította az eseményeket a hét mágikus helyszínen. Az első napon többek között a Pósa-háznál, aztán a volt zsidó iskola kovácsoltvas kapuja előtt, és Cholnoky Jenő, illetve Simonyi Zsigmond Kossuth utcai szülőházánál.

Errefelé szerencsére immár jóval békésebb, nyugodtabb viszonyok uralkodtak.

Az egyes stációknál hangzottak el magyar fordításban a vendégírók ez alkalomra írt művei. A Saumurból érkezett franciák közül Stéphanie Aten esszéjében a Loire menti várost és Veszprémet vetette össze, Gino Blandin hasonló műfajú írásában az azonos szélességi körön való elhelyezkedés alapján vont párhuzamot a két város között, Marie-Pierre Duquoc pamfletjében pedig a mai forrongó francia társadalomról adott jelentést, különös tekintettel a nyugdíjreform elleni tüntetésekre. A lengyel Robert Król három versével mutatkozott be, míg Mikołaj Łoziński-től, a kitzűzött témáktól eltérően, stílszerűen a volt zsidó iskola kovácsoltvas kapuja előtt részletet olvastak fel a vészkorszakot idéző és korábban már magyarul is megjelent családregegyéből.

A második napon szintén hét stációval és valamivel hosszabb útvonalon a jezsuita templom volt a végcél. A forgatókönyv most is hasonlóképpen alakult. Az

egyik stációknál ezúttal négy vendégszerző művei hangzottak el. Közülük ketten, Heiki Vilep és Mart Kivastik Észtországból, egész pontosan Tartuból érkeztek. A másik kettő esetében viszont nem volt szükség magyar fordításra, Szonda Szabolcs költő ugyanis sepsiszentgyörgyi, és civilben az ottani Bod Péter megyei könyvtár igazgatója, a Krasznahorkai László regényuniverzumából doktorált Tamás Dénes író, esszéista pedig a csikszeredai Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem társadalomtudományi tanszékének tanára.

Mindkét séta a Dubniczay-palotától indult, és ott is fejeződött be interaktív kerakasztal-beszélgetéssel. Ennek fő témája a megjelent szerzők bemutatkozása, közelebbi megismerése volt, de szó esett többek között a vendégek képviselte városok és Veszprém eltérő településkultúrájáról éppúgy, mint a nemzeti jelleg fenntarthatóságának esélyeiről az egyre inkább globalizálódó világban.

Ircsik Vilmos

Kalandtúra

Az irodalom utcája – az utca irodalma. Irodalmi séták Stéphanie Aten és Marie-Pierre Duquoc írók (Franciaország), Mikołaj Łoziński író és Robert Król költő (Lengyelország, Tarnów, Jasło), illetve Heiki Vilep és Mart Kivastik írók (Észtország, Tartu), valamint Tamás Dénes író és Szonda Szabolcs műfordító (Erdély, Sepsiszentgyörgy) társaságában. Gizella-napok, 2023. május 9. és 13.

Nem volt egyszerű helyzetben az a jámbor olvasó, aki úgy döntött, hogy csatlakozik az irodalom a városban és város az irodalomban, vagy valami hasonló című programhoz a *Gizella-napok* keretében, Veszprémben. Főleg abban az esetben van némi gond, ha az utcai programot a szervezők részben a várba képzelik el, amely ma közismerten lezárt terület. Én magam ugyan nem tartottam velük, de azt mondják, elég szép számmal voltak, ám mire a Dubniczay-ház udvarára értek (nem palota, ház!) jelentősen megfogyatkozott a számuk.

Séd, 2019. 3. sz., 8. old.

Pár nappal később folytatódott a program, ezúttal már más nemzetbeli írókkal, de nagyjából ugyanannyi túrázóval s ugyanilyen végső hajmeresztő ötlettel: a városbeli irodalmi megállók és felolvasások után lesétáltatták őket a völgybe, egészen a jezsuita templomba.

A meghirdetett szöveg szerint: „A belvárosi kiránduláson hét színhelyet, állomást járunk be, amelyeken egy-egy az adott helyhez kapcsolódó írás vagy vers

hangzik el magyarra fordítva. A műveket az észt és az erdélyi szerzők írták erre az alkalomra. Valamennyi mű érdekes megvilágításba helyezi, mit is jelent a város egy európai számára.” (Ugyanez érvényes volt a francia–lengyel programra is.)

Mint kiderült hát, én igen bölcsen ennek a túrának a leülős részét választottam mindkét alkalommal, ámbár a várban nekem is meg kellett küzdenem a kordont őrző munkásokkal.

Az első program nagyjából úgy nézett ki, hogy leültünk az udvaron, háttal a lebukó nap még finoman melengető sugárainak, velünk szemben középen a mo-

derátor (a sokat próbált s rendíthetetlen nyugalmú Kilián László), mellette egy lengyel íróvendég a tolmáccsal, a másik oldalon két francia író egy-egy tolmáccsal. A vendégek: Stéphanie Aten, Marie-Pierre Duquoc Saumurból, és Robert Król Tarnówból.

Nagyjából ez a formáció ismétlődött a jezsuita templomban a melengető napsugár nélkül, ahol egy hosszúkas kerakasztalnál a moderátor mellé két erdélyi magyar író és két észt író ült az egészen kitűnő magyar tolmáccsal. Velük szemben gubbasztottunk mi, ha nem is ázott, de át-fagyott verebéként. A vendégek: Heiki

Vilep és Mart Kivastik írók (Észtország, Tartu), valamint Tamás Dénes író és Szonda Szabolcs műfordító (Erdély, Sepsiszentgyörgy).

Végül is minden rendben volt a Dubniczay-ház udvarán, leszámítva, hogy a meghívott vendégek egy részének nem sok köze volt az írásághoz. Az egyik francia hölgy forgatókönyvíró volt, aki nagyon racionálisan gondolkozik, kijelentette, hogy mostanában nem ír semmit, mert abból nincs bevétele, s az írásból nem lehet megélni. (Általában sehol nem lehetséges, csak ezt ő úgy látszik, még nem tudta.) A másik francia hölgy sem volt író, ő pedig valamiféle művészkedő társasjátékokat készít a férjével. Végre a lengyel fiatalember író volt, de hogy mit írt eddig, az nem derült ki, hacsak nem annyi, hogy nem Tarnóban, hanem Krakókban él. Az is jó hely, állapítottam meg magamban.

A templomban jobb volt a helyzet. A két sepsiszentgyörgyi férfi valóban író és műfordító volt, elég jelentős irodalmi terméssel a hátuk mögött, és még jelentősebb folyamatos alkotómunkával. Az észtek is elismert, sokkönyvű szerzők voltak, akik készségesen meséltek aktuális munkájukról és lehetséges feladataikról.

A várban a moderátor több-kevesebb sikerrel megpróbált úrrá lenni a helyzeten. Szemmel láthatóan felkészült, három izgalmas kérdést írt össze magának, s tette fel egymás után, nemhogy választ, de érdekes szellemi párbajt remélve. Lehet, hogy volt ilyen, de ebből semmit nem lehetett, illetve olykor csak foszlányokat hallani. Döcögve, nyögvenyelősen, akadozva ment a beszélgetés, mert azért nemcsak a közönséghez kellett volna szólniuk, hanem figyelni s válaszolni egymásnak is. Amúgy a közönség aktívabb volt kezdetben, a franciául tudók beleszóltak, megjegyzéseket fűztek a két hölgy szövegéhez. A lengyellel nem tudtunk mit kezdeni,

mert a tolmácsa gyakorlatilag egyfolytában jegyzetelt, hogy el ne felejtse vendége szavait, majd olyan halkán beszélt, hogy sem én, sem a másik két íróvendég nem hallotta, holott nekik erre is kellett volna értékes gondolatokkal reagálniuk.

A jezsuitáknál mindez erősebb volt, köszönhetően annak, hogy a moderátor érzékelhetően visszavonult, s hagyta a vendégeket beszélni – ugyanarról a három kérdésről. Ugyan itt is elbeszéltek egymás mellett, de olykor már reagáltak a másik által elmondottakra, egy kis szórakoztató csevej alakult ki közöttük. S mivel humoruk is volt, még a közönség is nevetett olykor.

A három megválaszolando-megvitatandó kérdés nagyjából így hangzott: mi a véleményük a vendégeknek az európai városról, van-e ilyen, lesz-e ilyen, milyen az eszményi város? Továbbá: a város milyen módon hat az irodalmi tevékenységre, van-e kapcsolat kölcsönösen a város és az irodalom között? S végül: mi lesz az irodalommal 20-50-100 esztendő múlva? (Közben megkérdezte tőlük: min dolgoznak éppen?)

Nos, ezek a kérdések azok, amelyekre vagy nagy bölcsességet lehet mondani, vagy nagy közhelyeket felsorakoztatni – s mind a kettőből jutott nekünk. Nagyjából ezeket hallottuk: „minden város európai város; erős a kötelék az író és a város között: ott él, dolgozik, a képzeletét befolyásolja; a város meghatároz bennünket, az épített város mellett ott a természet, együtt hatnak; az érzelmi viszony a fontos az író és a város között; ezeknek a városoknak van története, tudnak válaszolni a kihívásokra; a város ki kell hogy találja magát; elvégre minden irodalom abból a közezből nő ki, ahol írják”.

A város ugyan egyféle közösség, de a magány helyszíne is, egy észttel mondás szerint, ha szeretnél magányos lenni, menj a

nagyvárosba lakni. Ha közösséget akarsz magad körül, akkor maradj a kisvárosban. Az olyan méretű városokban, mint Veszprém – mondja az észttel író –, melegség van az emberek szívében, ha nem is ismeresz mindenkit, mégis ismeritek egymást. Az ilyen városban élő írók figyelnek egymásra, közösséget alkotnak, ráhangolódnak a városukra.

Legérdekesebbek tán az egymásra reagáló válaszok voltak az irodalom jövőjéről. Az első közös megjegyzés a most mindenkit idegesítő mesterséges intelligencia, amely – vélik – talán kiszorítja az írókat, nem lesz rájuk szükség. Vissza tehát a jó öreg írógéphez, azaz az alkotás kezdeti eszközéhez, afféle technikai vizsztatérés a gondolatmentéshez, ezt ugyanis nem tudja befolyásolni az ellenőrizhetetlen gép. Ugyanakkor az MI, mondja az észttel író, nagyon sokféle dolgot ír majd, de olyan humorral nem tudja, mint az ember. A jövő mindig itt van, a jövő irodalma a ma irodalma. Egyszerre több műfajban létezik majd az irodalom, megtalálja a maga lehetséges területeit, de mint úgynevezett tiszta irodalom, nem lesz már.

Az erdélyi író szerint hinni kell az irodalomban. Növekedni fog a művészeti ágak átjárhatósága, így az irodalomé is. Az írók helyzete már most megváltozott, sokukat átvett más alkotói lehetőség, például a filmforgatókönyvek írásától a reklámszövegek írásáig, az egyéb írásbeliséget követelő tevékenységekig – vagyis nem szépirodalom. Nincs világ irodalom nélkül, hiszen az irodalom maga a humánium, vagyis irodalom mindig kell hogy legyen. Az olvasás eleve egyedülálló emberi tevékenység. A nyelv soha nem halhat meg.

És szinte mindenki feltette a kérdést: bárki és bármi is írjon, ember vagy gép – ki fog olvasni? És ez már nem a távoli jövő kérdése...

Praznovszky Mihály

Gyárkert, a Fesztiválom

Gyárkert KultúrPark és a nyitó hétvége. 2023. május 5–6.

Az álmok rendre megvalósulnak, csak erősen kell őket kívánni. Persze tenni a megvalósulásukért sem árt, mert azzal nagyban gyorsítani lehet a folyamatot. Valahogy akképp vizionálok Péter álmait pár évtizeddel ezelőttről, amikor elkezdett dolgozni a nagy magyar fesztiválok szervezésén, hogy de jó lenne ezt egyszer Veszprémben is megcsinálni! Megtörtént. Beérett a pillanat.

A Gyárkert KultúrPark szelleme mondhatni fesztivál a fesztiválban. A tervek szerint az idei évben májustól októberig folyamatos lesz a sztárellátottság a város közepén elhelyezkedő kéthektáros területen, amely majd minden könnyűzenei stílust kedvelőnek hoz valami ingyencsodát, magyar és külföldi előadókkal egyaránt.

A terület – amelyet szégyen, nem szégyen, én magam nem láttam még belülről egyáltalán – egy, a belvároshoz közel, az autóbussz-pályaudvar mögött elhelyezkedő telek, amely valamikor a Balaton Bútorgyár helye volt, míg el nem költöztek a város északi szélére. A magas falakkal körülvett, földig tarolt üres telekről csak nemrégiben láttam egy levegőből készült fényképet, és meglepődtem a méretén. Ezt a jóisten is koncerthelyszínnek teremtette, és áldhatjuk a szerencsénket, hogy nem egy telebetonozott lakóparkot húztak fel a helyére.

A Gyárkertet a buszpályaudvar felől közelítettem meg. Van egy másik bejárata is, a Budapest úti OMV-kút mögött, az a bejárat a nézőtér hátsó felére nyílik. Szóval a pályaudvari bejáratot céloztam meg, és ahogy beléptem a kapun, hirtelen belecsöppentem egy teljesen más világba. Mintha egyik pillanatról a másikra valamelyik magyarországi könnyűzenei fesztiválon találtam volna magam. Egyből jobb kéz felől magasodik a monumentális színpad, amely előtt akkor már komoly tömeg gyűlt össze, és a nézőteret körbeveszik az acélkonténerekből összeépített büfék, evő- és ivóhelyek, minden igényt és ízlést kielégítő kínálatukkal. Az egybefüggő büfékonténerek tetején fedett páholyokat is kialakítottak, hogy ezzel is segítsék a rálátást a színpadra, persze büfék itt is találhatóak. Egyszerű formák, funkcionálisan nagyon jól kitálat terek, és minden azt a célt szolgálja, hogy a közönség kiválóan

szórakozhasson. A rövid akklimatizálódást és italrendelést követően megkerestük a megfelelő helyet a zenehallgatásra, de közben kezdett a zenekar is, így vándoroltunk egy darabig, amíg meglettük a helyünket. A nyitónapra stílusosan a könnyűzenei élvonalba tartozó Veszprém környéki gyökerű Vad Fruttikat hívták meg, én pedig nagyon kíváncsi voltam, mit hoz majd a csapat. Egyrészt az utóbbi években egyre jobban elmentek az elektronikus hangszerelés világába, ami nekem már annyira nem tetszett, mint a rockos Fruttik, másrészt három pozíción is váltás történt a zenekarban, így várható volt, hogy egy merőben más produkciót fogunk hallani, mint amihez hozzászoktunk. Jelentem, bejött. Már az óriási áttörést jelentett, hogy szabadtéren hallgattam őket, és nem klubban. Ennek a zenekarnak kell a tér, egy ilyen színpadon élnek igazán. Aztán ott van a megszólalás is, mint fontos kérdés egy koncert esetében. Klubban nem igazán érteni Marci énekét, szövegeit. Itt viszont tökéletesen elkülönülten szólt minden. Értelmezhető volt a dalszöveg is, és nem volt egybefolyt a hangkép, értelmezhetőek voltak a hangszerelés. Ráadásul bárhonnét hallgattam, ezt tapasztaltam. Legalább három különböző helyről figyeltem a koncertet, melyben volt nagyobb távolság és közvetlen a színpad előtti terület is, sőt, a rendezői bal oldalán a színpadnak van egy kisméretű színpad kisebb rendezvényekhez, amely előtt gyakorlatilag üres volt a tér, nos, itt is

szépen szólt a zene, érthető volt minden. Le a kalappal a tervezők, kivitelezők és Kovács Karesz, a zenekar hangmérnöke előtt! Az csak hab volt a tortán, hogy beszélgetni is lehetett a koncert közben, tehát a hangerőt sem tölték túl.

Másnap egy merőben más produkciót hallhattunk. A Stereo MC'S a két slágerén kívül teljesen ismeretlen zenekar volt nekem, de úgy gondoltam, hogy megér egy estét a kaland, ráadásul nagy örömmre a hangképet illetően ugyanazt tapasztaltam, mint előző este. Szekeres Dávidnak köszönhetően még a VIP-páholyba is feljutottunk, így aztán teljes kényelemben élvezhettük végig a műsort.

Muraktól annyit még megtudtam, hogy a tervezéstől az átadásig két év telt el. A honlapon olvasható, hogy 5000 férőhelyes a park. A megnyitó rendezvény ingyenes volt, regisztrációhoz kötötték. A regisztráció betelt mindkét estére, de nagyjából 3500-an voltak a Fruttikon is, meg a Stereón is. Kényelmesen elfért mindenki, nem volt tömegnyomor, és jó emlékekkel hagytuk ott a Gyárkertet mindkét este. A koncertkezdések pontosak, és este tízkor be is fejeződnek, hogy a környékbeli lakók tudjanak pihenni. Nagyon jó a helyszín, ajánlom mindenkinek, hogy legalább egyszer tesztelje le a kedvenc zenekarával. Nem fog csalódní.

Nyakas Krisztián

Csókolom, hol a...?

Csókolom, hol a víz? Kabóca Bábszínház, GyereKert. 2023. május 13.

Pezseg a gyereknap a Színház(gyere)kertben, a pezsgés közepén a színpad, a színpadon a Kabóca egyszemélyes előadása. Csókolom, hol a víz? A történet olyan egyszerű, hogy két bővített mondatban elmondható. A bemutató honlapja így teszi meg helyettem: „Hősünk – Imolka –, az ifjú vasútforgalmi szolgáltató a víz rejtélyes eltűnésének ered nyomába. Időközben összetalálkozik a társasház lakóival: nénivel, bácsival, kutyával, macskával.” És a végén vízre lel.

Séd, 2023. 2. sz., 14. old.

Séd, 2023. 2. sz., 13. old.

Furcsalkodásaim sora az előadás expozíciójával veszi kezdetét. Az rendben van, hogy Imolka vasútforgalmi szolgáltató, de indokolja-e vajon ez, hogy a víz kereséséről szóló mese mozdonytörténeti képmutogatással kezdődjék. Imolka személyes ügye, hogy rajong az 5000 lóerőért, de a közönség oly csekély része osztózik szenvedélyében, hogy az előadás a kezdet kezdetén elakad, ahelyett, hogy lendületet venne. Később ez nagyot fordul, különösen, amikor az élő szereplős bevezetést a szó leghagyományosabb értelmében vett paravános, kesztyűbábo forma váltja fel. A darabot egy személyben játszó Gidófalvi Imolát nagy kihívás elé állítja ez a döntés. A két-, sőt egyszer háromszereplős jelenetekben egymástól nagyon különböző karaktereket kell hihetően egymáshoz illeszteni. A bakfiskorból éppen fiatal felnőtté serdült

Imolát a trehány vízvezeték-szerelővel, a nagyothalló nénikével, a huzakodó házaspárral és a pince sötétjében lappangó házmasterrel. A kísérlet sikere azon múlik, hogy az egyébként színpadi önmagával azonos színésznőnek mennyire sikerül plasztikusan és következetesen mássá formálni váltott partnereit, mint a lányt, aki önmaga. A kísérlet változó sikerrel jár ugyan, a hangfekvések zavaró összecsúszását azonban sikeresen elkerüli, a bábok és a hangzás szinkronja általában létrejön. Gidófalvi Imola sokat tesz az előadás tempójának, hőfokának fenntartásáért, az pedig, ahogyan a merőben különböző karakterű és szituációjú bábokat a jelenet keretein belül egymáshoz illeszti, akár bravúrosnak is mondható. Nagy segítségére van ebben Ferenczi Zoltán, aki karakteres és kedves bábokat tervezett az előadáshoz.

Fenntartásaim leginkább a történetvezetés következetlenségeihez kapcsolódnak. Nem értem például, mit tett az előadás értékéhez az a döntés, hogy Imolka vízügyi nyomozásának történetét Kádár-kori retró környezetbe illesztették. A célközönség, a gyerekek mit sem kezdhettek ezzel, és az az esetleg felnőtteknek címzett üzenet sem ér sokat, hogy víziközmű-hálózati üzemzavar csak az

átkosban fordulhatott elő, hiszen – mint a végén kiderült – egészen máshol találta meg Imolka a választ. Így aztán az sem érthető, miért visel az egyébként felnőtt, a Nyugati pályaudvaron szolgálatot teljesítő lány úttörőnyakkendőt. Retrónak retró, de mi az értelme?

Más. Az egyik jelenet házsártosan zakatoló házaspárjának pólyás gyermeke van. Imolka, aki a nagy vízrejtély megoldását náluk is hiába keresi, azzal járul hozzá a családi összebűklüléshez, hogy a szökött lurkót visszaviszi a homokozóból. De hát pólyás az ebadta! És lehet mondani, hogy ez poén csak, olyasmi, ami egy mesébe belefér, de szerintem éppen egy mesébe nem fér bele. A Csókolom, hol a víz?, bár retró, de reális környezetben játszódik. Az alkotók szabad döntése, az, hogy a történet keretétül egy számtalan szempontból realista közeget választanak, behatárolja lehetőségeiket. Ami csak részben igaz, mert a mekkmester vízvezeték-szerelő a kiváló példa arra, hogy a valóságos környezet is lehet ellenállhatatlanul mulatságos.

És itt érkeztem el a Csókolom, hol a víz? – szerintem – legkellemetlenebb problémájához. A válasz ugyanis – ami egy Vitéz Lászlóra hajazó pinceszinti bunyó nyomán sül ki –, a válasz a kérdésre ugyanis az, hogy a házmaster bácsi a vizet elterelte. Azért terelte el, mert kellett a pincében tartott házörző cápájának, a díszhalakváriumából kiserdült Cézárnak. Kinek a közösből elzabrált vizét felesége konyhasókészetének felhasználásával változtatta tengervízzé az imposztor. Hát ez... Én számtalan Kabóca-előadáson ámultam a gyerekközönség képzeletének halhatlan flexibilitásán, de a flexibilitásnak vannak határai, és ez a cápás verzió – vélem én – túlmegy a határon. Van a kreatív és van a blőd. És ez nem kreatív. Lehet, hogy a gyerekek mindezt nem vették észre, lehet, hogy elhitték, de éppen a gyerekek gyanútlan hiszékenysége kötelezi a hozzájuk szólót a történet belső logikájának fokozottan szigorú betartására.

A Csókolom, hol a víz? bővelkedik mulatságos pillanatokban, tréfás karakterekben, csípős szövegekben. Mégis, az általam látott talán legambivalensebb produkciója a Kabócának, mert a maga által feltett kérdésre ezúttal nem találta meg a szokott minőségű választ.

Asztalos István

Nimfa az esőben

Csikász Imre: *Ülő leány*. Bronzszobor (1910)

Nemzeti szobrászatunk története Ferenczy István (1792–1856) életművétől – a romantikával átítatott klasszicizmus korától – töretlenül ível. Amikor Csikász Imre (1884–1914) Veszprémben megszületett, Stróbl Alajos (1856–1926), mint a magyarországi emlékmű- és portrészobrászat nagymestere, már egy éve – és majd 40 éven keresztül – a Magyar Királyi Mintarajziskola – majd később Képzőművészeti Főiskola – szobrászati osztályának vezetője. Legendás Epres-kerti mesteriskoláját megelőzően impozáns műtermét Stróbl az Ybl Miklós (1814–1891) tervezte Várkertben rendezhette be, és Ferenc József királyt (1830–1916) – személyes modellüléseken – első magyar művészként mintázhatta meg.

Annexió és bronz

Séd, 2022. 1. sz., 17. old.

i, ahogy Csikász

Séd, 2022. 1. sz., 18. old.

Csikász Imre báró Hornig Károly püspök nagyvonalú mecénatúrája nyomán 1906-ban kezdhette meg stúdióit a müncheni Képzőművészeti Akadémián. Tehetsége és kitűnő tanárai, Baltasar Schmitt (1858–1942) és Adolf von Hildebrand (1847–1921) révén szobrászati tanulmányaiban asszimilálta a klasszicizmus esztétikáját. München követően a brüssze-

li Académie Royal des Beaux-Arts növendéke lett. Az Európában a 19. és 20. század fordulóján jelen lévő stíluspluralizmus az érzékeny művészt a klasszicizmus alapjairól elmozdítva a belga szecesszió és szimbolizmus felé sodorta. Charles van der Stappen (1843–1910) mellett sajátította el a dekoratív formaképzés eleganciáját, a szecessziós vonalvezetést a szobrászatban. Itt készült szakrális tematikájú realista-expresszív *Krisztusfej*-szobrát az Akadémia zsűrije aranyéremmel honorálta.

Csikász Imre honi mecénásai örömmel értesültek pártfogoltjuk, a tehetséges fiatal veszprémi szobrász sikereiről, így a Piarista Gimnázium tanárai őt kérték fel Batsányi János, a magyar felvilágosodás korának kitűnő irodalmára, költője emléképortréja szobrászati megalkotására. Stílusosan az antik kámeák finomságát tükröző, bronzba öntött reliefen jelenik meg a költő, mint büszke *honorációr*, bonapartista, frankofil megformálásban. Ezen szobrászati remekművéért kapott honoráriumból utazhatott Csikász Imre még ugyanabban az évben, 1910-ben Rómába.

Ekkor a magyar kutatók és művészek missziója már intézményesen képviseltette magát Rómában. 1894-ben – a Vatikáni Levéltár megnyitását követő év-tizedben – alapította meg a történetíró tudós klerikus, Fraknoi (Frankl) Vilmos (1843–1924) a Római Magyar Történeti Intézetet, valamint az Accademia di Belle Arti. A *Monumenta Vaticana*-sorozat megjelenését követően az élénk kutatómunka újabb termése a báró Hornig Károly veszprémi püspök (1840–1917) védnökségével megjelent, az egyházmege középkorát feltáró medievisztikai forrásgyűjtemény: *A Veszprémi Püspökség Római Oklevéltára* (*Monumenta Romana Episcopatus Vesprimiensis*) négy kötete Budapesten.

1910-ben a Rómába érkezett Csikász Imre a Piazza del Popolo és a Spanyol lépcső közelében, a Via Marguttán bérelt műtermet. Az évszázadok óta hagyományosan művészek által tanulmányútjukon „birtokolt” városrész töretlenül őrzi a nagy művésztársak és elődök – N. Poussin, A. Canova, E. Zola, G. Puccini – alkotóerejének rezgéseit.

A görög mitológiát közvetítő római mitológia, Róma antikvitással átítatott sűrű atmoszférája magába vonzotta Csikász művészként. Az inspirációt megragadva, Via Marguttán lévő műtermében egyszerre két szobrászati formai elképzelésen dolgozott; *Ülő leány* és *Fiatalléány*. A műhelygyakorlatnak megfelelő stádiumokban megformált és majd öntőműhelyben kivitelezett bronzszobrok arányaikban elsősorban klasszicizáló hatást keltenek; magukon viselve a görög művészet olümposzi derűjét. Psyche római mítosza szerint egy különleges szépségű királyleány csodálói megfellebbeztek Venusnak járó hódolatukról, és nem fűztek többé koszorút, nem hoztak többé illatáldozatot Venus oltárára. Minden, Venusnak járó virágot Psyche elé szórtak. A haragos istennő bosszút érelt, de fia, Amor, akit bosszúja végrehajtójának választott, maga esett Psyche szertelen szépségének és szerelmének áldozatul. Amor és Psyche mítoszának legszebb szobrászati interpretációja Antonio Canova (1757–1822) klasszicista fehér márványszobra (1787–1793, Musée du Louvre, Párizs).

Az idekötésű *Ülő leány* mint naiv Psyche, Venus akaratlan riválisa, de még inkább természetierőket és jelenségeket őrző nimfa (nympha), tavirózsát formáló posztamentum jelenik meg. Természetes női szeméremmel elegánsan helyezkedik el a csészevelélen. Bonyolult testtartását a karizmok megfeszülésével ösztönösen egyensúlyozza. Az aktszobrok küldetésének megfelelően tökéletesen kiművelt, táncosokra jellemző teste szublimálja az anyagot. Bimbózó nőiségét gyermeki bájjal, félig lesütött szemekkel rejtje el. Hullámos hosszú haját tarkóján felcsavart fonott kontyban viseli. A belga art nouveau finom jegyeit magán viselő bronzszoborkompozíciót Csikász Imre szinte Pygmalion módjára életre kelti.

Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Múcsarnokban rendezett 1912–1913-as *Téli tárlatán* Ráth György-díjban részesült, és a Szépművészeti Múzeum által megvásárlásra került mindkét bronzszobor. Később az *Ülő leány* bronzszobor a BTM Kiscelli Múzeum kertjében nyert elhelyezést. A Csikász Imre által Laczkó Dezsőnek ajándékozott gipszmásolatról öntette 1999-ben a Laczkó Dezső Múzeum a gyűjteményéhez tartozó *Ülő leány* bronzszobrot. A margitszigeti angolkert halastaván installált *Ülő leány* az 1954-ben készült bronzöntvény példánya.

Az idekötésű *Ülő leány* az 1954-ben készült bronzöntvény példánya.

Az idekötésű *Ülő leány* az 1954-ben készült bronzöntvény példánya.

Huber Lilla Mária

Irodalom:

- Gopcsa Katalin: Csikász Imre (1884–1914). In: *Veszprémi művészek és mecénások a századelőn*. Szerk.: V. Fodor Zsuzsa. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság, 1994.
- Csikász Imre. In: *Művészet*. Szerk.: Lyka Károly. XIII. évfolyam, 1914, 1. szám.
- Művészeti kalauz – Róma és a Vatikán*. Szerk.: Brigitte Hintzen-Bohlen, Jürgen Sorges. Vince Kiadó, Budapest, 2005.
- Huber Lilla Mária: Empire-ban megörökítve. In: *Séd 17*. Szerk.: Géczy János. IV. évfolyam, 2018. 6. szám.

Megragadó hangulatképek

Sági Sándor (1917–2007) festményei a Laczkó Dezső Múzeumban

Minden múzeum számára különleges örömet jelent gyűjteményének gyarapodása. Az elmúlt évtizedekben a Laczkó Dezső Múzeumba olyan jelentős műtárgygyűjtemények, hagyatékok kerülhettek, mint Csikász Imre, Erdei Dezső, Veszprémi Imre szobrai, Tóth István fotográfiái, Egry József, Ős-Nagy István festményei, Géczi János kollázsai és képversei. Nemrégiben Képzőművészeti gyűjteményünk tovább gazdagodott Sági Sándor balatonalmádi festőművész szépszájú, huszonnégy alkotást számláló, főként a Balatont és a Bakonyt ábrázoló kollekcijával.

„Engem a fény mag

140 éve született a Balaton térségében. A művész szabálytalan pályája nem a klasszikus, Képzőművészeti Főiskolán megalapozott stúdiókat épít. Csongrádon született szegény kubikuscsaládban, a nélkülözést korán megismerte. A család kilakoltatása után nagyszüleihez és két nagybátyjához került, akik a csongrádi fahíd hidászai voltak. Itt kezdte el rajzolni gyerekként a Tisza-parti tájat, a vizen ringatózó ladikokat, tutajokat, hajókat. Fiatal éveinek meghatározó élménye volt Koszta József festőművésszel, az ún. alföldi iskola Kossuth-díjas képviselőjével való kalandos találkozása 1932-ben: a polgári iskolában a tanév végén kisbéresnek szegődve éppen az állatotkat legeltette, amikor a szomszéd várfoki tanyán lakó, már idős festő beszédbe elegyedett vele. Meghívta magához, és a fiatalember rajzai láttán ellátta őt tanácsokkal, korrigálta munkáit. Az alkalmi ismeretség mester-tanítvány kapcsolattá, életre szóló barátsággá mélyült, Koszta József hatása, telített színeinek világa, az alföldi témák látványelvű realizmusa életre szóló úttravalót adott a szorgalmasan festgető fiatalnak. Az ő biztatására hagyta

Séd, 2023. 2. sz., 56. old.

Vizuális hor

Hagyományörzés és innováció az üvegművészetben. A művész szabálytalan pályája nem a klasszikus, Képzőművészeti Főiskolán megalapozott stúdiókat épít. Csongrádon született szegény kubikuscsaládban, a nélkülözést korán megismerte. A család kilakoltatása után nagyszüleihez és két nagybátyjához került, akik a csongrádi fahíd hidászai voltak. Itt kezdte el rajzolni gyerekként a Tisza-parti tájat, a vizen ringatózó ladikokat, tutajokat, hajókat. Fiatal éveinek meghatározó élménye volt Koszta József festőművésszel, az ún. alföldi iskola Kossuth-díjas képviselőjével való kalandos találkozása 1932-ben: a polgári iskolában a tanév végén kisbéresnek szegődve éppen az állatotkat legeltette, amikor a szomszéd várfoki tanyán lakó, már idős festő beszédbe elegyedett vele. Meghívta magához, és a fiatalember rajzai láttán ellátta őt tanácsokkal, korrigálta munkáit. Az alkalmi ismeretség mester-tanítvány kapcsolattá, életre szóló barátsággá mélyült, Koszta József hatása, telített színeinek világa, az alföldi témák látványelvű realizmusa életre szóló úttravalót adott a szorgalmasan festgető fiatalnak. Az ő biztatására hagyta

Séd, 2023. 1. sz., 38. old.

Fellner Jaka

A művész szabálytalan pályája nem a klasszikus, Képzőművészeti Főiskolán megalapozott stúdiókat épít. Csongrádon született szegény kubikuscsaládban, a nélkülözést korán megismerte. A család kilakoltatása után nagyszüleihez és két nagybátyjához került, akik a csongrádi fahíd hidászai voltak. Itt kezdte el rajzolni gyerekként a Tisza-parti tájat, a vizen ringatózó ladikokat, tutajokat, hajókat. Fiatal éveinek meghatározó élménye volt Koszta József festőművésszel, az ún. alföldi iskola Kossuth-díjas képviselőjével való kalandos találkozása 1932-ben: a polgári iskolában a tanév végén kisbéresnek szegődve éppen az állatotkat legeltette, amikor a szomszéd várfoki tanyán lakó, már idős festő beszédbe elegyedett vele. Meghívta magához, és a fiatalember rajzai láttán ellátta őt tanácsokkal, korrigálta munkáit. Az alkalmi ismeretség mester-tanítvány kapcsolattá, életre szóló barátsággá mélyült, Koszta József hatása, telített színeinek világa, az alföldi témák látványelvű realizmusa életre szóló úttravalót adott a szorgalmasan festgető fiatalnak. Az ő biztatására hagyta

Séd, 2022. 6. sz., 3. old.

el korai alföldi festészetének komor, sötét tónusait az élénkebb rajzolatú árnyalatok kedvéért.

Húszévesen Szegedre költözve a Móra Ferenc Múzeumban tanulmányozta az alföldi mesterek műveit, szabadiskolákat látogatott, díszlet- és plakátfestőként dolgozott. 1947 és 1949 között az itteni Képzőművészeti Iskola esti tagozatán az Európai Iskolához tartozó Vinkler László és az itáliai akadémiákon képzett Erdélyi Mihály szakköreibe járt. 1953-ban költözött Budapestre, ahol közelebbi kapcsolatba került Boldizsár István és Edvi Illés Aladár festőművészekkel. Különösen a nagybányai művésztelephez tartozó Boldizsár István gyakorolt rá hatást, akinek természetábrázolásában a nagybányai táj mellett az alföldi és a balatoni vidék is jelen van.

Sági Sándor hosszú és termékeny életútja a 20. század nagy részét felöleli, fiatal éveitől egészen haláláig folyamatosan dolgozott, számos csoportos és egyéni tárlaton szerepelt itthon és külföldön. Az első igazán jelentős kiállítása 1971-ben volt Budapesten, ezután az 1980-as években szaporodtak meg bemutatkozásai, az 1990-es években az *Országos Balatoni Tárlat* rendszeres résztvevője lett. Noha pályájának hosszú ideig egyedüli témáját a Tisza menti táj, az alföldi vidék, tanyavilág jellegzetes sajátosságai szolgáltatták, az 1970-es évektől a Balatonalmádiba való költözéssel ennek a helyét átveszi a hasonló kihívást jelentő balatoni látvány és a Bakony vidéke. Ezeket a fő témákat kiegészítik a virágcsendéletek, amelyeket a különösen élénk árnyalatok, a kolorisztikus gazdagság jellemez.

Sági Sándor tájképeivel a természetet festő alkotók lapjaira írta be nevét, a természeti táj megkapó jelenetei, részletei szolgáltatók művei inspirációs forrása. Festményei sora megannyi megragadó hangulatkép a balatonaligai háztetők mögött kibukkanó víztükörrel, a badacsonyi hegyvonulat sajátos sziluettjével, a földvári mólón veszteglő hajókkal, a hullámozó víztükörön ringatózó vitorlásokkal, vagy éppen a jellegzetes tihanyi utcasorral – háttérben az apátság tornyaival –, a sárguló aranszínben pompázó őszi tájjal, a lombok között megbúvó bakonyi házak bájával.

Sági Sándor realista alkotónak vallotta magát, törekedett közérthető esztétikai örömet sugározni munkáival. A nagybányai elődök stílusjegyei megőrződtek művészi szemléletében, maga is a posztimpresszionista plein air-festészet híve volt. A természetben dolgozott, vagy a helyszínen a motívum előtt készített vázlatai alapján műterme Balatonra néző ablakánál fejezte be képeit.

Művei megtalálhatók a belföldi és külföldi múgyűjtők mellett közgyűjteményekben a Magyar Nemzeti Galériában, a csongrádi Széchenyi Galériában, és most már a Laczkó Dezső Múzeumban is.

Tevesz Mária

Bakonybél

Három vitorlás

Tihany télen (Boa Csaba fotói)

Sajnos a Kárpát-medence klimatikus körülményei között a gyorsan elenyésző szerves anyagból készült ruhákról nem sokat tudunk. A korabeli bizánci viselet alapján feltételezzük, hogy a Keszthely-kultúra asszonyai, lányai talán bő szabású, elől felhasított, a mellkason túvel vagy fibulával összekapcsolt ruhát hordtak. Az alábbiakban ezekről a díszekről lesz szó.

Stílustű, korongos fibula az avar korban

Kosaras fülbevaló az avar korban

Kis éremmel egy olyan népi stílusú tárgyat említek, amely az avar korban, a 9. században a déli oldalon, a Szent Péter, vagyis a Lesencetomaj-Piroskereszt temetőjében került elő. A tárgyat a 19. században fedezték fel, és azóta is a Keszthelyi Múzeumban őrzik. A tárgy egy fülbevaló, amelynek a felső részén egy kör alakú dísz van, amelyen háromszög alakú elemek láthatók. A tárgy a bronzból készült, és a fülbevaló részén egy kis lyuk van, amely a fülbevalóhoz való rögzítéshez szolgál.

Séd, 2023. 2. sz., 59. old.

Ahogy arról a kosaras fülbevalók esetében már korábban volt szó, a Keszthely-kultúra női viselet a népeség közel 200 éves egy helyben tartózkodása során, megőrizve a jellegzetességeket, lassú

változáson ment keresztül. Ez a tendencia a ruhakapcsolók esetében is jól nyomon követhető. Ez alkalommal is a Lesencetomaj-Piroskereszt temető anyaga alapján tekintjük át a leletcsoportokat.

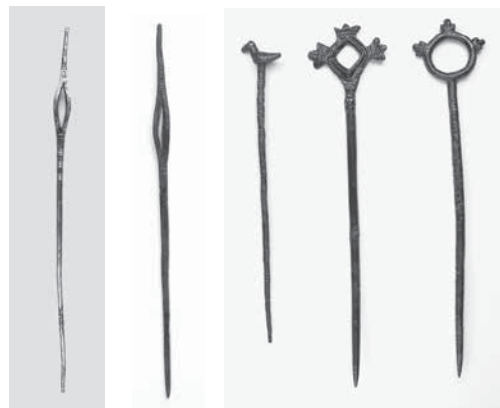
A Keszthely-kultúra női viselet egyik legjellegzetesebb viseleti tárgya a *stílustű*. Nevét a görög-római kultúrából jól ismert, eredetileg viasszal bevont fatáblákra történő karcoláshoz használt íróvesszőről kapta. Természetesen nem véletlenül, ugyanis formailag nagyon hasonlít ezekre az írószerszámokra. Általában vastagabb, kerek átmetszetű bronzhuzalból készült, egyik vége hegyesedik, másik vége laposra kalapált, kissé behajlított kanálforma vagy kerek lyukkal áttört, később egyre hosszabb szárát felső harmadában négyfelé hasították. A tűk felülete gyakran bordázott, gyűrűtagos vagy éppen beütögetett háromszög, félkör mintával díszített, de ahogy a fülbevalók esetében, az általánostól eltérően számos más változat is ismert.

A lesencetomaji temető korai sírjaiban a stílustűk kis számban kerültek elő, minden esetben tömör, átlagosan 12 cm hosszúságú változatok.

Az átmeneti és késői időszakban a bronz vagy ritkábban vasból készült stílustű viselete általánossá vált. Az átmeneti időszakban megjelennek a hasított szárú tűk, amelyek mérete egyre inkább megnőtt. Mellettük megtalálhatók a tömör tűk is, bár ezek korábbi társaikhoz képest 1-2 centiméterrel hosszabbak lettek. A késői időszakban, ahogy ezt a kosaras fülbevalók esetében is megfigyelhettük, a tűk mérete jelentősen megnőtt, szárukat hasították, felületüket poncolt háromszögekkel díszítették. Súlyuk és méretük miatt nagy valószínűséggel legalább egy helyen a ruhához lehettek rögzítve.

A stílustűk számos változata közül érdemes kiemelni egy ritka, de szimbolikáját tekintve fontos típust, a madáralakos tűket. A kutatás szerint kelet-mediterrán hatást tükröző madáralakos (galamb, ritkán páva vagy kakas) végű mellűk római kori előzményekre vezethetők vissza, amelyek jelentéstartalma a keresztény

kultúrkörben megváltozott, keresztény szimbólummá váltak. A galamb a Szentlelket jelképezte, a páva a paradicsom madara volt, míg a kakas Péter tagadásának tanúja, az éberség jelképe. Ezek a mellűk több más, a kereszténységhez köthető lelettel együtt a Keszthely-kultúra nép hitét fejezték ki. A lesencetomaji temető három leánysírjából került elő madáralakos tü.

Stílustűk a Lesencetomaj-Piroskereszt temetőből

A ruhák összetűzésére szolgáltak a *korongos fibulák* is, amelyek a Keszthely-kultúra további, jellemző leletcsoportját alkotják. Ugyanakkor ezek nem csak ékszerek voltak, hanem különösen a korai időszakban a mélyített képmezőjű, alakos ábrázolású dobozfibulák keresztény tartalmat is hordoztak. Pannóniában, Keszthelyen és Pécsen, illetve ezek környékén kerültek elő, abban a két központban, ahol romanizált keresztények jelenléte, tovább élése mutatható ki. Az ábrázolások sok esetben antik előképekre vezethetők vissza, amelyek a kereszténység hatására új értelmezést kaphattak. Ezek mellett olyan fibulák is ismertek, amelyek ábrázolásai már vitathatatlanul a keresztény ikonográfiába tartoznak. Nagy részük a 6. század végére, a 7. század elejére keltezhető, ezt követően már hiányoznak.

Különösen a 8. században viszonylag kevés keresztény emléket ismerünk az avar szállásterületről. Ugyanakkor, legalábbis a Keszthely-kultúra területén, a keresztény közösségek tovább élése továbbra is nyomon követhető, mi több, éppen a hosszú életű Lesencetomaj-Piroskereszt temető sírleletei között találunk erre bizonyítékokat. A tomaji temető leány- vagy női temetkezéseiből a préselt előlapú, általában geometrikus mintával díszített korongos fibulák több változata került elő. Megjelenésük a 660-670-es évekre tehető, és viseletük a későbbi időszakban is meg-

figyelhető. Közülük különösen az egyik csoportba sorolt darabok esetében merült fel, hogy ezek díszítése vallási tartalmat is hordozhatott. Előlapjukon, középen, a korong síkjából kissé kiemelkedően háromszögbe foglalt kerek gyűrűdísz figyelhető meg, amely az ún. „Isten szeme” ábrázolásokkal mutat hasonlóságot. Az előlap szélesebb képmezőjében további, párban elhelyezett 12 háromszög (apostolok?) található. Felvetésünk további kutatásokat igényel még akkor is, ha a Keszthely-kultúra területéről eddig csak a lesencetomaji temetőből került elő három mellkeresztet tartalmazó temetkezés.

Sorozatunkban éppen csak felvillantottuk ennek a rejtélyes, különleges népnek a régészeti hagyatékát, amely az Avar Birodalom keretei között hosszú évtizedekig hazát talált, létrehozva sajátos kultúráját. A 9. század elején, első harmadában a korábbi nagy temetők megszűntek, a kultúra népe az avarságot felváltó új, frank hatalom keretein belül már nem követhető nyomon.

Perémi Ágota

Korongos fibula a 939. sírból

Irodalom:

S. Perémi Ágota: A Lesencetomaj-Piroskereszt Keszthely-kultúra temető korongos fibulái. Disc brooches from the cemetery of the Keszthely culture at Lesencetomaj-Piroskereszt. *Régészeti Kutatások Magyarországon*, 1998. 107–121.

Ágota S. Perémi: *Die Scheibenfibel aus dem Keszthely-Kultur-Gräberfeld von Lesencetomaj-Piroskereszt – The Keszthely culture disc fibulae from the cemetery of Lesencetomaj-Piroskereszt*. CPP 4., 2014. 223–258. (Mensch. Siedlung und Landschaft im Wechsel der Jahrtausende am Balaton. People, Settlement and Landscape on Lake Balaton over the millennia. Hrsg. O. Heinrich-Tamaska, P. Straub.).

Antitradicionalis tradíciók

Tánc 25. Nemzetközi Kortárs Fesztivál. Hangvilla, Csermák Antal Zeneiskola, Agóra, Pannon Egyetem. 2023. május 27. – június 1.

A veszprémi táncfesztivál negyed évszázada alatt nézőként kijártuk az alternatív színházi akadémiát. Megismertük többek között a fizikai és az expresszív színházat, a „paraszínházat”, a mozgás és a test elképesztő kifejezési lehetőségeit, a különféle művészeti ágak kombinációjának, de mindenekfelett a fegyelem és a szabadság társításának a szépségét.

„...A halhatatlan fényes borotváj

Petőfi Sándor: A halog kalapács Forte Társulat. Rendező: Horváth Csaba. 2023. január 22.

Séd, 2023. 2. sz., 6. old.

Séd, 2023. 1. sz., 40. old.

A tánc fesztivál huszonegyedik

Tánc XXIV. Nemzetközi Kortárs Fesztivál 2023. május 27-31.

Séd, 2022. 4. sz., 2. old.

Huszonöt évvel ezelőtt Vándorfi László rendező, igazgató és Krámer György táncművész-koreográfus indította el a *Tánc Fesztiválját*, akkor még a Petőfi Színházban. Bár a helyszín azóta megváltozott, de ez nem befolyásolta, mert kezdettől fogva jó energiája volt az egésznek. Talán éppen azért, mert folyamatosan küzdenie kellett a megmaradásért. Emlékszem olyan évekre, amikor már ment a megnyitó, de még mindig kétséges volt a finanszírozása. Mintha szegénységi fogadalmat tett volna a rendezvény, akárcsak az egész alternatív színház a mai napig. Szerencsére a táncfesztivált három éve felkarolta a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt, meglátták benne a lehetőséget.

A *Tánc Fesztiválja* teljesen más színházi esztétikát képvisel, mint amit az önelégült, „hivatalos” magyar színházi szakma. Hogy személyes vallomással se maradjak adós, többek között éppen ezért szeretem ezt a szemlélet, mert nagyon eltér a kommersztől, sikeresen ellenáll az együgyűek támadásainak, amelyek minden oldalról záporoznak. Itt nem csak az élmény, de a gondolat is fontos.

lehetne, mondjuk a zsűriben. Én nagyon hiányolom, ahogy a fotósokat is, akik hosszú ideig fontos pluszt adtak az egészhez, szímlátást dokumentálva és azonnal kiállítva az előadások ikonikus pillanatait. Szerintem megemelte volna az ünnepi hangulatot, ha előszedték volna az archívumból a 25 év legjobb fotóit, és kiállították volna a helyszíneken! Krámer György említette a díjátadón, hogy bízik benne, egyszer könyv formájában is megjelenhet az az 1200 fotó, amit összegyűjtöttek, és amire most nem nyertek pénzt.

Groteszk mentalitáskritika: A helység kalapácsa

Jó bevezetése volt a fesztiválnak kísérő programként *A helység kalapácsa* eposzparódia a Forte Társulat előadásában, Horváth Csaba rendezésében, koreográfiájában. Kár, hogy nem indulhatott a versenyprogramban, érthető okok miatt, hiszen Horváth Csaba a fesztivál művészeti igazgatója. Nekem ez volt a 25. fesztivál legnagyobb élménye. Bámulatom és örömöm az előadás gondolatgazdagsága és a frenetikus színészi játék miatt.

A Forte produkciójának fontos eleme Horváth Balázs zeneszerzőnek direkt ehhez az előadáshoz komponált zenéje és aktív közreműködése karmesterként a Mendelssohn Kamarazenekar élén. A zenészek és színészek bravúros összjátéka biztosítja a feszültség-hullámlás intenzitását. Nehéz lenne az előadás műfaját meghatározni, színes eszközhasználat miatt nevezhetnénk akár opera buffának, azaz komikus operának, vagy még inkább komikus operaballetnek, de akár tragikus groteszknak is. Van benne Brechtből, pantomimból és a fizikai színházból is jócskán. Maradjunk annyiban, hogy a stilizált játék legkülönbözőbb formáinak ötvözését látjuk szenzációs színészekkel, akik legalább olyan jól énekelnek, olyan jól ízlelgetik Petőfi eposzparódiája nyakatekert szavainak zeneiségét, humorát, sokértelműségét, mint amilyen akrobatikusan mozognak. Tulajdonképpen dupla fenekű az egész, mert az eposzparódia karikatúráját játsszák összetett szerepformálással, nagyon személyre szabottan. Minden stimmel, semmi nem „mintha”, minden igazi. A szerep csupán kiindulópont, ürügy ahhoz, hogy a színészek feltárják a figurához, a helyzetekhez fűződő emlékeiket. A legkülönbözőbb kulturális utalások világnak be filmekből, színházi előadásokból, tévéműsorokból. A

Hol van Ladányi Andrea?

A *Tánc Fesztiválja* az 1990-es évek végétől követi azokat a művészeti változásokat, amelyek a magyar alternatív színházban kifejlődtek. Horváth Csaba, aki 2021 óta a szemle művészeti igazgatója, úgy állította össze az idei jubiláris műsort, hogy a közönség újra találkozhatott olyan „veterán”, ikonikus, a mai napig műsoron lévő előadásokkal, mint például a 2001-es Juronics-féle szegedi *Carmina Burana* átdolgozott változata és Frenák Pál 2004-es budapesti *Fiúkja*, új szereposztásban. Elhozták továbbá a Hodworks 2013-as ritkán játszott előadását, a *Pirkad* címűt, amely elnyerte a 2014-es évad legjobb magyar táncelőadásának járó Lábán Rudolf-díjat, ahogyan annak idején a *Fiúk* is.

Mellettük itt vannak az újak, akik a mai idők autentikus kifejezési formáit keresik itthon és a világban. A *Tánc Fesztiválja* kezdettől fogva nemzetközi ösztönművészeti fesztivál, induláskor elsősorban fotósokkal szövetkezett, most viszont inkább zenészekkel, illetve képzőművészekkel kooperál. Tehát jó alkalom arra, hogy ha egyfajta szűkített perspektívában is, de lássuk, milyen is a „début du millénaire” művészete. A szűkített perspektíván azt értem például, hogy elsősorban szóló vagy kevés szereplős előadásokat hívtak meg idén. Mindenesetre *A Tánc Fesztiválja* alkalom arra, hogy Veszprémben találkozzon mindenki, aki az elmúlt évtizedekben az új színházi látásmódon dolgozott, a régi nagy nevek az újakkal, akik most törnek az utat a hírnév felé.

Erről jut eszembe, hol van például Ladányi Andrea? Ha már összegzünk, valamilyen formában neki nagyon itt lenne a helye, hiszen katartikus előadásai voltak Veszprémben az elmúlt 25 évben. Ha mindent láttunk már tőle, akkor legalább személyesen itt

szereplők: Bari István e. h., Csáki Benedek e. h., Fehér László, Ferenczy-Nagy Boglárka e. h., Földeáki Nóra, Gálhidy Gizella e. h., Horkay Barnabás, Kondákor Ajsa Panka e. h., Krisztik Csaba, Palag Márton, Tarjányi Liza e. h. és Widder Kristóf.

Telitalálat Kalászi Zoltán és Kiss-Benedek Kristóf színpadképe is, pillanatok alatt átvariálható sörösládaíkból áll. A kocsmák hátsó udvarának jellegzetes attribútuma a sörösládahegy, amin különböző magasságokban egyensúlyoznak, ugrálnak, ülnek, fekszenek, templomtornyot, akármit építenek. Benedek Mari mai turkálós ruhái is azt sugallják, akár napjaink kocsmájának népsége lehet ez a Petőfi-féle bagázs, és nem is okvetlenül falusi. Sejtethetőn a nyóckerben ma is otthon érzik magukat: Harangláb úr, Szerelmes Erzsók, Barajga, a lágyszívű kántor és a többiek, hiszen általuk az örök emberi jellemek bújnak elő. Ők a mi identitásaink.

Nem akarnám a felszabadultan nevetgélő nézők jókedvét elvenni, csak jelzem, hogy *A helység kalapácsa* szerintem egyfajta mentalitásnak a kritikus bemutatása, a lelkialkaté, ami tönkretesz bennünket.

Utcaszínház, új kihívások

A Forte színészei, illetve Horváth Csaba tanítványai a Színház- és Filmművészeti Egyetemről, valamint sokan mások a fesztivál ideje alatt folyamatosan felbukkantak Veszprém különböző terein, utcáin, gyülekezőhelyein, a kreativitásra helyezve a hangsúlyt. A véletlen járókelők, nézők kreatív képességeit fejlesztve, bemutatóikon végigmentek az alkotás szinte minden szakaszán, az ötlet kezdetétől a végső megvalósításig.

Kár, hogy a szakadó eső sokszor áthúzta a tervezett helyszíneket. De hát akár ez is része lehet az új kihívásoknak, amivel a színháznak meg kell küzdenie, hiszen a színház, a színjátszás egyfolytában küzd önmagával, a körülményekkel, a nézőkkel. Ahogyan Deleuze mondta, van valami, ami fontosabb a megvalósulásnál: az akarat, ami tettere készletet.

Ó, a Fiúk! Test és hatalom

Vannak előadások, amelyek kiállják az idők próbáját, amik már megszületésük pillanatában időtlenek. Ez is bizonyítja, hogy a színház nem annyira efemer, porladó anyag, mint azt általában híresztelik róla. Hiszen lám, generációkon átöröklődik Frenák Pál koreográfiája, a *Fiúk*, és Hód Adrienn koreográfiája, a *Pirkadat*. Bár a táncosok és a nézők nemzedéke is folyamatosan változik, ezzel együtt az energiamezők is, amit a táncosok, valamint a táncosok és a nézők egymás közti dinamikája teremt meg. Ám a struktúra, a látvány állandó. Nekem most az erotika és hatalom, a másikon való uralkodás készítése tűnt dominánsabbnak a kritikákban, esszéikben az elmúlt két évtizedben sokszorosan kielemezett többi témánál. Ezekbe a nárcisztikus jelenetekbe belejátszanak a modern történelem lélektani és politikai premisszái, felvértezve a náci koncentrációs táborok nyújtotta utólagos bölcsességgel. Láncra vert kutyák üvöltenek. Macsó pasik bakancsban, túllszoknyában. A zárójelenetben az egyik táncos belefekszik a parabolaantennába, majd billegve ugrálni, tombolni kezd benne, és azt ismételteti, hogy ő a legjobb, valakinek mindjárt letépi a fejét, ledarálja a szívét. Aztán lecsillapodik, a média szuperegója bealszik, mire a macsó film a stáblistához ér, a testére vetítve pereg a szereposztás. A *Fiúkat* Holoda Péter, Keresztes Patrik, Maurer Milán és Várnagy Kristóf táncolta a veszprémi fesztiválon.

Mindkét koreográfusra jellemző a nyers és erőteljes testkezelés. Az autentikus, csupasz test felmutatása. Ilyenek vagyunk. Mindketten vad energiákkal mennek neki a színháznak és önmaguknak is. Eksztázis és halál, a végzet dolgozik bennük, ugyanakkor ironikus, groteszk szálak is feltűnnek mintegy a tragédia ellenpontjaként, talán Frenáknál erőteljesebben, mint Hódnál. Nyitott struktúrákban dolgoznak, és kibillentik a táncosaikat a megszokott helyzetekből, nem csak azzal, hogy lemeztelenítik őket fizikai és pszichikai értelemben is.

Feltételesem kegyetlen színháznak is nevezhetnénk azt, amit művelnek, szó szerint is, mert nagyon nehéz lehet ezeket a koreográfiákat táncolni. Autentikus embereket válogatnak össze, nem klasszikus táncosokkal dolgoznak, hanem olyanokkal, akik elementárisak, és ezt a fizikalitást, erőt, ugyanakkor a lelki

törekenységet is készek megmutatni. Frenák az akrobatikát és a teatralitást hívja segítségül a nagy filozófiai síkok, hullámhegyek és -völgyek belengéséhez. A szex és szerelem durvaságának, ősfájdalmának a megmutatásához. Hód viszont a földön marad. Itt lent, a balettszőnyegen birkózik meg ezekkel táncosai révén, szemben a közönséggel, egy vonalban velünk.

Azzal, hogy anyaszült meztelenek a *Pirkadat* táncosai – gátlátalanul feltárulkoznak, mint Hieronymus Bosch festményeinek figurái, látjuk még az ánusukat is, a szórt a nemi szervükön, a bordájuk feszülését, az izmaik munkáját –, teljesen kiszolgáltatottak, de a nézőt is provokálja a látvány, mély visszhangot kelt bennünk, szokatlanságával felrzza az idegrendszerünket. Micsoda erő lakozik a porlatag testben, micsoda ösztönök dolgoznak bennünk az utolsó leheletig. Újra és újra. Amikor vége az eksztázisnak, a test piheg, de az érintésekből újra összetapadás, az egész teret berezgő eksztázis lesz. Hód táncosai megmutatják a mozdulat születését és a test végtelen transzformációs lehetőségeit a látathatóvá tett izommunka által.

Annak ellenére, hogy mindkét koreográfus meztelen testekkel dolgozik, és totális, intenzív előadásmódra törekszik, másfajta, senkivel sem összetéveszthető formanyelvük alakult ki. Markánsan új hangot hoztak a magyar táncművészetbe. Tánc? – kérdezik azok, akikből ellenérzést váltanak ki. Inkább hosszán ismételt mozdulatsorok, fájdalmas vonaglás, sebzett lüktetés. Igen, mert végül is minden tánc, az ember járása, mozgása, simogatása, pázása is. Táncosaiknak minden előzetesen megtanult technikát el kellett felejteniük a közös munka során, egy sokkal zsigeribb, ösztönösebb mozgást kellett felépíteniük. Frenák koreográfiai ráám úgy hatnak, mint egy rockkoncert. Ebben része van a társulattal rendszeresen együttműködő francia komponista, Fabrice Planquette elektroakusztikus zenéjének is.

A különbségeket tovább lajstromozva, Frenák sokkal teatrálisabb, és szinte ösztönösen használja a siketnémák jelnyelvét. Azzal, ahogyan alkalmazza a közvetlen cselekvés eszközeit itt, a *Fiúk*ban, például a kötéllel, képes olyan képzettársításokat létrehozni, hogy ha megkérdezném az előadás végén, talán nem lenne olyan néző, aki ne a kígyókra, Laokoón és fiai harcára asszociálna a meztelen testek köré tekeredő kötélről, sőt a férfiaságra, ami pörgeti, béklyóba köti, magasba röpíti, mélybe taszítja őket.

Hódnál nincsenek kötelek, se kígyók. Autentikus, meztelen test van test ellen, és a testért. Borzongató kapcsolatban a valósággal és a veszéllyel – ahogy azt Artaud, a kegyetlen színház apostola is elképzelte. Két táncospár mozgatja egymást hihetetlen erőbevetéssel, hol az egyik az aktív, a másik a passzív, és fordítva, vagy mind a ketten aktívak, máskor passzívak. Egymást szinte az öntudatlanságba hajszoló, a végtelenségig tartó mozdulataik alatt rettegtem, nehogy megsérüljenek, az izzadt bőr nem csúszik, megakad a balettszőnyegen, és a testek találkozásánál is. Látni, ahogy a bőr átszíneződik, ahogy a test deformálódik a kemény fizikai igénybevételtől. Kétség nem fér hozzá, bőrünkre megy a játék.

A táncosok által generált zenét, a testek egymáshoz csapódó, súrlódó hangját, csattanását Mizsei Zoltán kortárs zeneszerző élőben kevert belső hangokkal és csenddel erősíti fel, illetve ellenpontozza. Veszprémben már az új generáció: Kacsó Imola, Simet Jessica, Gläser Márton és Marcio Kerber Canabarro táncolta Hód Adrienn koreográfiáját.

A Hodworks *Pirkad* című produkcióját a zsűri fesztiváldíjjal ismerte el.

„Érdekes” idők

Nem is olyan régen még az idő fogalmával volt elfoglalva a világ globálisan, ma viszont már a szinkronitás, az egyidejűség a probléma, a furcsán összekuszálódott kapcsolatok és hálózatok. A Franciaországban élő horvát–olasz szerzőpáros, Barbara Matijević és Giuseppe Chico *Forecasting (Előrejelzés)* című előadása erre a mai digitális, hálózatokkal összekapcsolt korra reflektál, amelyben élnünk adatott. „Érdekes” idők, mondhatnánk, válságok, bizonytalanságok, plusz mindent előtű digitális szemét, benne az álhírek, politikai és egyéb propaganda, térítések, mindenféle bizarr sztorik. Barbara Matijevićék 2014 óta foglalkoznak a YouTube-jelenséggel, gyűjtik a csatornára kirakott tragikomikus, exhibicionista furcsaságokat, megállapítva, hogy semmit sem szeret jobban az ember, mint dicsekedni, többnek látszani, mint ami, és edukálni, továbbadni a tudást, aminek birtokában van, legyen az bármily csekély vagy nevetséges is. Internetről megtanulhatunk tojást főzni, céget alapítani, lóni, gyönyört okozni. Egyszóval mindent.

A *Forecasting* előadással beutazták a világot, nagy találmányuk, hogy a központi szerepet játszó laptopon emberi méretarányoknak megfelelően jelennek meg a felvételek, így úgy néz ki, mintha a performer Barbara Matijević benne lenne a laptopban. Hol a keze, hol a lába, az arca, a szája, a nyelve kerül bele a bizarr YouTube-videókba, amint éppen tojást ver, szalámit szeletel, a szexpartnerre lábujját nyalogatja vagy célba lő. Az egyszerű, hétköznapi trivialisoktól az előadás során eljutunk az egyre extrémebb tartalmak felé. Az emberi test mintha digitálisan folytatódna. A képernyő találkozási ponttá válik az előadóművész tes-

te és a videókat felrakó emberek kétdimenziós világa között. „Az eredmény egy szédítően hibrid élmény” – áll a programfüzet előzetesében. A jó színház mindig a világ kritikája.

Barbara Matijević a fesztivál előadói díjában részesült. Rajta kívül Farkas Zoltán Batyu és Tóth Ildikó Fecske, a *Merítés* című produkció táncosai, valamint Szekrényes László a *Lift*-ből kapott előadói díjat.

Robot- és bábvilág

A digitális korszak művésze a japán Hiroaki Umeda is, de egészen másképpen használja a komputert. Úgy tudom leírni *Accumulated Layout* című előadását, mint színpadra alkalmazott komputergrafikát, lézereképeket, holográfiát. A statikus kompozíciótól a ritmikus vibrálásig, illetve a mozgóképig terjed a látvány spektruma. A művész-operátor kívánságát elektromos impulzusokká változtatja a gép. Idő, a tér, a fény, a hang formálja a hatást. Nicolas Schöffer kibernetikus művészete jut eszembe róla. Hatalmas konstruktivista alakzatok vetülnek rá a térre. A számítógép korlátlanul képes a ritmikus fénygrafika variálására. A vetített alakzatokkal együtt mozog a táncos, Umeda is. Mintha testének meghosszabbításai lennének a lézercsíkok. Repetitív mozdulatokat tesz elsősorban a lábával, a kezével és a fejével – robotszerűen. Végtelenül személytelen, üres szépség az egész. Tulajdonképpen performance.

A Színházi Olimpia révén megszorozódott a külföldi előadások száma ezen a 25. fesztiválon, így került ide a belga–chilei *Tchaïka*, illetve a francia *Là* is.

A *Tchaïka* egy színésznő és egy báb kettőse. A bábjáték mindig is tökéletes forma volt a színház csodájának megjelenítésére: irányíthatóság és irrealitás. Az élete utolsó előadására készülő demens színésznőt ember nagyságú báb mozgatásával életre keltő Tita Iacobelli a diva mitológiájába avat be bennünket. Ő maga a báb teste és a karja is. Sőt, ebben a nagyon személyes történetben ő jeleníti meg bravúrosan a színésznő fiatalkori arcát is. Expresszív játékával feltárja az alkotási folyamat groteszk vonásait. Visszahozza a színpadra a bábművészetet, annak minden romantikájával együtt. A veszprémi közönséget elbűvölte a báb csodája. Mégsem ez lett a közönségdíjas előadás a nézők szavazatai alapján, hanem egy sokkalta modernebb alkotás, az *After All Springville* a belga Miet Warlop társulatától.

A *Springville* tulajdonképpen egy happening teljesen szédült meglepetéshálózattal, tetőpont és feloldás nélkül. Sokkal inkább az álmok logikátlanságával, mint a művészet logikájával működik. Mint a szürrealisták vásznain, itt is női lábakon álló asztal, félbevágott holttest, doboztestű ember, két lábon járó villanyóradozoz szikrázik, haldoklik. Ja, előtte még léggömböt fújt és dobott el unottan. Szóval, na. Ennek az egész jópofa hülyeségnek az origója egy művész, aki egy kartondoboz házban lakik, és az ő fejéből vagy a fűrésze alól pattannak ki ezek a rémálmok. Végül leég ez a rémségek háza, a tűz lángjait és a vízsugarat, amivel oltják, piros, illetve kék, hatalmas felfújható csövek szimbolizálják, amik szétfeszítik a kartonházat, majd szinte a színpadot is, sőt a nézőtér első soraiba is behatolnak.

Szavak is vannak a *Springville*-ben, de ismétlődő, artikulálatlan dadogássá redukálva. Főszereplői egyértelműen az anyagok, a kartondoboz ház, a kartondoboz ember a kémlelő kartongurijával, és a felfújható óriási színes tömlők. A színészeket sokkal inkább tárgyként, mint drámai jellemként kezeli Miet Warlop rendező produkciója. Ha a színpadon nincs líra és metafizika, akkor paródia és ironia lép a helyére, ezzel is jelezve a szakítást a múlt mindenféle kötelékével.

Là – a fődíjas előadás

A fesztivál fődíjat elnyert francia Baro d'èvel társulat *Là* című előadása úgy abszurd, hogy közben azért nagyon lírai. Két színész és egy afrikai varjú játszik benne. Szelíd humorral ugyan, de a két színész mindent kicsúfol, amiről még azt képzelné az ember, hogy értelmet adhat az életnek. Mint Beckett-nél, ebben a darabban sincs már miről beszélni, nincs mivel kifejezni. A szótöredékeket, amik többnyire angolul vagy artikulálatlanul elhagyják a szereplők száját, vehetjük úgy, mint korunk kommunikációs zavarainak megnyilvánulásait. Banálisak ezek a közhelytöredékek, mint maga az élet,

körbe-körbe forognak, ismétlődnek a situációkkal együtt. Ami még épen maradt ebben a két emberpéldányban, az a testükben lakozó zene. A ritmus képes még összehangolni őket. Különben még a varjával is simább a kommunikáció, mint az embertárssal.

Van, aki szerint a világ újratemtését látjuk. Más értelmezés szerint egy tévéstúdióba tör be az öltönyös férfi, mikrofonállvánnyal a kezében, majd kisvártatva utána a „kisfeketébe” öltözött nő is bebújik a falon. Mindketten szereplési vágytól égnek. Érzésem szerint viszont valami katasztrófa (háború, földrengés, terrorista támadás) után menekülve keverednek ebbe a magas fehér falakkal övezett zárt térbe, ahol beszélni próbálnak, mondani akarnak valamit a világnak, a nagy nyilvánosságnak, de képtelenek rá. A helyzetnek megfelelően izgatottak, mindenféle mozgással, kapcsolatteremtéssel próbálkoznak. De ez a mozgás nem más, mint a bűnök örökös következménye, ahogy de Sade márki mondta volt.

A sokértelmű darab végén berendezik maguknak ezt a kietlen helyet, a férfi a hosszú mikrofonállvánnyal rajzol a falra fát, létrát, és bármily meglepő, a fal repedésére egy női szeméremnyílást, hüvelyt. Ez azért is fontos, mert a zárójelenetben ezen átbukva távoznak. Hova? Vissza az anyaméhbe? Maguk előtt átdobják azonban a valahonnan idekeveredett, elhasznált karácsonyi izzóköteggubancot.

A *Là* talán a kommunikáció képtelenségének, a kapcsolat-teremtés képtelenségének a jelenkori tapasztalatával foglalkozik. Ennek az értelmezésével. Ez az anyaga a darabnak, de nem célja. A cél a felszabadult játék. A két színész, akik egyben szerzők és előadók: Camille Decourtye, Blaï Mateu Trias kiapadhatatlan leleményességgel játszanak Gus, az afrikai varjú társaságában. Azt olvastam róluk, hogy vándorszínészek ivadékai. Abszolút virtuozitással, minden érzékükkel képviselik az elképzelést, ráadásul csodálatos hanggal is megáldotta őket a természet. Teljes művészet a *Là*, akár egy szürreális álom.

Ennyi volt, ez volt a tánc 25. fesztiválja Veszprémben. Megpróbáltam felvázolni. Részben tetszett, részben meglepte a közönséget, talán kicsit más volt, mint amire számítottunk. De ez teljesen megfelel a rendezvény szellemiségének. Különbözni, autentikusnak lenni, az új dolgok kipróbálása végett akár gyakorlótérre is válni. Egymást tisztelő és becsülő emberek találkozóhelyévé válni, még ha nagyon más esztétikát képviselnek is. Próbálkozni. Mert ezek a próbálkozások sohasem tanulság nélküli valók. Annyira különbözik ez a hozzáállás mindattól, amit ezekben az években élünk, és annyira jellemző *A Tánc Fesztiváljára*.

Bartuc Gabriella

Beavatás

Horváth Balázs–Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa*. Forte Társulat. Zenei workshop Horváth Balázs zeneszerzővel és Horváth Csaba rendezővel. *A Tánc Fesztiválja* kísérő programja. Csermák Antal Zeneiskola, 2023. május 14.

Aki jár klasszikus zenei vagy még inkább kortárs zenei koncertre, az hozzá lehet szokva, hogy az esemény előtt valamiféle beavatató beszélgetésre kerül sor. Ennek oka nem feltétlenül a felhangzó zenék nehezebb érthetősége, hanem inkább olyan információk átadása, amelyek tovább mélyíthetik az – akár érzéki, akár intellektuális – élményt.

A Forte Társulat május 14-i veszprémi, Hangvilla-beli előadása kapcsán is erre számíthatunk. A workshop az előadást dirigáló zeneszerző, Horváth Balázs vezetésével zajlott, aki mellett jelen volt a társulat vezetője és az előadás rendezője, Horváth Csaba is. A beavatató során nem egyszerűen információt kaptunk. Tényleg workshop kerekedett. A zeneszerző keresztülvezette a résztvevőket a darab erdejében futó rejtett vagy jól hallható zenei ösvényeken.

Persze Horváth Balázs valóban elmondott néhány olyan tényt, ami a zene megszületését vagy a darab egyszerű alaptörténetét jellemzi, sőt a rendezővel közösen bemutatták a szereplőket, de a lényeg csak ezután kezdődött.

Horváth ugyanis a szereplők karakterének megközelítéséhez körülírta azok zenei tulajdonságait is, majd a közönség reakciója közben maga elő is adta. Énekelte, mondta, kiabálta, gesztikulálta, néha zongorázta. Ennyi elég is lehetett volna ahhoz, hogy a résztvevők úgy érezzék, magabiztosan ülhetnek be az előadásra. De a workshop interaktív része még csak ezután kez-

dődött. A darab szereplőinek döntő többsége ugyanis narrálja a történetet, amit különböző stílusban, karakterben és a színpadon sokféle testhelyzetben játszanak el a színészek. A stílusjátékot és a zenekari hangszerek által létrehozott tájakat, érzeteket ugyanis a résztvevők a workshop vezetőjével közösen szólaltatták meg. Ütögették a testüket, kiabáltak, énekeltek, kommunikáltak egymással. Mindezt villámgyors reakcióidővel kellett megtenniük, hogy a situációk hangzása, zenei ideje hasonlítson a beavatató követő előadás megfelelő pillanataira.

Az egyórás foglalkozást követően már csak arra kellett felkészülniük a résztvevőknek, hogy a villódzóan sokféle zenei információt képesek legyenek előbányászni a fejükből, és mindeközben minimum megkettőzzék a figyelmüket. A színészek ugyanis valóban nem csak énekeltek vagy beszéltek a darabban, de folyamatosan és hálószerűen kommunikáltak egymással. Ha éppen nem dobáltak tárgyakat, ugráltak tornyokon vagy álltak fejen. Vagyis mégsem, mert nem „vagy énekeltek, vagy ugráltak”, hanem mindezt szimultán, pillanatnyi pihenés nélkül tették.

Sejthettük ezt a beavatató alapján, de az előadás még ennél is komplexebb élményt kínált. Csodálatos volt ráismerni a szereplők dallamaira, mint egy vezérfonál, úgy vezette végig a zeneszerző a karaktereket. A leghatásosabb az lenne, ha szerves része lenne a beavatás minden előadásnak.

Demel Eszter

Ma az utca költője lenne

Prieger Zsolt (Anima Sound System) – Balázsovcics Mihály (Slow Village) – Subicz Gábor (Subtones, MAO): *Mihály, avagy egy város kísértetei. A Tánc Fesztiválja.* Csermák Antal Alapfokú Művészeti Iskola, 2023. május 17.

Hol vagy, Mihály? Harsant a kérdés, s én riadtam forogtam körbe, hogy ki a csuda keres engem egy színházi előadás idején, az első sor közepén ülve. Kiderült, hogy némi névazonosság forog fenn, Csokonai Vitéz Mihályt hívtá, többször felkiáltva Prieger Zsolt, s vele együtt Balázsovcics Mihály, miközben Subicz Gábor invitáló hangokat csalt elő trombitájából.

Mindez történt a 25. Nemzetközi Kortárs Táncfesztivál egyik előadásán a zeneiskola egyik termében. Legyünk őszinték: a Csermák Antal zeneiskola tanári szobájában, mert az előre megjelölt nagyteremben egyeztetési problémák miatt más program zajlott. Talán jobb is így, mert most aztán igazi közelségbe kerültünk a zenekarral, mondhatom, fülembe rivallt a zene. Prieger Zsolt rosszabbul járt, többször is leizzadt a szobányi teremben hamar elfogyó levegő híján. Ugyanakkor, kérdeztem magamban, mit keres itt ez a műsor a táncfesztiválon, de azonnal meg is adtam a választ: már az első percek után kiderült, Zsolt és Mihály végigmozogta, -táncolta, -rappelte az egy órát. S bizony a közönség (köztük én is) hamar felvette a zene ritmusát, vagyis ülve táncoltunk.

Miközben figyeltünk a szövegre, mert ez végül is Csokonai Vitéz Mihályé volt, akinek mellel novemberben lesz születésének 250. évfordulója, de róla még szó sem esett az idén: Petőfi mindent visz. (Kacatokat is.) Prieger, aki magyartanár is volt, megszállottan szereti Csokonait, s mint ahogy nyilatkozta: modern, mai, vagány, beszélős karakternek tartja. Csak hajlandók vagyunk úgy emlékezni rá, hogy: Dorottyá, meg somogyi kanászok, meg Konstaninápoly, meg az az ügyetlen Lilla az apjával együtt – holott az életműve sokkal, de sokkal összetettebb, gazdagabb, sokrétűbb, mint az iskolai tananyag. Nem véletlen hát, hogy a szerkesztett, zenés irodalmi előadásban a mélyből felcsattanó Csokonai-sorok, szövegrészletek egymást erősítve, kiegészítve és építve egy sajátos poétikai képet rajzoltak fel a 21. században.

Az ötlete egyszerű: ma Csokonai az utca költője lenne, indulatos fickó, akiben egyszerre van együtt a „szenvedély és a modernitás, akihez fordulhatunk tanácsért, meglátásokért, vízióért”, s ha nem a tankönyvek felől közelítünk hozzá, akkor ehhez az egyéniséghez izgalmas zenét lehet társítani.

Merthogy az összeállítás másik, azonos súlyú élményrésze a zene volt, amely aztán pontosan illett az irodalmi szerkesztettséghez. Nem véletlenül hangzott fel jazz és Mozart, rap és hiphop, utóbbi meghatározóan. S amelyet végigkísért Subicz sajátos hangulatú jazztrombitájá-

ka, talán olykor rögtönzése is. Valójában olyan érzésem volt, hogy nagy szerepet kap az improvizáció az előadásban, amely a zenét keverő, indító Prieger keze nyomán jött létre, vagyis annak eszközével, de jól tudtam, ez egy tudatosan szerkesztett-összerakott zenés-szöveges-táncos produkció volt. Sőt, egyetértve a fiúk nyilatkozatával, ez még komplexebb volt: „atmoszférikus, táncos, gondolkodtató, filozófikus és nevetetős”.

Meg kell mondjam, a közönség élvezte a produkciót. Nemcsak a jelentős taps bizonyította, hanem a terem közbeni zajai is: halk felszisszenések, nevetések stb. Merthogy Csokonai verseire, részleteire olykor a nyakigláb rokokó költő-hasonmás Balázsovcics Mihály (MC Tink) válassza a maga írta slam poetrykkel, szellemes, inspiráló, kérdező, kemény sorokkal. Akinek a szövegeit hallva elhittem, hogy Csokonai „a nagy debreceni áramvonalas, sőt újhullámos rapper”. Két évszázad ölekezett így, maivá téve egy soha meg nem halt költőt.

Egészen eredetileg láttunk, nyugodtan állítom, szürreális élmény volt, s bár nem valószínűsíthető, hogy ez az irodalmi órák-előadások jövője, de hogy valami újat, érdekeset, hatást hoztak létre a fiúk, az nyilvánvaló. Mint kiderül, Prieger Zsoltnak legalább tíz ilyen irodalmi műsora van Pilinszkytól kezdve Mészöly Miklós versei(!)-ig. Szívesen látnék ebből Veszprémben egy bérletes sorozatot.

Praznovszky Mihály

Trichotómia

Là – a Baro d'ével előadása. A 10. Színházi Olimpia keretében bemutatott produkció. *Tánc 25. Nemzetközi Kortárs Fesztivál.* Agóra, 2023. május 17.

„Well...” „Strong... powerful... special... Really organic...” „It's important, yes.” „Ah, it's so personal!” „Empty.” „Full.” **Ami a darabban elhangzik, a darabról is szólhatna, ha az idézetek nem éppen az eredetivé fakítás zavart, magyarázkodó, mentegető foszlányai lennének egy esetlennek tűnő lelkes lény szájából, aki találkozik valakivel és valamivel, akit és amit nem ért. „I don't understand.” A vonzás és vonzódás azonban nem enged a szavakba szorulni.**

Amikor egy férfit és egy nőt látunk egy határolt, üres térben, a Semmi földjén, egy időre elfelejthetünk szinte mindent, ami nem ők éppen: a társadalmi problémákat, a feltételezhetően örökölhető családi traumákat, aktuálpolitikát, a mindenféle szintű másolt mintákat. A nagy archetípus az Éden, amelynek szívmotívuma a természet – az előadásban Gus, a szép fekete-fehér varjú. A Paradicsom képzeletében azonban most nem alap, inkább már kezdettől csak asszociáció, ami folyamatosan halványul. Blai Mateu Trias és Camille Decourtye úgy „születnek” bele a falon át feketén, nehezen – lábbal előre – a makulátlan tisztaságú fehér világba, hogy

azonnal érezni: itt mások is vannak. A tér nyitott. A férfi kifelé beszél és magyarázkodik, a nőt az abszurd mikrofonhoz terelgeti: valamit arrafelé, a külvilág felé kéne csinálni... Azonban nem csupán a fikcióban létezik egy falakon túli közeg, a két szereplő egyidejűleg magába az előadásba kepeztet, tör, nyomakodik, csusszan be a nézők szeme elé. Amikor a nő egy ingerült pillanatában a színpad széléről erős szemkontaktussal ránk kiabál: „Probléma van? Van valami problémátok? Azt hiszitek, hogy van itt egy határ?”, akkor a valós és fiktív valós kontextus különböző jelentéslehetőségei kerülnek játékba, ami például abból a szem-

pontból is fontos lehet, hogy az előadás vége felé haladva egyre inkább tapasztalhatjuk: ami megszületik – három lény közös életének története – már nem hozzánk/valakikhez képest létezik. Csakis önmagukhoz képest. Szemlélőkké válunk valóban, látjuk, hogy egy másik világ is lehetséges, és felmerülhet a kérdés: most mi választ el minket tőlük? Szép, hogy a nézőtér és a játéktér között húzódó vonalat nem a már majdnem felénk induló nő, hanem később az általa röptetett varjú teszi semmissé: Gus egy nagy kört ír le fölöttünk, akár a fejünkre is kakilhatna, vagy más egyéb természetes pimaszságot művelhetne. A vállunkra is szállhatna.

A madár először a férfival találkozik, komótosan szétcsócsálja annak létbe lépő beszédét, kocogtatja a mikrofont, meglep, tesz-vesz. Valójában azonban a nőhöz tartozik, aki finom kurrogással beszélget vele, simogatja (nem rendszerre fésülgeti, mint a férfi), játszik vele, akinek a karján majd a túlsó világba megy.

Valószínűleg sokan gondolhatják, hogy a világ úgy élhető és jó, ha biztonságos, izléses, rendezett, kiszámítható. Ha mederben van tartva. A *Là* finoman lineáris kétemberes-egyvarjús narratívája egészen másról látszik beszélni: értetlenségről, maceráról, párhuzamos világokról, keresésről, tapogatózásról, veszekedésről, közeledésről, újrakezdésekről, eltűnésről és visszatérésről, szenvedésről, megtalálásokról, magányról, önkifejezésről, kommunikációról, változásról, értésről. A férfi eleve mikrofonállvánnyal (és persze mikrofonnal) „születik”, értelmezni próbál, magyarázkodik, keresi a szavakat, jól fésülten és zavartan szerepel, rendezkedik – a nőnél nincs semmi, ő csak önmaga, anyanyelve a néha artikulálatlan, máskor énekké beszélt archaikus „csakhang”, torokhang, s a zene, először a bátortalan éneklés, aztán a magára találó, később szinte operai hang. Ő nem kér a szereplésből (bár társa odakintatja a túl magas mikrofonhoz), sétálva is énekel, úgy beszélget. A férfi az idegen, ösztönös lélekhangokat hallva belenéz a nő torkába, mintha egy beteget vagy egy különös gépezetet vizsgálna, máskor annak száját csapkodva játszik a hangokkal, mint egy hangszeren. Mentegeti furcsa társát, és pár perc múlva már magát is, amikor a ritmikus sikkantás, nyögés, kiáltás bevonja őt, elkezd ezt a szugesztív, érthetetlen valamit élvezni, elkezd felfedezni saját testének tereit, olyannyira, hogy önállóul, felszabadult szemérmes tombolásában észre sem veszi, hogy a másik szenved, kínlódik, talán agonizál. Veszekedés, majdnem-verekezés fordul át játékba, majdnem-szerelembe, majdnem-halálba, a „hagyjál békén, zavarasz!”-féle ingerültség támogatásba. Az én kontúrjai – vagy csak a kontúrok képzetei – elmosódnak, világok nyílnak. A mikrofon kísérleti objekt, játék, majd az alkotás eszköze lesz, a falakon a szenvedés testi nyomai mellett megjelennek tájak, motívumok, az éppen magányos férfi fest, egyre szenvedélyesebben, tudatosabban, az utolsók közt a beleszületés hasadáka köré egy női szeméremtet idéző stilizációt, a későbbi végleges eltűnés/visszatérés kapuját. Az egész olyan, mint egy inverz tusfestmény. A fekete-fehér fehérres-feketés lesz, koszos és művészi, összekeveredő, a testeket átfesti a fehér közeget, a fehér falakat roncsolják, feltépik, rajzolják a lények. És eljutunk oda, hogy a férfi énekel: sérülten, szenvedően, de tiszta

hangon Purcell művéből Dido búcsúját, mely majdnem elidegenítően szól tovább az önvilágában lépkedő nő erős, a zenei kísérettől szinte elszakadó hangján. És eljutunk oda is, hogy a férfi tudja, a nőnek nem kell kibogoznia a magával hozott, lényétől idegen, furcsa gordiuszi kábelcsomót.

A kaotikus lét azonban a szépség felé halad, a szépségbe érkezik. Ahogy a darab végén a fal tetején ülnek (*Là, sur la falaise* – ahogy diptichon előadásuk címe is mondja), mint egy veszélyes szigeten a tengerben, alattuk a világ, velük a madár. Kis tanakodás után egymásba kapaszkodva érkeznek a földre, a nő a férfi vállán, stabilan, biztosan, s egy testként gyönyörűen táncolnak, forognak a megélt lét végén, együtt gördülnek a földön, s a korábban el-elsötétülő, majd kivilágosodó színpad – most először – meleg fényében egymás után tűnnek el mindhárman a szemünk elől. Felfele a halálba. Vagy valahová máshová.

Camille Decourtye és Blai Mateu Trias cirkuszművészeti, akrobatikus, zenei, színészi tudása, improvizatív tehetsége, játékos-sága, iróniája és lírája kivételes komplexitású élményt ad. Velük együtt Gus, a varjú is rendezője az előadásnak. Mondhatnám – közös cirkuszi életterükre utalva –, hogy jól idomított madár, aki kiválóan abszolválja a 2018 óta futó darabban a feladatait, de nekem inkább úgy tűnik, fontosabb, hogy egy folyamatos, mindennapos, természetes kommunikáció állomása lehet minden egyes fellépés. Camille Decourtye talán suttogó, de az mindenesetre valószínű, hogy olyan valaki, aki érdemben érti és érzi, hogy a világ nem csak emberekből áll.

A 2000 óta működő Baro d'èvel társulat két alapító tagjának – úgy tűnik – csak egy kicsi lépés a mindennapi életből a színpadra, majd onnan visszalépni. A velük készült interjúk, többnyire fekete-fehér filmetűdjeik és fotóik, az előadásaikról készült videók folytonos identitásról beszélnek. Játsszanak gyerekeknek, az utcán járkálóknak, cirkuszbán, erdőben, mezőn, fesztiválokon, emberekkel és állatokkal. Most itt.

Vondervisztne Kapor Ágnes

A sokszínűség fesztiválja

Tánc 25. Nemzetközi Kortárs Fesztivál. Hangvilla, Csermák Antal Zeneiskola, Agóra, Pannon Egyetem. 2023. május 27. – június 1.

„Összművészeti”, „szakmaiság”, „innováció”, „gondolatébresztő”, „humor”, „szélesebb nézői rétegek megszólítása”, „folytonosság” – ezek voltak a kulcsfogalmak Horváth Csaba művészeti igazgató megnyitó- és záró beszédében Veszprém immár ikonikus jubileumi fesztiválján. A díjkiosztó előtt megköszönték Krámer Györgynek – akinek munkája, szakmai tudása és esztétikai látásmódja a kezdetektől meghatározta a fesztivál arculatát – 22 éves művészeti igazgatói tevékenységét.

A jubileumi programkínálat egyik jellemzője a sokszínűség volt: táncnyelv, társmediumok, a modern technika használata tekintetében is nagyon különböző produkciókat és emlékezetes teljesítményeket mutatott fel (ez még akkor is érzékelhető volt, ha valaki – sajnálatos programegyezések miatt – lemaradt olyan izgalmas előadásokról, mint a zsúri által fődíjjal jutalmazott *Pirkad* [Hodworks] és a francia Baro d'èvel-től a különdíjas *Là*). A folytonos-

ság és a sokféleség az alapelveken túl abban is megnyilvánult, hogy – részben kísérő programok keretében – a nézők találkozhattak olyan művészekkel, akik a 25 év alatt többé-kevésbé folyamatosan a fesztiválok résztvevői voltak, mindannyian markánsan megkülönböztethető egyéni stílust, látásmódot, esztétikai elveket képviselve; többségükkel mára megváltozott szerepkörökben. Horváth Csaba például annak idején a fesztivál első fellépője és

díjazottja volt; most – hivatalos funkciója mellett – koreográfusként volt jelen, igaz, versenyen kívül. Láthattuk még Goda Gábor, Hód Adrienn, Frenák Pál, Fehér Ferenc (a *Lift* című előadásról az előző számban írtunk) és Juronics Tamás koreográfiáit; utóbbit mint szereplőt is.

Krámer György a díjkiosztón megemlékezett azokról a fotósokról (pl. GG-ről – Gáspár Gáborról – és társairól), akik megkísérelték a lehetetlent: dokumentálni, megörökíteni az előadások emlékezetes pillanatait, állóképbe sűríteni a mozdulatot, pillanattá szelídíteni az időt. Azt reméli, talán egyszer sikerül könyvben kiadni ezt a felbecsülhetetlen értékű anyagot.

A fesztivál 25 év alatt érett ifjúkorba lépett, közben életünk részévé, személyes ismerősünké vált. Együtt korosodtunk vele, tanultuk folyton változó nyelvét, szokásait, és – ahogy ismerőseinkről, családtagjainkról – saját emlékképeink vannak róla, talán annyiféle, ahányan néztük az előadásokat. Horváth Csaba Csodamandarin körbeyondglása a Vetési homokkal felszórt tornateremben feketében, zene nélkül. Juronics Tamás Csodamandarin lendületesen, sok vörös drapériában. Ladányi Andrea lenszőke hajával, kis nadrágban, magas sarkú cipőben, teste maga is műalkotás, „mestermunka”. Bozsik Yvette sárga tapétába zárva. Ladányi, ahogy áll fél lábon a Latinovits-kamara terében, jobb lábát kinyújtva magasba tartja hosszan, hogy nézni is fárasztó. Horváth Csaba egyik mozdulata, amely a *Nagyítás* című film egy gesztusára emlékeztetett. Forte-táncosok military-zöldben, miközben szól Bartók 5. *vonósnygyese*; fortésok, hatalmas kerekeken. Közép-európasokat bekebelező fekete lepeltenger. Frenák-táncosok kifeszített drótokon, ketrecben, köteleken, piros bőrkanapén vagy „vérben” csúszkálva vidoran, közben valami operaária szól. Fehér Ferenc minden porcikájában külön mozgó teste egyedül a térben. Lőrinc Katalin elképesztő állóspárgája. Krámer György öltönyben, hétköznapi mozgásszekvenciáit táncosra feszesítve. Hodworksösök súly-kereszt torzó alatt roskadozva, színes jelmezekben vagy meztelen testi valójukban, műalkotássá, mintegy szcenikai elemmé váltan. Josef Nadj óriásbábut ölelő-cipelő alakja. Juronics Tamás jellegzetes, orgonasípot ugráló táncosok közül kimagasló figurája, majd a vöröslő napkorong előtt fel-feldobott, fehér ruhás, lebegő lányalak, miközben zeng a *Carmina Burana* O Fortuna tétele, és leereszkedik a függöny. Amúgy azt hiszem, ez volt az a pillanat, ami végérvényesen a műfaj szerelmesévé tett, és ez a vonzalom csak erősödött az évek alatt.

Lehet, hogy nem pontosan, de emlékezetem ezt a képet őrzi a 2001-es előadás zárlatáról, és ennek így kellett lennie, mert arra is emlékszem, hogy még a szememet törölgettem, amikor elkezdődött a megnyitó, és a Petőfi Színház színpadán Vándorfi László igazgató kezdte sorolni a szponzorokat, ami, úgy éreztem, nekem akkor még nagyon korán volt. Az ideji, felújított koreográfia végén most a halál győz, nem az élet, és a táncosok sem ugyanazok, bár Juronics impozáns alakja itt is feltűnik, csak most a halál szerepében. Bár a produkció mozgáskórusaival, az etüdös szerkezetbe szőtt cselekményszál kibontásával, zene-koreográfia-tánc kapcsolatának hagyományosabb felfogásával manapság nem a kortárs tánc legprogresszívabb irányzataihoz kapcsolódik, még mindig elementáris hatása van. Egyrészt, mert egyszerre hat érzékeinkre és tudatunkra, sőt, tudat alatti tartalmakat mozgósít, kollektív emlékezetünk képeit hívja elő: szerelem és árulás, magány és közösség, hétköznapi és ünnepek szertartásrendje, pogány életöröm és a halál fenyegetéséből fakadó egzisztenciális szorongás, amelyen különböző életstratégiákkal – játékkal, szerelemmel, mulatozással, szertartásokkal – úrrá tud lenni az ember egészen addig, amíg valóban találkozik vele; abban nincs játék és költészet (nincsenek „kis rózsedalok”, csak a végesség tudatának rémülete, a „semmi ágán”, egyedül): a halál mogorva öregember, aki egy mozdulattal lerántja életünk egérő a napot. Másrészt a sokgyökerű, a zene tematikus-dinamikai-dramaturgiai váltásait egyedi táncnyelvi megoldásokkal, eredeti ötletekkel értelmező koreográfia (a halál vigyorgó óriásbábjá beleég az emlékezetbe), a kitűnő táncosok, a fénytechnika, amely vörös-arany-ezüst fényekkel vonja be az alaptól antikolt-barnára hangolt jeleneteket, a középkor hangulatát stilizáltan megidéző jelmezek, és nem utolsósorban Orff varázslatos zenéje.

Bár Frenák Pál egészen más stílus, világkép, táncnyelv mentén fogalmaz, azért találunk kapcsolódásokat a két koreográfus felfogásában: a zene, fénytechnika hangsúlyos felhasználása a

színpadi hatás elérése érdekében, a táncosok magas szintű szakmai tudása, a kimeríthetetlen maximalizmus a minőség létrehozásában. A *Fiúk* előadásán – szintén korábbi produkció felújítása – a színpadnak mindig csak egy kis szelete van megvilágítva, sokszor oldalról (ezzel nyomott teret létrehozva), vagy fölülről a kötelek, amelyeken a táncosok mozognak, olykor hajmeresztő, akrobatikus teljesítményeket produkálva; a posztdramatikus táncszínház önreflexív gesztusa, a színházszerűség hangsúlyozása, ahogy sok minden más is Frenák koreográfiáiban. Kemény világ ez, „férfiélet, küzdelem, tesztoszteron” az ajánló szerint; kímeletlen státuszharc, vetélkedés, agresszió, macsó önelégültség társadalmi beidegződések, sztereotípiák, filmes szereplők által megtámogatva; mindez a groteszk humorral tompító anyagába csomagolva. Túlszoknyában illegő férfi, izmaikat fitogtató macsók cumival a szájukban, vállpántos fehér tunikában és bőrcsizmában pózózó diktátor, parabolaantennában vergődő, filmszövegmontázzsal átkozódó pózer, miközben a stáblista fut rajta... Mindezek mellé eklektikus sokszínűséggel is a groteszk hatást erősítő zene.

Horváth Csaba és a Forte Társulat – szintén kísérő programként – Petőfi *A helység kalapácsa* című eposzparódiájának kortárs zenei (Horváth Balázs zenéjét a Mendelssohn Kamarazenekar szolnaltatja meg) és táncszínházi feldolgozását hozta el, amely kivételes ösztönművészeti élmény zene, tánc és irodalom határán. A legóként variálható narancssárga italosrekeszekből templom, majd kocsmá épül, emellett kreatívan használt kellékek borosüveg, lábbeli, testrészek meghosszabbítása vagy akár harangkötél funkcióban. Ezek között botladoznak kocsmasorság vitézei: ismerőseink, falusi italmérések örök érvényű lakói. A tánc és a zene eszközeivel megformált groteszk figurák, helyzetek, helyzet- és jellemkomikum, az eposzparódia banálisán kisszerűt és patetikus-dagályost vegyítő világa. Kicsavart, eltúlzott mozdulatok, szinte nincs egy egyenes tartás; karikatúraszerűek, olykor kétdimenziósnak látszanak, mintha mesekönyvek lapjairól léptek volna elénk; ehhez társul a zene: súrlódó, diszsonáns hangzatokból, zörejekből, utalásokból (egy helyen a *Keresztapa* című film zenéjének motívumait véltem felfedezni) és – nem utolsósorban – a szereplők énekéből és a ritmikus szövegmondásból. Elképesztő színészi jelenlét és teljesítmények: az olykor akrobatikus készségeket igénylő mozgás; az emberi hangon operai minőségben megszólaltatott zenei szövegek (a játékosok szinte maguk is hangszerekké válnak); a beszéd, a hangképzés tisztasága; a hangszeres zene; a jelmezek földszínű árnyalatai, főleg kockás-csíkos mintázata; mindez egységbe rendeződve elementáris erejű és humorú előadást eredményez.

Nagyon különböző eszközökkel és hatáselemekkel építkezik a japán Hiroaki Umeda két részből álló produkciója (*Accumulated Layout + Intensional Particles*). Fény és mozdulat összekapcsolása, a test, a mozgás kinetikus energiájának fénymintázatokká alakítása a digitális technika segítségével – ha jól értem, így jön létre az előadás. Az első részben megjelenik a fekete ruhás táncos. Hosszú csend, majd egy zörej ismétlődik, ami olyan, mint egy vergődő madár szárnyainak rebbenése. Változó hosszúságú zajok és csendek, hogy az ember elveszti időérzését, mint Arvo Pärt *Trisagionját* hallgatva. Majd a táncos mögé négy ábra variációit vetítik, mindegyikhez egy hangeffekt tartozik. Umeda táncá robotszerű, apró mozdulatokból áll, főleg a lábakra koncentrálódik. Mire megjegyzem a sorrendet, és kezdem otthonosabban érezni magam ebben a világban, apró változások jelennek meg a mintázatban, és a tánc is zaklatottabb lesz, fokozatosan áttérjed a felsőbb testrészekre. Majd a háttér ábrái kékes-lilás színekké, a zörejjene egységesebb dallammá szervesül; ám mire elkezdhetnének megmerítkezni a viszonylagos harmóniában, hirtelen vége lesz. Míg az első rész olyan, mintha az effektek mozgatták az embert, a másodikra mintha megtanulta volna ennek a digitális univerzumnak a működését, és most már ő irányítaná: keze mozdulataival, teste energiáival hozna létre, alkotna változó hosszúságú, elrendezésű és dinamikájú fényrészecskékből-vonalakból gazdag variációjú ábrákat, motívumokat, egyre bátrabban és szabadabban, mind nagyobb kiterjedésű, dinamikusabb mozdulatokkal, fokozatosan a padlóra, a plafonra, a falakra is kiterjesztve, amelyek végül anyagszerű textúrákká szervesülnek. Egy idő után nem tudni, hol a határ ember és anyag között, hogy ő mozgatja ezt az univerzumot, vagy az irányítja őt; egyesül vele, a részévé válik, ott van minden részletében, ahogy a részletek belőle áradnak. Egy kicsit

irigylem, szeretnék ott állni a helyén. 21. századi szférák zenéje, techno-digitál panteizmus, a teremtő ma így táncol a mindenség sötétjét bevilágító csillagok között. Párhuzamos fény-energia univerzumok, keletkeznek és elenyésznek, ahol kezdve voltak, ott végük lesz, marad az alkotó erőforrás aktivitásának szüneteit kitöltő, unalmas, sötét, mozgás, fény (és művészet) nélküli anyag. A meghajlásnál Umeda ütemes mozgással kíséri az obligát vastapsot, tánccá transzformálva a színpadra áramló energiát. (Amúgy más társulatokat is meglep a mi gyorsan kialakuló szinkron közösségi tetszésnyilvánításunk, ami ebben a formában valószínűleg a kommunizmus öröksége, sajnos.)

Ember és báb összehangolt, harmonikus együttese működ-teti a belga–chilei Compagnie Belova–Iacobelli *Tchaïka* (*Sirály*) című produkcióját. A díszlet egy naturalista felfogású szobabelső részlete, akár egy Csehov-darab Sztanyiszlavszkij rendezésében. A színésznő élete utolsó előadására, Arkagyina megformálására készül, de folyton fiatalkori szerepei: Nyina és Mása karakterébe téved. Ahogy a drámában, itt is összemosódik valóság és fikció, és összekeverednek a szerepek: Arkagyina és Gertrudisz szövegeit mondva Kosztyával és Hamlettel perlekedik (pontosabban az őket helyettesítő játék mackóval), magányos életének szerepgyermek-eivel; a drámabeli Trigorinnal folytatott vitába sűríti saját szerel-mi csalódásait. A báb gyönyörű: emberi gesztusai vannak, ahogy tétován az arcához nyúl, haját igazítja; tekintete él, szeméből szomorúság, fájdalom, sértett büszkeség sugárzik. Szép metaforikus jelenet, ahogy az idős színésznő cipeli a hátán fiatalkori önmagát: álmait, vágyait, ambícióit, amelyek beteljesítéséről szólt az élete, amely elfogyott, mire sikerült. Humor, ironia és nosztalgikus szomorúság lengi be az előadást.

Egy férfi, egy nő és egy húros-ütős népi hangszer (gardon?) a fehér baletszőnyegen – érett néptáncos pár a táncfesztivál kontextusába helyezve: a *Merítés* Farkas Zoltán Batyu és Tóth Ildikó Fecske kettőse, „a Kárpát-medence folklórkincsének páros táncai-ból merítve teremtenek történeteket” (ajánló). Amit látunk, az két ember harmonikus kapcsolatáról szól – néptáncos motívumokban elbeszélve –, ami azért nem mentes a feszültségektől: csapáso-

ló, forgások és rida, népzene és reneszánsz melódiára vagy csak a lépések dallamára szépen, összeszokottan, tartással, egyenesen; ahogy a csillag megy... Ismerik egymás tempóját és energiáit, érzik, mikor kell mozdulni, támasztani vagy éppen engedni, hogy a balansz helyreálljon (magyar folk-kontakt), és tudják, hogy időnként újra kell kezdeni, ha elfogyott vagy elakadt a lendület. Néha kizökken a ritmus, ahogy egymás nyomában járnak, egymás lépéseit, szerepeit próbálgatják; van némi státuszvillongás; de végül mindig helyreáll a harmónia. A férfi által előadott, figyelemreméltó hangszerszólo is közösségvállalás: a nő mögötte áll, keze a férfi vállán – szép kapcsolatmetafora.

Talán ennyiből is látható, hogy a jubileumi kortárs fesztivál egyik fontos jellemzője volt a sokszínűség; pedig még nem is beszéltünk a francia Premier Stratagème-darabról (*Forecasting*), amelyben a színésznő a technika segítségével amatőr YouTube-vidéók szereplője, mintegy a szereplők meghosszabbítása lett a technika segítségével. Szétnevettük a fejünket, miközben elmerenghettünk az emberi találékonyság, sokféleség (és butaság) rej-télyeiről. És nem említettük a belga Miet Warlop előadását sem (*After All Springville*), amelyben a tárgyak életre kelnek: set-tenkedő ormányos doboz, sétáló biztosítékszekrény, egy nagyon hosszú, kocogó nadrág, egy járkáló asztal (irigylésre méltóan jó lábakkal, minden tekintetben), egy mindent és mindenkit szétfű-részelő ember – nem biztos, hogy gyerekeknek szánták. Őrizzük meg a csüggedést, a végén semmi nem fordul jóra, de a groteszk humor itt is átsegít a nehézségeken.

Azt gondolom, a jubileumi kortárs fesztivál újra megmutat-ta, hogy a sokféleség, a különbözőség egymást erősítő érték lehet. Az itt megjelenő alkotói műhelyek gazdag, folyton változó, külön kis galaxisok saját (fizikai) törvényekkel, világképpel, nyelvrend-szerekkel, amelyek 25 éve minden tavasszal egymás mellé sodród-nak néhány napra itt, Veszprémben, hogy együtt egy különleges világot teremtsenek, amely téged is beszippant, ha hagyod. Ha az idén sem jöttél el, fogalmad sincs, miről beszélnek.

Fürj Katalin